

KILÉNYI MÁRIA
KÖNNYEK ÉS KORONA

REGÉNY

MAGYAR TÉKA

*Könyvem a fiataloknak,
az asszonyoknak, a falu,
a vidék népének küldöm.*

SZEREPLŐK:

Anna, kis udvari cseléd
Orsolya, az anyja
András, ludas jobbágy, a nagyapja
Katalin, sziléziai hercegnő, Anna tejtestvére
Grebovszky Miklós, Zonka lengyel királyné íródeákja
Erzsébet királyné, Luxemburgi Zsigmond, magyar és cseh király, német császár (1396-1437) leánya, Habsburg Albert, osztrák herceg, magyar és cseh király, német császár (1437-39) özvegye
Anna, *Erzsébet*, a lányai
V. (Utószülött) László, († 1457), a fia
Albert, osztrák herceg, a gyámja
Cillei Ulrik, stájer gróf, Erzsébet nagybátyja
Kottanner Ilona, belső szolgálattelvő asszony, a „*Nevezetes történések*” szerzője
Mari néni, gyertyás asszony
özvegy *Subenlinderné*, a budai bába
özvegy *Zawzehné*, a budai dajka
Margaret, bába
Margit asszony, magyar udvarmesternő
a *blasno*, udvari bolond
a *szerecsenyfiú*
a *feketeköntösű és szolgálja*
Symkossky, cseh kapitány
Bothos Borbála, magyar palotáskisasszony, a *Fronacherin*, a *Huentlin*, a *Dachpekchin*, a *Michelperkin*, a *Semaynin*, a *Rorerin*, német palotásleányok
Gathalowczy Mátyás, veszprémi püspök, Erzsébet kancellárja
Szécsi Dénes, esztergomi érsek
Szécsi Tamás, lyndbachi herceg
Hédervári Lőrinc, nádorispán
Gara László bán
a *macsói bán* (Thallóczy László)
Vajdafi Imre
Ország Mihály
Rozgonyi István, a pozsonyi gróf
György és Miklós, bazini grófok
Pökri Ferenc, Visegrád várának porkolábja
Ujlaki Miklós vajda, Fehérvár kapitánya
ifjabb *Ulászló*, Lengyelország (1434-1444) és Magyarország (1440-1444) királya,
Kíóvi Zonka lengyel királyné és idős Jagyelló Ulászló lengyel király fia
Szánoki Gergely, humanista, Ulászló nevelője
Dlugoss János (Longinus), humanista, a „*Historia Polonica*” szerzője
Sbigneu (Sbigneus), krakói püspök, bíboros
Konieczpole János, lengyel kancellár
Szandivozi Osztorog, a pózeni palatinus
Ljubosa, taborita asszony
Čelčicei Péter, huszita író

Anna, *Orsolya*, *András*, *Miklós* és *Ljubosa* költött alakok.
A többi szereplő valóságos, élő személy volt.

... sokat tanácskoztak... és én észrevettem abban az időben, hogy... a királyné asszony várandós lőn...

(Helene Kottannerin: Denkwürdigkeiten aus den Jahren 1439-1442 - Kottanner Ilona: Nevezetes történések az 1439-1442. évekből.)

Kisasszonyom ma sokat sírt.

Kottannerin a frajlákat már kora reggel a kis terembe terelte. Én is velük mentem. Kisasszonyom álmos volt. Jó Isten a megmondhatója, meddig sustorogunk az éjjel: ő még akkor is beszélt, midőn engemet a ciha alatt már elnyomott az álom.

A terem ilyenkor reggel még sötét és hideg. Csak nem akar belékapni a láng a nedves hasábokba. Kint, a várudvaron, gyöngye hó lepte el a farakást, a földet. Nehéz köd ült meg mindent. Az ablakhoz húzódtunk mi is a frajlákkal. A Kottannerinnak eszébe jutott valami, visszaszaladt az ágyasházba. A kisasszonyok erre összedugták fejüket és folytatták a pusmogást: mondják, az éjjel megint sürgés-forgás volt az északi szárnyon, az istállók körül. Ki jött - senki sem tudja. A várnagyot ma még nem látták. Eltűnt, mintha a föld nyelte volna el.

A kandallóban oszlopnyi vastag füst tódult be a kéménybe, azután a köd vagy a szél lenyomta és a fekete pokol széjjelterpeszkedett a teremben. A frajlák kuncogtak, de az én kisasszonyomat csak úgy rázta a köhögés.

- Nyitom az ablakot - mondtam, de ügyet sem vetettek rám.

Mi ketten kihajoltunk, derékig.

A börzsönyi hegyek mögül ekkor bukkant föl a nap. Vörösen, laposan lógott a ködben, akár egy kettészelt, érett görögdinnye. Az udvaron foszladozott a pára. Kitérültem szememet.

- Odanézz, mennyi lábnyom.

Kisasszonyom szeméből potyogott a könny. Végigvonta arcán ruhája ujját, kitérülte szeméből a füstöt meg a vizet, azután ő is letekintett.

A gyenge fehérrel befuttatott föld az udvar túlsó végén piszkosan feketéllett. A várkapú felől keskeny, fekete barázda indult az istállóhoz, ott a feketeség elterebélyesedett. Sokan topoghattak a vékony havon. A nagy feketeségből nyomok indultak erre mifelénk is, a kiskapúig, ahonnan a asszonynépség ágyasházaiba lehet jutni. Ám erre már csak lépésnyi távolságban egy-egy nyom. De szemközt, a régi kapú előtt, ahol a bazini grófokhoz van a bejárás, tisztafehér a föld. Ergo: Kottannerinnál is járt valaki...

- Mit dugjátok ki már megint az orrotokat? - ripakodott ránk valaki a teremből. Szeplős kéz markolt kisasszonyom vállába, elpenderítette az ablaktól. Azután az én arcomnak legyintett, csakhogy én fürgébb voltam: leguggoltam, átcsúsztam a Kottannerin karja alatt. Mérgeesen szembefordult velem:

- Te...

- Nagy a füst. Megfulladunk - mondtam.

- Ne feleselj, te! - mordult rám Ilona asszony. - Szedd a lábadat, hozd fel a kosárban a gyolcsot.

Varrtunk megint délebedig. Így megy ez minden nap, amióta a királyasszony Budára utazott és a visegrádi várban Kottanner Ilona asszonyt uraljuk. A Kottannerin meg a Fronacherin, Ilona asszony kedves német frajlája, felszabják a fínom, puha fehér gyolcsot, a többi frájla

beszegi. Szűrjék a sok apró öltést a kisasszonyok, vakulásig. A kisteremben ilyenkor, Karácsony havában majd megdermednek: körülülük a nagy tüzet - (én a kisasszonykám lábánál telepedek meg, ha nem szalasztanak valamiért) - azután szóltanul bökdösik a kis kendőket, amíg az ujjuk ki nem vörösödik a hidegben. Jajj annak, aki mukkanni merészel vagy nagyokat ölt. Mert a Kottannerin egész délelőtt nyakunkon lebzsel. Izgatott, én nem tudom, miért, hetek óta és noszogatja a frajlákat, pedig mindenki tudja, hogy még két hónap van hátra. Ma is ráripakodott hercegkisasszonyomra:

- Nem sajnálsz szegény kis királyi árvát?

Kisasszonyom rémulően bámult rá. De én tudtam, honnan fúj a szél.

- Bizony sajnálja - mondtam az úrnőm helyett. - Hiszen ő maga is árva.

De ha a Kottannerin elkezd, egyhamar abba nem hagyja. Kivörösödött, még a szeplői is eltűntek: rólam is megfélekedezett, pedig, máskor nem tűri, ha nyelvelek.

- Ezzel a görccsel sértsem föl a gyöngye szegény testét? Ezzel, ni? - rikácsolta és kitépte kisasszonyom kezéből a patyolat kendőt. - Meg sem született szegény és itt máris mindenki vesztére tör! Vágd le ezt a vastag csomót és szegjed be újra a kendőcskét!

Kisasszonyom elpirult, lehajtotta fejét és némán engedelmeskedett. Titokban megsímogattam a térdét, de én sem szóltam. Csak gondoltam a magamét. A Kottannerin egy göböt sem tűr a pólyakendőkön, fölsebzí az eljövendő kisgyerek testét, aszongya. Hát akkor meg minek hímezteti ki kemény arany és ezüstszállal a pelenkáknak mind a négy csücskét? Meg a középet? Szegény kis árva, attól a sok vastag, drága aranyhímzéstől kipirosodik majd a hátulja. Engemet, anyám, amikor megszülettem, régi, puha rongyaiba csavart.

Hiába ettem fahasábokkal a tüzet, a meleget kihúzta a szél. Dideregtünk. Az udvarhölgyek orra is kivörösödött, dermedt ujjukat lehelgették. De folytatni kellett a varrást. Azután egy szélroham a füstöt megint benyomta a terembe: hullt a korom a kandalló köré. Nem volt maradásunk a tűz mellett, mindenki az ablakok elé vitte a széket.

Kisasszonyom szemét elfutotta a könny. Kibámult az ablakon. Tudom, mire gondolt. Ilyenkor, Karácsony havában hullott le mindig az első hó messze Sziléziában is... Csakhogy ő ott bizony nem varrogatott órákhosszat pelenkát. Dehogy volt őneki ahhoz türelme! Alig esztendeje, délebed előtt apjaurával mindig kilovagolt; nyargalásztak a földeken. Hanem reggel... Szánoki Gergely plébános uram járt akkoriban a herceg úrnál vendégségben. Kisasszonyom reggel, amikor az apja a várnép ügyeit intézte, valahogyan mindig szerit ejtette, hogy besurrant a kis szobába, ahol a szép drága könyvek voltak. Ott olvasgatott Gergely úr. Letelepedett mellé, én meg a széke mögé álltam és a kisasszonyom kérdezgette... kérdezgette valakiről, akit ő nagyon jól ismert, régen, amikor feleakkorka volt mint most; egyidősek voltak, együtt gyermekeskedtek Krakóban... Hogyne tudott volna Szánoki uram beszélni róla, hiszen vagy öt esztendeje annak, hogy a lengyel király nevelője lett. Csakhogy hiába mosolygott az én kisasszonyom a plébános úrra olyan édesen mint a csurrantott méz, Gergely úr valahogy szép szelíden mindig másra fordította a szót. Lapozgatott a festett könyvben és a mi legénykévé emberesedett játszópajtásunk helyett, meg a Wavel helyett valami hősről mesélt nekünk, de őt mi nem ismertük, mert nagyon régen meghalt (Odysseusnak vagy minek hívták). És a kék tengerről mesélt, de azt mi sose láttuk - milyen lehet az a nagy víz? Csak hallgattuk: egy nagy, sziklás szigetről is mesélgetett: az aransárga földből aransárga oszlopos templomok nőnek ki sorjában a dombháton a sötétkék tenger fölött és a sötétkék égen szikrázik az aransárga nap és felhő soha sincsen. És a sárga búzát ott májusban aratják és barna kis öszvérek hátára kötve hordják be; a fele elhull az úton, a gazda nem bánja, úgyis bőséggel marad. És a sárga búza ott szürkelevelű olajfákra futtatott sötétzöld szőlőtőkék között nő, csupa kertben és a búzáskertet liliom meg lavendula szegélyezi: nagyon jószagú. De a szürke olajfa, a sok

gyümölcs meg a sok virág csak elvesz a nagy sárgában és kékségben. Mi csak pipacsos, szarkalábas búzaföldeket láttunk: annyit neveltünk azon, hogy arrafelé a szagos líliomot búza mellé plántálják, hogy észre sem vettük: lent az udvarban megnyergelték a pejlovat meg az almásszürkét. A herceg úr topogott a hóban. Türelmetlenkedett. Várta a lányát, mármint a kisasszonyomat. Egyszerre csak, a nagy nevetés közben, halljuk, hogy fölkiabál: „*KATALIN!*”

- Katalin! Mit izegsz-mozogsz folyvást? Mit bámulsz ki az ablakon? Még mindig nem készültél el avval a kendővel?

A Kottannerin mordult rá megint kisasszonyomra. Én is egészen megzavarodtam, hogyhát hol is vagyunk?... elkaptam a szememet az ablakról, megdörzsöltem, de megint csak ki kellett nézmem, mert lent az udvaron két lovat szerszámoztak föl, két vasderest, akkurátus olyanok, még az ezüst szerszám meg a magos lengyel nyereg is, mint Szánoki uram lovai... és egy karcsúforma vitéz álldogál előttük...

Kisasszonyomra pillantottam. Ő meg énrám.

Láttam az arcán: ő is látta, amit én.

A király Budán mulatott vala, midőn a nép szörnyen fölzendült a németek ellen. A magyarok ugyanis fegyvert ragadtak és szerte dúltak a városban és aki németet előtaláltak, megölték; a kalmárok házait is megostromolták. Így hát igen nagy félelem szállta meg mind a németeket. A király rettegve húzódott meg a várban és civódott a királynéval, aki ide juttatta őt. A magyar bárók sem igen bíztak a népben... Azt is mondták a magyarok, ellene kell állani a németeknek, mert kiszípolyozzák az egész országot.

(Aeneas Sylvius: Vita Alberti regis - Albert király élete)

*

*... elmondom, ami igazság:
a királynak pénzét is elrabolták,
hatezer forintot vittek el tőle.*

(Egykorú német ének)

Délebéd után a Kottannerin szobájába ment. A palotáshölgyek a teremben maradtak: most már kedvükre mulatozhattak. Azaz... jaj; a nyelvem - dehogyis mulatozhattak. Hiszen alig hat hete, hogy a mi nagyságos urunkat, Albert királyt, (Isten nyugosztalja szegényt), elvitte a ház. Azóta mink, leányok is mind feketébe járunk mint a többi udvari népség. Tilos minden vígság: dalolás, citera, cimbalom. Azóta se dalolt itt senki, hogy először megláttuk Erzsébet királyasszonyt talpig feketében. Nagyon sápadt volt az arca, lassan mozgott elnehezült testével, pedig olyan friss, fúrge volt a járása azelőtt, úgy szerettem nézni. Akkor még csak rámosolyodott gyászbaöltöztetett két kis magzatára, ha reggel behozta őket Ilona asszony a szálába és azok feketebársony szoknyája mély ráncai közé bújtak - mintha nem is gondolt volna az eljövendő harmadikra, aki már nem ismerheti királyúr apját. De amikor Budáról az a magyar úr jött, megváltozott itt minden. Örökös jövés-menés kezdődött. Követség jött a bazini grófokhoz. Követjárás a királyasszonynál. Magyar urak nappal, számos kísérettel. Osztrák urak, német urak, cseh urak. Kísérettel, anélkül. Nappal, éjjel. Azt mondják, lengyel urak is jártak a várban, azok éjjel. És hajnalra már el is vágattak. Akkoriban mi alig láttuk a

királyasszonyt. Egész nap az íródeákjával foglalatoskodott, vagy nagyurak jártak nála, vagy a bazini gróf, az öreg, jött udvarolni - akkor még az íródeákját is kiküldte. (Kilestük kisasszonyommal a szögleti toronyból - onnan láttuk: két óra hosszat várt a deák az ablaknál, akkor eresztették be megint, mikor a gróf elment.) Azután a királyasszony hirtelen elutazott Budára. A Kottannerin - mi csak így hívjuk a kisasszonyommal, németmódra, pedig csak szász az istenadta, brassói - mondom, a Kottannerin akkor átvette a parancsolást a visegrádi várban, mármint a pilisi részen, ahol a királyné meg a palotáshölgyek laknak, mert a dunai rész a bazini grófok meg a várórség szállása. Ott férfinépség az úr. Ilona asszony nagyon nagyra van a dolgával, hát nem mondom, okos asszony, ügyes asszony... Akkor mutatta meg magát, amikor multkorjában Budán az az irtózatossá válás volt. Úgy hallottam, a németekkel volt baj. Nagyon megnőtt a tarajuk, merthogy az ő népükből való a fejedelem, nem engedték, hogy Budán magyar bírót válasszanak, pedig abban az esztendőben így esett volna a sora (mivelhogy az előző évben német volt a bíró). Mocskolták a magyarokat, nyíltan is, orvul is, életük ellen törtek. A magyarok túrték egy darabig, végül nagy haragra gerjedtek, mivelhogy a németek az egész országot megnyúzzák; felzúdult a nép és kifosztották a német kereskedők házait és folyt a vér Budán. Albert nagyságos király urunk a várban időzött akkor és reszketett magáért meg a pénzéért, no meg a kis csemetéjéért is, meg királyné asszonyomért, hogy még ellenük gerjed a nép és haragosan szemére lobbantotta királyné asszonyomnak, hogy ide juttatta. Királyné asszonyom nagyon felindult erre, ő meg azt vetette a hites ura szemére, hogy minek hozott be annyi németet, minek hívja még a német hercegeket is a török ellen, mikor „*satis esse virium in Hungaria, sed solum ordinem et caput deesse, quod si rex eat in bellum et ordo et caput erit, nec vocandos esse extraneos, ubi domestici per se satis possunt*”¹ - mondta, mert a végén már latinul veszekedtek, biztosan azért, mert röstelték a civódást a sok udvari népség előtt. Nagy kavarodás támadt erre, a magyar urak is kiabáltak, hogy úgy van! úgy van! és pallosukkal a padlót verdesték. Annácska királykisasszony sírvafakadt, megijedt szegényke a nagy kurjongatástól, Ilona asszony a karjába kapta, odafurakodott királyasszonyomhoz, súgta neki, hogy viszi a gyereket Visegrádra, ott biztosabb. Királyasszonyom ráhagyta. Melyik kapún, hogyan szökött ki a gyerekekkel, azt már nem tudom, de estére Visegrádra érkezett és egyiküknek sem esett baja. Mi akkor még nem voltunk Visegrádon, csak úgy hallottuk ezt a frajtláktól, meg azt is, hogy a királyné mit mondott a királynak, azt később az Ilona asszony testvérbátyja mondta meg neki németül, a Huendler Vida, mert az is ott volt akkor Budán, nagyon tanult ember, karmelita fráter, le is írta szépen latinul a királyné szavait, mert Ilona asszony mindenáron tudni akarta, hogyan mondta, amit mondott. De ez még nem minden. Ilona asszony szolgálta a királynét most az elmúlt nyáron is, amikor nagyságos urunkkal a titeli táborban várták a sereg gyülekezését, hogy majd a török ellen vonulnak. Sereglett a nép, mert most már nemcsak az uraknak kell hadbaszállni, hanem a szegény jobbágnak is, úgy parancsolta ezt nagyságos urunk, a király. Jött a sok nép és kevés volt az eleség és kevés volt a bor ennyi embernek és egyre többen jöttek. És a török is közeledett. Királyné asszonyunk akkor megparancsolta, senki ne merjen az érkező eleséghez nyúlni, amíg ő meg nem engedi. Nagy kavarodás lett erre, az éhes nép még az éjjel szétszaladt, az urak meg berontottak királyné asszonyom sátrába, amikor az már ágyban feküdt. Hujuj, hogy félhetett! De Ilona asszony nem hagyta, azzal az ördög sem bír, pörölt a magyar urakkal, hogy szégyen, gyalázat, azok nem értették, de tuszkolta őket, pusztá kézzel kifelé. Nagyságos urunk szidta nagyon a feleségét, dehát mit is tehetett volna, a táborban már nem volt senki, őt magát kiverte a láz, mert nagyon sok dinnyét evett, Ország Mihály uram meg Rozgonyi István maradtak csak mellette. Egyre rosszabbul lett, azok vitték el szegény beteget Visegrádra. Alig

¹ Magyarul: elég férfiú van Magyarországon, csak rend nincs, meg a fő hiányzik; ha a király maga is hadba szállna, rend is volna, meg vezető is volna és nem kellene idegeneket behívni az országba, mikor a honi nép egymagában is elbírna velük.

tudták megmenteni, még az Örzsike királykisasszony testéről való amulett sem segített rajta, mert a sok dinnyétől ősszel mégiscsak meghalt Neszmélyben. Dehát ez később történt. Ilona asszony nem vesztette el a fejét ottan a titeli táborban, be sem várta, hogy Ország uramék a királyt szekérre tegyék, nem sokat kérdezett, tanakodott, hanem még az éjjel lóra ültette királyné asszonyomat és Visegrádra hozta.

Azóta a királyné nagyon megbízik Ilona asszonyban, ami nem csoda. Két kis magzatját, Örzsike meg Anna kisasszonyokat egészen rájabízta. (No meg a palotásfrajlákat is.) Úgy mondják, a Kottannerinnak is van egy kislánya, a Katharina, Bécsben, a hites uránál, talán fáj is utána a szíve, bár sosem említi a gyereket. Olyan barátnők ők, a királyné meg a Kottannerin, mint én meg a kisasszonyom: pedig ő, Kata, Brieg és Liegnitz hercegeének a lánya, az én nagyapám meg csak jobbágy volt.

... földesuraik nehéz szolgálatra vetették őket, akár a vásárolt barmokat...

(A kolosmonostori egyességből, 1437)

*

Nyúzd a parasztot, új kérget ereszt, mint a fűz a patak partján!

(Čelčicei Péter: *Sit viry pravé...* stb. - A hit hálózata)

*

*Éva font, Ádám földet túrt,
Ki volt akkor a földesúr?*

(Lollardok dala, 1381)

Apámat nem ismertem. Szegény anyám róla sosem beszélt.

Süvöltött a szél kint a csillagtalán éjszakában. A vastag hóbobitát lesöpörte a zsúptetőről, most azt marcangolta, irgalmatlanul. Nagyapám egy marék rőzsét dobott a padkára, a háromláb alá. A háromlábban, az üstben leves rotyogott. A vénasszonyok, a Bábi meg a Mari már hazamentek. Nagyapám friss szalmát szórt az ágyszékre, anyám azon nyúlt el. Betakarta a ködmönével. Lábára elnyűtt pokrócot terített. Azután vigyázatosan kiemelt engemet rongyaimmal a szakajtóból és anyám mellé tett. Rongyaim puhák voltak és melegek: anyám meggyötört, reszkető testének melege is lassan átjárt. Már nem vinnyogtam.

Nagyapám állt az ágyszék mellett. Nézett bennünket. Deres üstöke arcába hullt, eltakarta félszeme helyén azt az iszonyatos vörös üreget és homlokán a vörös forradást. Anyám fejére tette kezét.

- Ha föléd, megszoptathatod.

Az ajtó kivágódott. A szél havat szórt be a szobába, a nagy hideg áramlás szétfújta a padkáról az égő rőzsét. Vaksötét lett. Az apró zsarátnok is elhamvadt a nedves, taposott padlón.

Valami emberforma topogott az ajtónál.

- Meglett a gyerek? - kérdezte, de az adjonistennel adós maradt.

- Ki fia vagy? - kérdezte vissza nagyapám az ágyszék mellől.

- Azzal te ne törődj, András. Azt kérdem, meglett-e már a gyerek?

Nagyapám most már megismerte hangjáról az embert. Valami Bálint volt, Garai Miklós úr familiárisa.

- Meg - vetette oda foghegyről, de nem hívta bejjebb.

- Hát akkor gyorsan. Orsolya azonnal menjen föl a várba.

Nehéz csönd lett. Azután anyám talán már mozdult, mert megint vinnyogni kezdtem. Vánnyadt hangomba, mint a harangkongás, ütött bele nagyapám mély hangja:

- Orsolya most nem megy. Sokat kínlódott. Lefektettem. A barmot sem hajtják ki mindjárt az istállóból, ha megellett. Ezt mondjad meg Gara úrnak. Most nem mehet.

- Ne okoskodj, András. Ha nem megy, hát visszük. Négyen várnak kint a hóban. A hercegnének is megszületett a gyermeke - hajnalban. És őkegyelmessége délben már kiterítve feküdt. A gyermek éhes, sír szakadatlan. Nem találtak dajkát a várbéli cselédek között és a jobbágytelkeken sem. Hát visszük a lányodat.

Nagyapám többet nem szólt. Motozni kezdett a koromfekete szobában. Az ember kifordult az ajtón. Anyám reszketve ölelt magához. Az ágyszék előtt térdelve húzta rá nagyapám az ő asszonyi ruhájára a maga melegebb gunyáját, arra is a maga ködmönét, evvel engemet is betakart. Azután a foszlóssá nyütt pokrócba csavart be bennünket és derékig ingre vetkőzve, ölben vitt a térdigérő hóban, jeges szélben, föl a várba. Csupasz mellével melengette testünket, s hogy párává ne hüljön, ziháló lehelete egészen közel tüzelt anyám fiatal homlokán.

Meg sem szoptathatott. Első, édes, áldott tejét Katalinnak adta; csak amikor Katalin már jóllakott, tehetett a mellére engem. Nagyapám ködmöne alatt feküdtem addig - anyám engemet figyelt, de már nem sírtam. Jó meleg volt az ágyasházban, melegebb mint a mi vályogfalú, nedves szobánkban. Így lett Katalin az én tejtestvérem éppen tizenöt év előtt, vagyis a mi Urunk Jézus Krisztus ezernégyszázhuszonegyedik esztendejében.

... Nagy rémület szállotta meg ekkor Szilézia fejedelmeit... midőn a cseh husziták a sziléziai hercegséget tűzzel-vassal pusztították...

(Dlugoss: Historia Polonica - Lengyelország históriája)

Garai Miklós uram várában, Siklóson, tavaszig maradtunk csak - mesélte később anyám. Mert mindazt, amit nagyapámról, a születésemről, a tejtestvérem családjáról, kicsiny gyermekségünkről tudok, anyám mondotta el nekünk Krakóban, hosszú téli délutánokon, a lobogó tűz előtt kuporogva, két karjával magához ölelve két fejünket. Mert a krakói palotában, a Wawelben is csak az ő baja, gondja volt Katalin - ki más törődött ott a kis idegen árvával?

Mondom, Garai uram várában nem sokáig maradtunk, hiszen ott Katalin inkább csak vendégforma volt, lévén Gara Miklós uram az anyai nagyapja, akárcsak nekem az én nagyapám. A nagyasszonyt ősszel elvitte a láz - a várúr nem tudta, mit kezdjen a csecsemővel, nemigen vesződött ő ilyesmivel, lévén mindig is az ország bajos dolgaival elfoglalva. A herceg cseh földön hadakozott. Mielőtt hadbaszállt volna, messze Sziléziából előbb hazavitte Magyarországra feleségét annak szüleihez, Gara uramékhoz, hogy ott hozza világra gyermekét, hogy ne maradjon magára nehéz órájában az idegenbe szakadt fiatal asszony. És hát arrafelé, a herceg úr sziléziai váraiban, a lengyel határon, az élet akkoriban nem volt biztonságos... A fiatal hercegné szívesen is jött haza, hiszen igen-igen nagy familiával dicsekedhetett itthon. Édesapja: Gara Miklós, az ország nádora. Testvérbátyja, László bán. Anyja: Cillei lány,

Borbála császárné és királyné édestestvére. Őmaga Zsigmond császár-királyban nagybátyját tiszteli. Erzsébet királyasszony akkoriban még csak olyan magunkformájú csitri lány lehetett, de már Albert urunk elgyűrűzött mátkája: ángyikája volt a hercegnének és szívbéli jó barátnője, alig két esztendővel fiatalabb nála. És mégis: Gara Zsófia kis csecsemője egészen anyámra maradt. Ő szoptatta, ő ringatta és ha nagyon sírt az árva, kivette bölcsőjéből és odafektette énmellém, a magafonta kosárba. Ott mindig megnyugodott.

*Ma megsütitek a lúdat,
Hattyú száll le száz év múlva,
Azt nem sütitek vér-pirosra.*

(Hus mondása [?])

Tavasszal a herceg, hadi dolga végeztével, elvitt bennünket Briegbe, sziléziai várába. Itt éltünk öt esztendeig. Katalin velem együtt tanulta meg ezt a szót: anyám. És ő is annak nevezte, mindig is csak annak hívta, aki az én édesanyám volt. A herceg úr nem hozott új asszonyt a házhoz, alig is időzött otthon. Anyám levetette a paraszti ruhát - vagy lefoszlott róla? - szép, ráncos, fekete köntöst öltött, ami egyszerűbb volt mint a nemes asszonyoké és egészen dísztelen, de mégis olyasforma. Énnekem meg éppen olyan ruhácskákat, ujjaskákat varrt, mint Katalinnak - minden holmiból kettőt készített, egyformát. És hamar úgy jött a sora, hogy a briegi vár belső fehércselédei között ő lett az első asszony, az éléskamrák kulcsa az ő kezében volt és amikor a herceg úr távol időzött, a familiárisok is neki engedelmeskedtek.

Egy éjszaka azután innen is mennünk kellett. A herceg úr egyik várát, de nem a briegi várát, ahol mi laktunk, földúlták a ludasok.² Anyám, később, mikor mi már nagyobbacsokkák voltunk, sokat mesélt a ludasokról, de mi nem féltünk úgy tőlük, mint a herceg úr. - *Testvéreink* ők - mondta anyám és sötét szeme úgy lobogott mint kandallónkban a láng - *árvák*, mint mink vagyunk. Meghalt Ziska apánk, a szegény nép istápolója. Ziska úr³ *árvái* szeretik a szegény népet. Sok a gonoszság itt a földön és az erős mind a szegényt bántja. A *kelyhesek* Krisztus urunk igaz igéjét hirdetik és Krisztus urunk szerette a szegényeket, az árvákat és a gyermekeket. Az ő szemében mindenki egyforma volt. Tövisből volt az ő koronája és nem sárga aranyból. Vérért adta érettünk, szegény bűnösökért. És a ludasokat meg a kelyheseket most üldözik, kiátkozzák, mert Krisztus urunk szent vérének emlékére kehelyből áldoznak.

Minekünk tetszett ez, meghogy a nép édes nyelvén szólanak prédikátoraik a hívekhez - már nagyobbacsokkák voltunk, de a hosszú latin zsolozsmákból egy kukkot sem értettünk. Az is tetszett nekünk, hogy az *árvák* - mert anyám később már csak így nevezte a ludasokat, vagy *testvéreknek* - szent énekeket énekelnek a táborban, de legjobban azon örvendeztünk, hogy a kelyhesek éjnek éjszakáján piros festékkel kelyhet rajzolnak a templomok falára. Anyám akkoriban még nem mondotta el nekünk, hogy Morvaországban nagyapám félszemét kiszúrták, homlokára tüzes bélyeget sütöttek ezért. Nem akart megriasztani bennünket.

Nem is ismertük meg másként a ludasokat mint anyám beszédeiből. Mert mikor vagy két napnyi járásnyira voltak már Brieg városától, a vészes hírré a herceg úr éjnek idején felköl-

² ludasok = Hus János követői, huszíták. (*Hus* magyarul *lúdat* jelent.) A huszíták vallás- és társadalomújító mozgalma nem volt egységes. Legforradalmibb tanokat a taboriták vallottak, legmérsékeltebbek a kelyhesek voltak.

³ A taboriták vezére, zseniális hadvezér.

tette anyámat. Kivettek meleg ágyunkból, fölöltöztettek bennünket, anyám gyorsan összecsomagolt egy ládát és a herceg úr húsz fegyveres emberének kíséretében útnak indultunk... emlékszem, arrafelé, amerre fölkel a nap, mert az ég alja már piroslott, mikor anyám ölében, Katalinhoz bújva, lehunytam szememet a fedeles, rázós szekérben...

Wawel... a legfőbb és legjelesebb lengyel vár Krakóban, amelyben a király székel...

(Dlugoss)

Krakóba mentünk. A hosszú úttól elgyötörten emeltek ki bennünket a szekérből. Sütött a nap és fejünk fölött magasan, magasan, zúgtak, bongtak a harangok, mintha maga a Jóisten harangozna, olyan erős szóval, mintha az ő hangja volna. Anyám, akinek minden gondolata mindíg csak mink voltunk, életében először most megfélekezett rólunk. Csak nézte, nézte a kék égbe szökő fehér templomot. Két nagy keskenyülő tornya Isten felé nyúló két kar. Az ezernyi kis torony égbemutató ujjá mintha a temérdek lélek sóvárgása volna célja felé. A kőcsipkázat ékes hajlata, mint a csengő, lebegő ének, dicséri az Urat. Anyám nem érezte testét. Ujjongva hullámozott, áradt a nap felé.

Katalin felsírt a sok idegenformájú frájla meg vitéz láttán. Anyám felocsúdott a gyermek hangjára, már mozdult felénk. De ekkor a palota szép íves kapujában - mert fent, a Wawel-hegy tetején, a várban, a király palotája előtt állt meg szekerünk, oda vártak bennünket - a várpalota kapujában izgatott vita, kapkodás támadt. Egy lobogóhajú fiúcska szaladt felénk - karok nyúltak, kezek kaptak utána - de ő csak futott hozzánk. Megállt Katalin előtt.

- *Dlaczego płaczesz, mala dziewczynko? Co ci brakuje? Ty jestes bardzo ładna. Nie plaè.* (Miért sírsz, kislány? Mi bajod? Nagyon szép vagy. Ne sírj.) - mondta és megsímogatta tejtestvérem arcát.

Nem értettük, mit mond a szőke fiúcska, de Katalin már mosolygott. És mosolyogtak a frajlák és mosolyogtak a fiatal vitézek, amikor a kis Ulászló erre az öklével letörölte Katalin arcáról a könnyeket, majd ájtatosan megcsókolta. És mosolygott Kióvi Zonka, a királyné és mosolygott az egész udvar, amikor a kis királyfi Katalint azon porosan, gyűrötten, kócosan kézenfogva bevezette a lovagterembe s elmondotta neki sorra, melyik ifjú vitéz kicsoda, (amiből a tejtestvérem persze egy szót sem értett), majd megállt az anyja előtt és így szólt:

- Ez az új kislány, akit már úgy vártam. Nagyon szép. És nagyon jól tudok vele játszani.

És mosolygott a mogorva, beteg vén király is - mert Ulászló Katalint apja ágyasházába is bevitte. A földigérő, díszes takaró alól kinyújtotta aszott, csupasz karját, görcsös kezét a kislány fejére tette:

- Édesanyádnak is ilyen gödrös arcoskája volt - mondta elgondolkodva. Bizony sokkal inkább ükapja lehetett volna kis fiacskáinak mint igazi édesapjuk. Emlékezett Gara Zsófiára, hiszen alig volt nyolc esztendeje annak, hogy a magyar főúr leánykája az új, fiatal lengyel királyné udvartartásában nevelkedett - két évig múlatott a krakói várban. Apja hozta ide, nagyon kedvelték, márcsak Gara Miklós uram miatt is: az ő nagy eszének a lengyel király sokat köszönhetett; ő hozta ugyanis jó végre az öreg Ulászlónak hűbéresével, a német lovagrenddel való hosszas vitáját. Gara Zsófia fiatalon, magyar földben nyugodott már szegény, de amikor hét esztendő múlva a husziták a sziléziai herceg várait fenyegették, a halott asszony férjeura Zonka királynéhoz fordult - aki alig volt néhány esztendővel idősebb egykori udvarhölgyénél - és árva leánykáját az ő oltalmába ajánlotta.

Így lett tejestestvérem a kis lengyel királyfi játszótársa, így kerültünk mi Krakóba.

- Talán más tervei is lehettek apámnak - súgta nekem tegnap Kata, amikor elalvás előtt összebujtunk. - Talán azt tervezte, hogy mire fölcseperedünk...

Nem tudom, mit tervezhetett a herceg úr, mit nem, de annyi szent, hogy azután már nem sokat törődtek Katalinnal az udvarnál. Az öreg király haragos, felhős arccal járt-kelt mindig és Zonka királyné - milyen fiatalka volt! - a sok ünnepséggel, vigalommal és a szép ruháival volt elfoglalva, a lengyel frajlák meg rösteltek bajlódni az idegen gyermekkel - így hát megint csak anyámra maradt és semmi sem zavarta meg nyugodalmas életünket. Nagyon boldogok voltunk a krakói várban. Ulászló naphosszat a mi szobánkban játszott. Vele sem sokat törődtek és sírt, ha nem engedték Katalinhoz. Hamar megszoktuk egymást. Egykorúak voltunk. Anyám pajtásunkat is a mi szavainkra, beszédünkre tanítgatta. Később már hármunknak mesélgetett a hosszú, hosszú téli napokon, midőn ki sem mozdulhattunk szobánkból, mert derékig süppedtünk volna a hóba. És egész nap a drága gyertya égett odabenn, mert a nagy hidegben bedeszkázták az ablakokat, pedig hogy szerettük volna látni a csilingelő szánokat és a párolgó testű lovacskákat! A deszkák csak tavasszal kerültek le az ablakokról, mikor már nem jártak kelet felől a nagy szelek és fényesen sütött a nap. De a mi szobánk - emlékszem - akkor is árnyékos volt, csak az örökös gyertyafény után örültünk a nappali világosságnak. Anyám ilyenkor, mikor az inasok leverték a deszkát, mindig az ablakhoz futott. A szobában egyszerre csak zsongott, bongott a harang, szíven ütött az erős hang, a torkomban lüktetett, a homlokom mögött zúgott, mintha a fejem fölött himbálózna, a mestergerendán, olyan óriási volt a hang és a szobában áradt, kavargott vele minden. Anyámhoz futottam, szoknyájába fúrtam fejemet. De ő csak kihajolt a nyitott ablakon, nyujtotta föl a fejét a magasba, nézte sóvárogva a fehér templomot - a szentély csúcsos ablakai olyan közel voltak hozzánk, mindig azt hittem, csak ki kell nyujtanom a kezemet és elérem, pedig egy kis udvar volt közöttünk. A templomfal kikönyöklő pillérei örökös árnyékot vetettek szobánkra, de anyám tekintetével bizonyára a tornyok csúcsát kereste: azoknak tetejét rózsaszínre csókolta a nap - azért hajolt ki olyan nagyon az ablakon, mert olyan igen-igen magos a torony, mi pedig emeleti szobánkban is a földhöz voltunk közel.

Egyszer - nyolcévesek lehettünk akkor - Katalin meg Ulászló is az ablakhoz futottak, amikor a szolgálk levették róla a deszkát. Kint fúj a szél, lovak nyerítettek az udvaron. Mindnyájan kihajoltunk és néztük a szép templomot.

- Játsszunk lakodalmat - mondta egyszerre Katalin, mert már elúnta a nézelődést. - Ez a templom - mutatta a szobát. - Ez az oltár - mondta a ládánkra. - Anyám a püspök. És...

- És én vagyok a vőlegény és te vagy a menyasszony - mondta Ulászló. Engem már megint kihagytak a játékból. - Orsolya - kérlelte anyámat - add ide a fehér gyolcskendődet.

Anyám nevetett, odaadta. Ez volt a menyasszonyi fátyol. Két összecsomózott aszalterítóből lett a misemondóruha. Az esküvői szertartás után Ulászló és Katalin szépen megcsókolták egymást. Ezt sokszor játszották, már tudtam, hogy nekem semmi dolgom nincs benne, csak a végén egyik székünket a másik elé kötözöm, ez a szán meg a ló, ezzel hajtanak el ők ketten Ulászló várába. Engem nem visznek magukkal. Eleinte sírtam emiatt, de azután már nem bántam, szívesen maradtam anyámmal, mert ilyenkor mindig kaptam aszalt almát.

De most más történt. Ulászló nem szállt be a szánba, hanem megsímogatta Katalin arcát és azt mondta neki:

- Ha nagy leszek, Katalin, igazán elveszlek feleségül, mert én nagyon szeretlek.

Katalin lelkendezett, hogy jaj de jó és kérdezte, hogy akkor csináltatnak-e neki is olyan hosszú, hermelinnel szegett palástot, mint amilyen a királynéé és kap-e sok drágaköves gyűrűt

meg koronát, ha majd Ulászló király lesz? Anyám azonban leintette, hogy már megint minő badarságokat beszélünk össze-vissza és levette Kata fejről a kendőjét. A szán meg a ló sem kellett, úgyhogy aznap rosszul végződött a játék.

*... Brieg és Liegnitz hercege, Lajos nem hagyott fiutódot, csak...
lánya maradt, amikor meghalt és eltemettetett...*

(Dlugoss)

Katalin máig sem felejtette el ezt a játékot. A herceg úr nyár elején értünk jött Krakóba. Sziléziából kiverték a huszitákat - hazavitt bennünket. Elbúcsúztunk a lengyel udvartól. Briegben olyan új volt minden - meg sem ismertük a várat, szobánkat, az ágyunkat. Katalin nappal csak anyámhoz bújt, és tudom, este, ha lefeküdtünk, mindíg sírt a sötétben - nagyon fájt a szíve a pajtása után. Néha én is sírtam.

Nyolc esztendősek voltunk akkor és hét esztendő múlt el azóta. Este, ha anyánk lefektetett és kiment a szobánkból, hányszor dugtuk össze fejünket a sötétben, hányszor suttoztunk a krakói szép napokról! Hányszor jártuk végig képzeletben a Wawel udvarait, a boltíves folyosókat, a lovagtermeket, elmerészkedtünk a trónterembe és Zonka királyné ágyasházába is, és bújócskát játszottunk megint az oszlopos ágy vastag függönyei mögött. Azután, amint múltak az évek, Katalin egyre arról álmodozott, hogyha majd nagy lesz, tizennégy vagy tizenöt esztendő, Ulászló követséget küld érte, hosszú, prémes-kabátos, prémes-süveges, aranykardos lengyel főurakat és az urak igen sok drága ajándékot hoznak neki, cobolybundát, ruhákat, talán egy igazi kis szerencsény gyermeket is meg egy arabs paripát és öt szép kelengyével, ékszereivel, arany- és ezüst-edényekkel kiviszik Lengyelországba és Krakóban megtartják a menyegzőt és azután őt királynévá koronázzák és...

Hogy azután mi történne, nemigen hallottam, mert mire Katalin idáig szötte ábrándjai hímes fonalát, én rendszerint már elaludtam. Nem nagyon bíztam a lengyel követségben, noha eljutott hozzánk a híre, hogy az öreg, szomorú király meghalt és Ulászló, a mi kis pajtásunk, király lett. Zonka királyné bizalmas emberei azután is megfordultak egyszer-másszor Briegben és mi valahogyan mindíg megtudtuk, hogy valami fontos hadi dologban hoztak levelet - de pajtásunktól sosem jött üzenet. Én úgy gondoltam, elfelejtett bennünket. Katalin tizenegyedik születésnapján a herceg úr azt mondta anyámnak, hogy most már itt az ideje, lassan hozzá az asszonyok és varrják meg a lánya kelengyéjét; egy esztendő vagy kettő is beletelik, mire elkészül. Össze is számolták mindjárt, hogy hány vég vásznat kell szövötni, mennyi selyem, posztó kell a rokolyákra, köntösökre, ujjasokra, palástra, mennyi fátyszövet és hogy honnan rendeljék a drága kalapokat. Katalin izgett-mozgott a székén, el is pirult, dehogy is merte volna kérdezni atyjaurát - a herceg úr anyámnak sem mondott többet. Azt azonban Katalin mégis megtudta - mert ahhoz nagyszerűen ért ám a tejtestvérem, hogy a leggondosabban őrzött titkot is kihízelegje bárkiből - mondom, megtudta, hogy a herceg valami nagyon fontos levéllel elküldte két vazallusát a lengyel udvarba. - Kata azután másról sem beszélt nekem, mint a lengyel vőlegényről, hogy már zúgott tőle a fejem, mert nekem bizony ilyesmin nem járt az eszem, én jobban szeretek játszani vagy szaladgálni és ha már csöndesen kell ülnöm, inkább a vándor igriceket hallgatom, akik be-betérnek az udvarunkra és olyan szép regéket mondanak, tündérekéről, hősökről meg csodálatos állatokról és olyan mulatságos mókákat is csinálnak hozzá, hogy oldalunkat fogjuk a nevetéstől. És anyám is azt mondta, ráérünk még mátkánkról gondolkodni, gyerekek vagyunk. De Katalin egyre azt vitatja, hogy ő már nagylány és különben is a hercegnőket és királyfiakat sokszor már egészen kicsiny gyermekkorukban elgyűrűzik. Hát ez való igaz, ezt már én is hallottam, de mégiscsak

rettenetes butaság, mert egy kislánynak azért csak az anyja mellett van a helye - nagyon rossz lenne minekünk az anyám nélkül. Katalin hogy sírt Krakóban, amikor maga körül azt a sok idegen arcot látta és anyánk egy pillanatra elmaradt mellőle. A szegény jobbagylányoknak ennyiben mégis jobb a dolguk, azokat nem viszik el idegen országba a mátkájukhoz, anyjuk mellől, hanem ha eladósorba kerülnek, a jegyesük jön el őérettük. Így tette nagyapám is nagyanyámmal - hogy apám miként csinálta, nem tudom, mert anyám órála sohasem beszélt és úgy elszomorodott az arca, amikor egyszer megkérdeztem, hogy azóta nem emlétem, mert nagyon megsajnálta szegényt.

A lengyel mátká fényes követsége azonban csak nem jött, hanem ahelyett Szánoki uram érkezett hozzánk. A tudós emberei egy hétig időzött nálunk. Sokat tárgyalt a herceg úrral - de hogy miről, azt egy teremtet lélek sem tudhatta meg kívülről, mert bizony mindig nagyon bezárkóztak. Azután rettenetes dolgok történtek. Alig utazott el Szánoki uram, az én édesanyám ágynak dőlt. Három nap alatt elvitte a láz. A városon kívül temették el, a behavazott, süppedős kis temetőbe, ahogyan illett; a szolganépség temetőjébe. Egy hét múlva a herceg urat is kiterítették. Őt a vártemplom szentélye alatt, a sötét, földalatti kriptában tették nyugalóra és drága márványlapot meg faragott képmást is raktak sírjára.

Már zöldültek a fák, amikor egy napon fegyveres urak vágtattak be a várkapún. Magyarországról jöttek. Nagy, pecsétes írást hoztak: Albert király levelét, amelyben gyámsága alá rendeli Lajos sziléziai herceg lányát, Katalint, hitvesének, Erzsébet királyasszonynak kedves unokahúgát.

És mi, árvánál is árvább két árva, a magyar urak kíséretében elindultunk Visegrádra.

... bementek a kamrába, felhozták a ládát a szent koronával, kivették a szent koronát... a tokjával... és jól megnézték. Én is ott voltam. Aztán fogták a szent koronát és betették egy kis ládába...

(Kottanner)

- Beszéltél vele?

- Beszéltem. Hallgass most.

Katalin fehér fátylának sarkát arca elé vonta, úgyhogy csak csillogó két barna szeme látszott arcából. A fátyol mögül súgta:

- Elviszi?

Csak a fejemet ráztam, majdnem észrevétlenül, de ezzel nem azt mondtam, hogy *nem viszi*, hanem hogy Katalin ne beszéljen, mert láttam, hogy a Fronacher kisasszony szeme rajtunk függ és ezek a német frajtlák mind a Kottannerinhez húznak és mindent beárulnak nála. Márpedig erről senki ne tudjon. Egy csoportban álltak a palotáskisasszonyok a lovagterem hátsó ajtaja közelében, a fal mellett, szép, ünneplő gyászfeketébe öltözve. Elöl az urak, a bazini grófok, Miklós úr, fiával, Györggyel és a familiárisaival. Kottannerin a közepén, karján a kis Örszike királykisasszonnyal. Annácskát a Dachpeckh kisasszony fogta kézen. Hátat fordítottak nekünk: egyik sem látta, amikor én az ajtón beosontam és Katalin mögé húzódtam. Izgatottan meredt mindenki a szemközti nagy ajtóra. Vártak.

Végre megjöttek.

Onnan láttam, hogy még meg sem nyílt az ajtó és a bazini grófok háta előregörnyedt, a hajuk előrehullt. Azután a többi urak is derékban kettétörtek. A kisasszonyok két ujjal fölcshippen-

tették hosszú rokolyájuk szélét és mélyen bókoltak. Velük bókoltam én is: térdem majd a kőpadlóig ért. De a fejemet előredugtam egy kicsit Katalin válla mögül és egy kicsit föl-néztem:

Cillei Ulrik uram vezette be a királynét. Rögtön megismertem királynénk unokabátyját furcsa, borotvált, beesett képéről. Csupa ránc már az arca, de azért festi a haját, ne lássék rajta, milyen öreg. No, ettől ugyan nem lesz szebb, nekem Gara László uram sokkal jobban tetszik, a királyné unokatestvére az is, milyen büszkén lépeget nagyságos asszonyunk balján. Most őreá, a királynéra pillantottam. Nagyon megsoványodott, sápadtabb lett az arca, amióta nem láttuk, valami nagyon bánthatja szegényt, talán az utazás, Budáról, az is összetörte, de a válla, az meggömbölyödött, meg a dereka is. Ezen gondolkoztam, és már nem is figyeltem a sok fényes urakat, akik mögötte jöttek és csak félfüllel hallottam a kisasszonyok suttogását:

- A győri püspök... Hunyadi... Losonczi Dezső, az erdélyi vajda... az országbíró, Báthori István... Ják Mihály... Csák Ferenc, a székelyek ispánja... te, nézd... a temesi gróf, nem, nem, ez Perényi János... én csak ismerem, ez Rozgonyi István... ki ez?... melyik?... az ott, a korbavai gróf mellett... jaj, azt se tudod?... hát Szécsi Tamás, az esztergomi érsek öccse!... és az?... az Szendi Mihály.

Én bizony feléne sem tudtam megjegyezni a nevét, csak arcról ismerem őket, mert már jártak itt Visegrádon a magyar urak, a múlt hónapban, amikor királyné asszonyunk a bazini grófok őrizetére bízta a szent koronát. Most is a korona miatt jött Erzsébet asszonyunk a visegrádi várba. Én nemigen értem ezeket az országos dolgokat, de azt hiszem, félti szegény a koronáját. Hogy kinek oldalán van az igazság, azt én nem tudom: ő Zsigmond királynak a leánya, férjeura, Albert király meghalt, úgy gondolom, hogy szomorú özvegyi sorra jutván, most már magának akarja apjaura után a koronát és hogy nem szívesen engedi ki kezéből számos várát meg birtokát s a bányavárosokat sem - sok-sok adódénár jön onnan az ő kezéhez. És hiába, anyámtól tudom, az özvegyet meg az árvát mindenki ki akarja forgatni jussából, talán azért ragaszkodik hozzá, ami az övé. Azt rebesgetik itt Visegrádon, hogy a magyar urak közül sokan úgy mondják: nem kell nekik asszonykirály. Még a királyné rokona, Garai uraim is fanyalog tőle, mert török had fenyeget a végeken. Inkább férfiembert szeretnének a trónon. Azt is rebesgetik, hogy az urak be szeretnék hozni az országba a lengyel királyt. Az ám! Ulászlót, az én tejttestvérem pajtását! Ezt itt, Visegrádon, mi, lányok is tudjuk ám, az ilyesmi nehezen maradhat titokban, hiába őriz bennünket Kottannerné mint a sárkány és titkolózik. Nekünk is van fülünk (de milyen jó fülünk!) meg szemünk meg magunkhoz való eszünk! Tudunk mi olyat is, amit ő nem tud!

Ezekre gondoltam folyton, míg a királyné a szép, faragott széken elhelyezkedett (fáradtan, nehézkesen ült le) és fogadta a visegrádi urak udvarlását. Rettenetesen fő a fejem, mert micsoda kavarodás lesz itt (no meg az országban!), ha Ulászlót csakugyan behozzák és ha a Kata dolga sikerül! Nem mintha én okos dolognak tartanám a Katalin dolgát, de hát ezt úgyis hiába mondom neki, ő mindent a maga feje szerint csinál, én meg, akár tetszik nekem, akár nem, azt teszem, amit megparancsol, merthát hiába a tejttestvérem, meg hiába kedves én-hozzám, ő mégis csak az én kisasszonyom. Szívesen megtennék én mindent Katáért, mert igen-nagyon szeretem, de ez a dolog most sehogy sincs az ínyemre. Sikerül - nem sikerül? rettenetesen izgulok. De még hogyha sikerül is - a Kottannerin úgyse hagyja! Ismerem én őt - mint a tenyeremet. Olyan mint a párduc vagy mint az anyatigris (se párducot, se anyatigris nem láttam még, igaz, de mégis tudom!) - ha valami baj van, foggal, körömmel, ravaszsgal megvédi nagyságos asszonyát! Úgy mint én a kisasszonyomat, mert tűzbe-vízbe mennék érte! Hát én ezért Ilona asszonyt nagyon becsülöm, pedig Isten látja a lelkeket, nem szeretem, nem én, mert úgy zargat bennünket, két szegény árvát...

Ez kavargott a fejemben és azt is elképzeltem, micsoda felfordulás lenne az udvarban meg mindenfelé, ha a fele így, a fele úgy... Annyira izgultam ezen, hogy nem is figyeltem, mi történt eközben a teremben. Már csak annyit láttam, hogy a bazini gróf mély meghajlással vastag, nehéz kulcsokat ad át a királynénak.

- Nem a kulcsokat kértük, Miklós úr, hanem a koronát - mondta Erzsébet és a grófra nézett. Szemöldöke felhős volt.

A Budáról jött magyar urak helyeseltek, dohogtak.

- A szent koronát a boltozatban őrzöm, pecsétek alatt, erős és titkos biztonságban - felelte a gróf még mélyebbre görnyedve.

- Mi a koronát magas személyünk őrizetébe kívánjuk venni: atyánktól való örökségünk az - mondta a királyné. Csak a fehér szájaszélén láttam nagy bosszúságát, hangja olyan volt mint máskor. Most már nagyon figyeltem. Érdekes, hogyha ilyen nagy, fontos dolgokról szól, a bárók meg főpapok jelenlétében, úgy beszél mindig magáról, hogy: *mi és magas személyünk* és ez olyan furcsa. Nem tudom, miért van ez így. Ha velünk van, vagyis a kisasszonyokkal, olyan kedves mindig és természetes.

- A szent korona az országé - felelte nagysokára a bazini gróf.

De Erzsébet mintha nem is hallotta volna:

- És eljöttünk Budáról kedves híveinkkel, hogy illőn megszemléljük és hűséges kezedből átvegyük a koronát.

E szavaknál a királyné összefogta bő, fekete szoknyáját és lassan felemelkedett hegyes, faragott, aranyos kis tornyocskákkal díszített székéről. A cillei gróf és Gara László rögtön közrefogták. A sok fényes ruha egyszerre összekavarodott, hol ez, hol az beszélt, hol mindnyájan egyszerre: a teremben nagy zaj lett. A Kottannerin már ott állt az urak között, karján Örsikével: Annácska a másik kezét rángatta. Ilona asszony egyszerre csak fölágaskodott. Fejével intett a terem végébe, Katalinnak.

Odafurakodtunk. Megszokták már, hogy nem tágítok mellőle, el se próbálnak zavarni, mégha a királyné előtt állunk, akkor se.

- Fogd a gyereket - mondta Ilona. Nem bírta, a másik kicsi, akit a karján vitt, vörös hajába markolt, félkézzel a homlokát paskolta.

Kétkézen vezettük Annácskát. Mert sodródunk mi is az urakkal: mindenki megindult a királyné után, a lovagterem nagy ajtaja felé. Kimentünk a sötét, boltozatos folyosóra. Itt egyszerre összetorlódott a sok nép, a kisasszonyok taszigáltak előre, az urak nyomtak hátra, hogy mit kíváncsiskodunk, így hát föl kaptam Annácskát, úgyse figyelt rám senki, így furakodtam előre a királyné ágyasházáig, amely erre a folyosóra nyílik. De bent a szép, tágas szobában is nagy volt a tolongás. Szécsi uramat nagy potrohával a falhoz lapítottam.

- Ejnye, de sietős a dolgod, galambocskám - kiáltotta és utánam kapott.

De én Annácskával már a szemközti ajtóig gázoltam; ez abba a szobába vezet, ahol Ilona asszony meg a palotás lányok alszanak. Onnan nyílik a kis várkapolna.

Jó volt igyekezniem, mert az ajtó előtt sokan ágaskodtak. A falhoz szorultam. Nem láttam semmit. Elöttem csupa hát meg tarkó. Mert mindenki leszögezte a fejét és nézett valamit. A szobában lassan csönd lett.

Körültekintettem. Rám ugyan senki sem figyel. Intettem Annácskának, hallgasson. Azután fölraktam szépen királyné asszonyunk faragott ládájának a tetejére. Nagy magas láda, négy

sarkán négy hegyes tornyocskával. Derekamba gyűrtem szoknyámat - jaj, senki meg ne lássa!
- a toronyba kapaszkodtam és zsupsz! - fenn voltam én is a ládán.

Nyujtottam, ahogy csak bírtam a nyakamat: innen most mindent láttam, mi történik a másik szobában.

A királyné az ágyasház közepén állt. A fiatalabbik bazini gróf a kápolna fala előtt térdelt, de nem a kápolnába vezető, szoborszalaggal díszes ajtóban, hanem a sarokban, ahová egy alacsony kis ajtót vágtak. György gróf most törte le róla az utolsó pecsétet.

Valaki kinyitotta az ajtót.

Dohos, hideg levegő csapott meg. Felhigította a sűrű emberszagot. Nagy mélységből áradt a hidegség, de én innen, a másik szobából csak két-három lépcsőfokot láttam. Két fiatal vitéz fáklyát gyújtott és magasra emelte; levilágított a garádics mélyébe, befüstölte vele a lejárati boltozatát. A bazini grófok négy emberrel megindultak lefelé a lépcsőn. Csakhamar elnyelte őket a sötétség.

Erre megint zsvajgás támadt a királyné ágyasházában, de mindenki a grádicsot nézte. Így telt el néhány hosszú perc.

- Jönnek! - kiáltotta valaki, mire megint csönd lett, csak valami nehéz szuszogás hallatszott.

Elsőnek bazini Miklós gróf uram lépett föl a grádicsról a szobába. Mögötte nehéz, vaspántos ládát cipelt négy ember. Utolsónak György gróf következett, a láda mögött. Fölkapaszkodott az utolsó lépcsőfokon. A két fáklyát eloltották, becsukták a kis ajtót.

Most azok, akik az ajtó előtt álltak, gyorsan hátrálni kezdtek az ablak elé: utat nyitottak a királynénak. És a királyné mögött a két bazini gróf kivont pallossal közrefogta a nehéz ládát cipelő embereket. Nézttem, hová viszik? Hát letették királyné asszonyunk ágyasházának közepébe.

Olyan izgatott lettem, mi lesz most, mit csinálnak mármint avval a nagy ládával, hogy majdnem topogni kezdtem fönt a helyemen. Azok ott nem siettek. A ládán nagyon sok pecsét volt; jó lassan először azokat tördelték le. Azután Miklós gróf az óriási, cifra zárba - ekkora zárat még nem is láttam! - beillesztette a kulcsot - akkora volt mint a karom! Marokra fogta, megforgatta benne, azután fia segítségével megemelte a láda tenyérszerű széles pántokkal, gombos szögekkel kiveret tetejét. Egy tokot vettek ki belőle és magasra emelték, hogy a szobában mindenki láthassa.

Megszámoltam: tizenöt piros pecsét lógott rajta! Most a bazini grófok ezeket a pecséteket is egyenként letördelték. Közben már egy asztalt hoztak be valahonnan, a bakot fölállították a szoba közepére, rátették a lapját: a bazini grófok az asztalon dolgoztak. A tokon már egy pecsét sem volt. Kinyitották.

Most a királyné is az asztalhoz lépett; a Budáról jött urak jobbról-balról mellette szorongtak. Miklós gróf motozott a tok fölött egy darabig, de a kezét még innen, a láda tetejéről sem láttam, mert Szécsi uram egészen ráhajolt az asztalra, fejével eltakarta. Minden szem arra fordult. És a bazini gróf két kezének kinyujtott ujjai közé fogva, előrefeszített karral fölemelte az aranyos, drágaköves, színes képecskékkel ékes szent koronát.

Elállt a lélekzetem. A kis keresztet néztem, a pánt tetején, mintha templomkupolán aranylana. Széles, erős homlok való alája, kemény, kerek koponya, de az abroncsáról úgy fityegett kétoldalt a két rövid aranylánc, a végire cseppentett piros meg kék drágakövekkel mint valami gyönyörűséges fülönfüggő. Nohát, ez már igazán inkább asszonynak való, magam is fölvenném, de szeretnék én már régóta valami szép fülönfüggőt!

Nem tudom, miért, elkaptam szememet a koronáról és a Kottannerinre néztem. Majdnem elnevettem magamat: ott állt a királyné háta mögött, de nem a koronát nézte, hanem égne fordította a szemét és csurogtak a könnyei. És közben egyre Örsike fejét símogatta, jó erősen, le, egészen a háta közepéig. Nem értem, miért könnyezik és sopánkodik mindig a Kottannerin, ha valami érdekes vagy megható történik vele. Én még akkor sem sírok, ha szomorú vagyok.

A bazini gróf még mindig tartotta a koronát. A Budáról jött urak szorosán körülfogták, mindegyik nyujtotta előre a nyakát, mereven, összevont szemöldökkel nézték, mintha nem hinnének a szemüknek, hogy valóban a korona az, amit látnak. Hozzá egyik sem nyúlt. De azután hevesen bólogatni kezdtek, majd Szécsi uram, kezét a nagy hasára kulcsolva, megszólalt:

- Igen, igen... A szent korona ez, teljes épségben...

Az urak mind ráhagyták.

A vaspántos ládából erre kivettek egy másik, kisebbforma ládát és azt is fölnyitották. Én innen, fölülről jól láttam, mi van benne: egy másik korona, az is aranyból való, de sokkal kisebb és vékonyabb... A bazini gróf ebbe a kis ládába betette a szentkoronát a másik mellé és lecsukta a fedelét. Valamit kérdezett a királynétól; nem értettem, csak nagyságos asszonyom választát:

- Az ágyamhoz tegyétek.

Néztem: vajjon, mit?

Hát a kis ládát, a két drága koronával.

Mikor már helyén állt a szép kis ládafia, a Kottannerin rátett egy bársonypárnát; a párnát még óvatosan meg is paskolta.

Lemásztam a ruhásláda tetejéről. Mindenki a folyosóra vonult. A királyné egyedül maradt. Talán lefekszik. Látszott az arcán, hogy ma senkivel sincs kedve beszélni.

... a láda közelében állott egy ágy, abban feküdt a nemes királyné nehezült állapotában; ugyanabban a szobában két kisasszony is aludt vele: Borbálának hívták az egyiket, magyar úr leánya volt, a másik a Fronacherin volt. Hát ott állt egy éjjeliedény is, meg egy viaszgyertya, amint már szokás fejedelmi asszonyoknál. Nos, éjjel, felkelt a kisasszony, nem ügyelt rá, feldöntötte a gyertyát és a szobában tűz támadt, megperzselte a ládát, amelyben a két korona volt. A ládán egy kék bársonypárna feküdt, ezen arasznyinál nagyobb, jókora lyuk égett... én kint a királykisasszonynál aludtam.

(Kottanner)

A szomszéd szobában már minden elcsendesedett. Fronacher Magdolna meg Bothos Borbála kisasszonyok korán lefektették nagyságos asszonyunkat. Hallottuk, soká forgolódik ágyában elnehezült testével. De azután mégis csak elnyomhatta az álmot, mert az ágy már nem recsegett. Mi idebent moccanni sem mertünk. Sok idő telt el így, azután odaátról megint halk motozás hallatszott: a frajlák készülnek lefeküdni. Magdolna el akarta már koppantam a nagy viaszgyertyát - mert egy szép vastag drága gyertya égett mindig asszonyunk ágyasházában -

de meggondolta magát, mégsem oltotta el, hanem a mennyezetes nyoszolya fejéhez vitte s a padlóra állította, a kis ládafia mellé, ahol a koronák voltak: hadd égjen egész éjjel, hogy a Gonosz meg ne környékezze...

Mi a másik ágyasházból, az ágyunkból néztük, hogyan táncol el a küszöbön az árnyék. Örsike és Annácska csöndesen szuszogtak bölcsőjükben. Ilona asszony az ajtóban állt, amíg Magdolna is ágyba bújt. Azután becsukta az ajtót.

Erre vártunk csak. A sötétben csöndesen vetkőzni kezdett. Füleltünk, mikor reccsen az ágy. Előbb szuszogni fog, azután fúj, mert a szája sarkán ereszti ki a levegőt. Ilyenkor minden kis neszre felriad még, de ha már jókat, mélyeket horkol, egykönnyen nem ébred fel.

- Hrrrró - ha... hrrrró - ha... hrrrró - ha... grrrr...

No, végre-valahára!

Fészkét csináltunk az ágyunkban. A dunna alá bújtunk, a vánkost meg egészen lehúztuk a ciháig: levegő nem jött be, de hang se hallatszott kifelé. Majd megfulladtunk benne, de ilyenkor tudjuk csak amúgy igazában kibeszélni magunkat, mert nappal mindig a nyakunkon van valaki, bennünket különösen zargatnak, hogy most tedd ezt, most fuss oda, most hozd azt... merthát kihez is mennénk panaszkodni idegenben...?

- Mondjad már! - súgta Katalin.

- Mondom.

- Beszéltél vele?

- Megmondtam: beszélnem kellett: hát beszéltem.

- Honnan jött?

- Onnan. Lengyelországból.

- És?

- És a lovak Szánoki uram lovai. Jól láttad. Ezekkel a lovakkal járt Gergely úr a mult esztendőben Briegben és...

- És ő? Ő kicsoda? És miért jött ide? És meddig marad még? És ugye vállalja? És...

- A nevét nem mondta meg. Nem akarta. Sehogyan sem értette, hogyan tudtam én kiszökni innen és mint lestem meg, mert ő itt a várban nemigen mutatkozik. De amikor ráolvastam, hogy akárki volna, a lovai bizony Szánoki uram lovai, kibökte, hogyhát ő meg Szánoki uram íródeákja volna.

Hosszú csönd lett a tollú alatt, a meleg fészekben.

- Te, Anna...

- Hallom, hallom!

- Mondd meg az íródeáknak...

- Mondom, mondom. Úgyse hagysz nyugton, míg nem mondom.

- Mondd meg az íródeáknak, hogy... hogyha elvinné azt a levelet, hát éppen meg is írhatná. Megkövetem szépen.

- No most még írja is meg a leveledet. Nem tudod magad megírni? Próbáld meg!

- Jaj, Anna, dehogy tudom! Vagy talán tudnám, de nem olyan szépen, mint szeretném. És hátha el se tudja majd olvasni a fele betűt. A deák írja meg.

- Hogyan tudhassa az, hogy te mit akarsz írni abba a levélbe?
 - Hogyan? Megmondom neked. És te megmondod a deáknak.
 - Az egész levelet? - rémüldöztem.
 - Az egészet. Várj csak. Gondolkozom. Te addig mondod utánam, amíg kívülről tudod. Vigyázz! Egy szót se mondj másképpen! Most kibujok egy kicsit a dunna alól, mert ebben a hőségben nem lehet gondolkodni.
- Jó sokáig vártam a ciha alatt. Ujjammal húztam fel mindkét szemhéjamat, mert a szemem már leragadt, úgy elálmosodtam.
- Kata végre visszabújt a toll alá. Nagyot lélegzett. Száját szinte a fülemre tapasztotta és mondani kezdte a levelet:
- *Mi, Katalin, Liegnitz és Brieg örökös hercegnője, nagyságos Ulászló úrnak, Lengyelország királyának, Litvánia nagyfejedelemének, satöbbi, üdvözlétünket...*
 - Mikatalin lignicésbriggörökös... - hadartam. - Te, Kata, micsoda butaság ez, hogy te magadról úgy beszélsz, hogy *mi*?
 - Hallgass. Ez előkelő. Folytatom: *satöbbi, üdvözlétünket és kegyességünket... Tudatjuk Nagyságoddal, hogy ősz óta mulatunk itt Visegrádon, mivelhogy Erzsébet királyné őnagysága udvarában készülünk magasztos hivatásunkra. Itt nagyon unalmas. Krakóban szebb volt. Én nagyon szeretek lovagolni. A Hektor kutyám már régen megdöglött...*
 - Te, ez nem nagyon finom.
 - Hát akkor: *elhalálozott. Mert már igen öreg volt. Én is már majdnem tizenhat éves vagyok, múlt hónapban lettem tizenöt éves...* Te, Anna, ugye ebből megérti, hogy már férjhez-mehetnék?
 - Meg, ha akarja. Mondd csak tovább.
 - ... *lettem tizenöt éves. Remélem, te sem felejtettél el...*
 - Felejtettél el...
 - ... *nyolc év alatt, mert én sokat gondolok Nagyságodra és e célból itt küldöm pergamenre festett képmásomat, amely körül szép vadrózsák és kis cinkék is vannak. Ne csodálkozz ezen, ugyanis én eztet az imakönyvből vágtam ki...*
 - Úristen, Katalin...! - a szívverésem is elállt - *kivágtad?!*
 - Ki én. Kellett. Szóval: ... *az imakönyvből vágtam ki...*
 - Te, bolond, te! Kivágtad abból a gyönyörűszép méregdrága könyvből? Amit tizenhárom álló hónapig luminált az az olasz ember? Apád annyit fizetett érte, hogy azért a sok aranyért egy egész falút megvehetett volna az én öregapám.
 - Nyughass már, te! Öregapád nem vehetett volna falút, még csak telket sem, mert jobbágy volt. És mi az, hogy luminált?
 - Kifestett. Gergely uram mindig így mondta az írás köré festett arany cifraságra meg azokra a gyönyörűszép virágos indákra, az indákban kis madárkák ülnek benne meg mindenféle képecskék. Gergely uram azt mondta, hogy az ilyen gyönyörűszép luminált könyveket még az ükunokáink is meg fogják becsülni. Hogy nem fáj a szíved tönkretenni...
 - Mondom: kellett. Ne zavarj folyton. Te törödj csak a levéllel. Folytatom: *én eztet az imakönyvből vágtam ki, amit az apám három év előtt íratott nekem egy olasz könyvfestő-mesterrel. Akkor még nagyon kövér voltam, de azóta nagyon megnőttem és vékony lettem, de*

azért még meg lehet rajta ismerni. Pont. Hallottuk, hogy Nagyságod Magyarországra készül, aminek nagyon örülnénk. De ha mégse jönne, annak esetén is követségét türelmetlenül és szerető szívvel várjuk... Te, Anna, írhatom azt, hogy szerető szívvel?

- Hát csak írad.

- ... és szerető szívvel várjuk. Pont. Éljen boldogul. De azért fontos okoknál fogva mégis inkább kedvünkre volna, ha Nagyságod magos személyében ideutazni kegyeskednék. Amit szeretettel és hódolattal vár Nagyságod hűségese régi mátkája és szolgálója: Katalin s. k.

- Eská? Hát az mi?

- Sajátkezűleg.

- De hiszen nem te írod, hanem a deák?

- Nem baj. Azért csak legyen benne. Figyelj. Most mégegyszer elmondom a levelet. *Mi, Katalin...*

- Szentséges Szűzmáriám, segíts! - hallom egyszerre csak a dunna alatt és fölriadok. A fületem tapogatom. Mégis csak elaludtam. Nem, ez nem volt benn a levélben, ez nem is a Katalin hangja: a Fronacherin visít a szomszéd szobában!

- Víz! Víz...!

- Jóságos Isten...!

- Segítség...!

Kidugjuk fejünket a dunyha alól. Mi volt ez? A Kottannerin hangosan horkol: grr hh... grrr hh... - és valaki odaát szörnyű robajjal székeket dönt föl... Most nekiesik az ajtónak... Ránktöri.

Vörös láng lobban a feketeségben.

- Ilona néném! - visong a Fronacherin. - *'S prynnt! Tűz! Tűz! Keljen fel! Segítség!*

Ilona egy nagyot horkan és ugrik ki az ágyból. Fut a másik szobába, de az ajtóban előbb még odaszó egy nyaklevest a sáptózó frajlának, aki bolond módjára a kezét tördeli. Fojtó füsttel telik meg ágyházunk. Kiugrom én is, úristen, hol talállok egy rocska vizet, mi csak úgy szájból-kézbe, kézből-arcot szoktunk mosakodni, egy ibrik vízzel nem lehet tüzet oltani. Királyasszonyunk odaéig!

Úgy ahogy az Isten megteremtett, futok én is a szomszéd szobába, de akkorra már csak füst van, éktelen rossz szag és sötétség. A tűz elaludt. Azután egy kis láng sercen. Borbála kisasszony remegő kézzel magosra emeli a mécsest - csakúgy reszket tetőtől-talpig. Hosszú árnyak nyúlnak el a falon: látom, az óriási szál vastag gyertya eldőlt a földön, a királyné ágya mellett, az edény kiömlött, Ilona asszony a Fronacherin nagy vörös dunnájára borulva fekszik valamin a földön, az ágy előtt, csupasz fehér hátán, csípőjén még az el-ellobbanó világosságban is virít a sok szeplő - és gomolyog alóla a füst. Majdnem elnevettem magamat, de ekkor az ágyra, az ágyban a királyasszony fehér arcára esett tekintetem és megijedtem. Felkaptam a székről a Fronacherin ruháját, gyömszöltem a piros dunna alá, a másik oldalán meg a lepedőt, míg csak el nem fojtottuk a füstöt. De a szobában máris annyi volt, hogy szemünket ellepte a könny.

A Fronacherin most kezdett csak el istenigazában visítani. Ilona asszony egy szót sem szólt, föltápázkodott, félrelökte a piros dunnát, s előrehúzta a ládikót a királyné mellé. Borbála rávilágított. Mindnyájan körülálltuk: egyikünk sem szégyenkezett, pedig semmi sem volt

rajtunk. Hát bizony a drága ládikó teteje egészen megpörkölődött, a kék bársonypárnán meg, amit a tetejére tettek, arasznyinál is nagyobb lyuk égett.

A királyné csak nézte a ládikót, hallgatott. Két kezét a takaró fölött nehéz testére kulcsolta. Ilona ekkor égnék fordította könnyező szemét - (de talán nem is a füsttől sírt) - nagyot fohászkodott:

- Lássad, nagyságos asszonyom, a csodát - mondotta rekedten, s előbb asszonyunkra, majd a mezítelen leányokra nézett. - Anyja testében van a király, akinek a szent koronát kell majd viselnie, mert fiú lesz - köhögte - meglásd, fiú lesz, én mondom, Kottanner Ilona. És alig voltak egymástól két ölnyire, a király meg a korona. A Gonosz szívesen ártott volna nekik a tűzvészszel, feldöntötte a nagy drága gyertyát, de Isten megóvta a kicsiny árvát és idejében felébresztett engem!

(No, meg a frajlákat a másik szobában, bent a fojtó füstben - gondoltam magamban; nem szeretem az ilyen szemforgató beszédet.)

A királyné erre nem szólt semmit: fáradtan lehúnyta szemét. Ilona körülnézett: póre vállára kerítette a királyné reggeli köntösét - az volt éppen a keze ügyében - dereka köré kötözte és most már gyorsan kinyitott minden ajtót, ablakot. A folyosóról hideg levegő húzott be. Megborzongtam. Azután Ilona fürgén rendet teremtett az ágyasházban. A hosszú gyertyát megint felállította, de nem gyújtotta meg. A perzselt, kormos ágyneműt a Fronacherin ágyára lökte, még a nedves márványkockákat is föltörülte, helyrerakta a székeket, végezetül egy lepedővel addig kergette ki a füstöt, amíg a levegő megtisztult, úgy hogy királyné asszonyunk az éjszakát mégis szobájában tölthette.

A drága ládikót Ilona az ágy elé tölta - jó messzire a gyertyától - s a két szoba közt az ajtó nyitva maradt.

Mi is ágyba bújtunk. De nem tudtunk mindjárt elaludni.

Katalinnak a dunyha alatt elmondtam, hogyan történt. Nekem a Dachpekch kisasszony mondta el: ő fölébredt, mindent látott, de a lelkemre kötötte, hogy ne mondjam tovább.

Hát így történt: éjjel a Fronacher kisasszony az edényre ment. Az edény a gyertya mellett állt. Ő nagyon álmos volt, nem ügyelt, földöntötte a gyertyát. A széken a ruha rögtön lángot fogott, attól gyulladt meg a kék bársonypárna a ládikón. Erre sikítani kezdtek. A bolondok! Inkább oltották volna rögtön a tüzet!

... az urak csodálkoztak ezen...

(Kottanner)

Erzsébet asszonyunk másnap reggelre ébredvén olyan igen törődött, olyan nagyon fáradt volt, hogy föl sem kelt nyoszolyájából. Szépen rendbehoztuk magunk a nagy ágyasházat. A Kottannerin állig fölhúzta nagyságos asszonyunkra a fekete atlasztakarót - a gyász miatt a gyönyörű szép pirosmintás takaróját most nem használja - még a válla sem látszott alóla. Azután megint szellőztetett Ilona, pedig idebent is hideg volt; ám nem akarta, hogy megérezzék a füstszag, hátha látogatók jönnek. Illatos füstölőt is gyújtott, amit reggel hozatott gyorsan az apothékából.

Valóban, jól tette, hogy szellőztetett és illatosított, mert a magyar urak már reggel látni kívánták nagyságos asszonyunkat. A Kottannerin eligazította az ágyfüggönyöket: a királynénak

éppen csak fekete haja meg a fehér arca látszott az arcánál is fehérebb gyolcon: most engedte az urakat.

Nagy tisztességgel léptek be a nemes urak a királyné ágyasházába, meg se csikorgott a sok csizma a fényes kőpadlón. Karéjban álltak föl az urak a nyoszolya előtt, derékban meghajolva, ki a szélről állt, az az ágy mennyezetét tartó csavart oszlopoknak bókölt, mert az elsők miatt a királynét nem is láthatta. Így udvaroltak nagy csöndben egy darabig, majd a királyné kihúzta kezét a takaró alól, intett, az urak fölegyenesedtek és Szécsi Tamás uram illendően megkérdezte, mint szolgál nagyságos asszonyunk egészsége.

- Semmi bajom már - mosolygott a királyné és az arcán rózsaszínű pír serkent. - De az éjjel majdnem odaégtém. És...

Hátul, a sarokban, valaki köhintett. Odafordítottam fejemet. A Kottannerin két ujját ajkára szorította és merően nézett Erzsébetre.

- ... és a szent korona is majdnem odaégett - folytatta mégis a másik asszony mosolyogva. És nyájasan, mintha csak mivelünk, leányokkal társalkodna, elcsevegte az uraknak, mint járt az éjszaka.

Lett nagy álmélkodás. Az urak furcsán csóválták fejüket. Szécsi Tamás uram arca kivörösödött. Láttam, a többi is igen mérgeledik. Összedugják a fejüket, egyik-másik el is fordul és tanakodik a szomszédjával. A királyné keze nyugtalanul rebbent a fekete takarón. No, itt baj lesz, gondolom s fülelek, mit beszélnek, de a Kottannerin már terel bennünket kifelé a királyné ágyasházából. A kisterembe küldött, jó messzire, úgyhogy nem tudom, volt-e veszekedés, nem volt? - Azt úgyis mindnyájan tudjuk, hogy nagyságos asszonyunknak sok baja van a nemes urakkal. Hát ezúttal bizony a Kottannerinnek volt igaza, okos asszony az, a királyné is tudhatná, minek fecsegte ki ezt a dolgot, minek dicsekedett, jó, nem mondom, tüzet még én sem láttam ilyen közelről, de még sincsen rendjén, hogy a koronákat ott tartják az ágy alatt, a ruhák meg a gyertya meg az edény meg miegymás közelében.

A Budáról jött urak is így vélekedhettek, mert a királyné még aznap visszarakatta a szent koronát a ládába. Visszavitték a földalatti kamrába, ahol előbb volt és az ajtót újból lepecsételték.

Nagy dolgok történhettek még azután Erzsébet asszonyunk ágyasházában, amit mi már nem hallottunk: a királyné váratlanul a bazini grófért küldött és elkérte tőle Visegrád kulcsait.

Azt suttogja mindenki, hogy az urak követelték asszonyunktól, adja át unokabátyjának, Gara Lászlónak a várat. Ne legyen asszony kezén. Nagy futkosás támadt erre megint a várban. Lárma, hangos beszéd - mindenki izgatott volt, fejetetején állt minden. Mi a szála ablakából néztük a folytonos jövés-menést. Én alig fértem a bőrömbbe, mert már kívülről tudtam szóról-szóra az egész levelet. Keblembbe dugva, kis selyemrongyocskába csavarva a kép, de az író-deákkal egész nap nem találkozhattam. A Kottannerin nem engedett bennünket pillanatra sem szem elől. Félttem, hátha a deák közben útra kél. Akkor szegény Kata levele itt marad és ő hétszámra sírni fog...

Délután a Budáról érkezett urak megint önagyságánál udvaroltak. Most a lovagteremben fogadta őket, nagy-ünnepélyesen. Az egész várnépség a terembe csődült. Most tudtuk csak meg: való igaz, amiről már egész nap suttog mindenki: a nagyságos királyné valamennyiünk jelenlétében átadta Visegrád várának kulcsait kedves atyjafiának, László bánnak!

Lám, ha nem kottyantja ki ma reggel a királyné, mi történt az éjszaka! A nemes urak, úgy láttam, igen örvendeztek ennek a dolognak. Önagysága sem örömet nem mutatott, sem bánatot, igen nyájasan szólt, mintha kedvére volna, hogy a vár férfiember kezére kerül, aki méghozzá hívséges rokona. A szemöldöke sem rebbent, amikor László bán azon nyomban

szétküldte familiárisait, szállják meg a tornyokat és porkolábot rendelt a vár élére. Csak én láttam, hogy Erzsébet fehér arca még fehérebb lett és szép keskeny keze görcsösen marcangolja szoknyája ráncait.

„Kedves urak, ne adjatok hozzám pogányt, adjatok inkább egy keresztény paraszthoz.”

(Kottanner)

Az izgalmas éjszaka és nyugtalansággal tele nap után az este mindenki korán lefeküdt. Erzsébet asszony szobájában elült a halk motoszkálás. Csöndben feküdtem ágyunkban. Törtem a fejemet, mi módon találkozhatnék én az íródeákkal és hogyan hozakodjak elő neki ezzel a kényes dologgal, mert nagyon félttem, kinevet. Törtem a fejemet, de még semmire sem jutottam, midőn egyszerre csak halkán megnyílt ágyasházunk ajtaja. Lehúnytam a szemem, ne tudják, ébren vagyok. A pillám alól láttam, hogy a királyné jött be a szobánkba. Mezítláb, hosszú reggeli köntösben. Kezében mécses. Körülnéz. A mi ágyunkból csöndes szuszogást hall. Ilona felül. De ő csak int, maradjon, Örszike és Annácska ágyához lép, megsimogatja a kis alvók fejét. Azután leül a Kottannerin ágya szélére.

Ilona átkarolja derekát. Így ülnek némán, egy darabig. A királyné egyszerre csak megszólal:

- Kedves, hűséges Kottannerné, csak te ne hagyd el, jó hívem! Visegrád vára már nem az enyém. Nem lesz énnekem itt maradásom, mivelhogy itt most már László bán az úr. Hűséges Ilonám, ha én innen elmegyek, gondviselésedbe ajánlom kisebbik leányomat meg ezt a szobát is: senkit se engedj be, csak a kicsiny leánykám legyen ott meg te. Te vagy az én leghívesegesebb hívem. Csak te maradj meg mellettem, csak tebenned ne csalatkozzam! Rádbízom királynői aranykoronámat, nyakláncomat és minden ékszeremet. Mindezt tartsd itt, ebben a szobában, melyen át kell menjenek a szent koronához. Órízsd kincseimet hűségesen.

Az asszonyság nem szól, csak Erzsébet kezét csókolgatja. De ő elhúzza a kezét, hátradől az ágyon és tovább beszél:

- Hagyjad már... Keservesen szorongat mindenki. Te, Ilona, alig két hónapja halt meg az uram, szívem alatt már mozog a harmadik gyermek és tudod, mivel jöttek a budai urak hozzám ma reggel? Hogy így meg úgy, hiszen tudod, hogy gyöngé asszony vagyok, hogy asszonykézbe nem való kormány, meghogy jön a török, meg amint szokás: magasabb politikai szempontokról peroráltak: egyszóval: menjek férjhez.

A másik asszony hallgatott. Nem is sejtettem, mit gondolhat.

- Te, Ilona, hát nem borzasztó? Igen: engem senki sem kérdez. A végén az urak már nem is teketóriáztak: követelték, menjek férjhez és sürgősen. Mert az ország érdeke így kívánja. Mert a zászlósurak nem akarnak asszonykirályt: Bosnyák Erzsébettel és Máriával példálóztak. Nem átallották! És hogy majd pártokra szakad a nemzet. Ez a szavukjárása. A nemzet? Ki a nemzet? Az a két- vagy háromszáz nemes úr meg főpap? Mit ért a többi az ország dolgaihoz? Ki kérdezi őket? Ezek meg éppen úgy a maguk érdekét vigyázzák mint te meg én meg mindenki. Én persze nekik nem ezeket mondtam, szép nyájasan megfelelttem mindenre, mentől jobban heveskedtek, én annál nyájasabb lettem: hogy elfelejtitek, kedves urak, mondom, jog szerint apám után énreám szállt a korona, meghogy dehogyis vagyok én gyöngé asszony, fiúsítva vagyok, apám, a császár, kicsiny leánykorom óta uralkodásra nevelt. Férjemurammal is megosztottam a hatalomban. És rendületlenül bízom a nemzet hűségében. Éshát ha meg is

volna a hajlandóságom, akkor se tudnám, kihez mennék hamarjában férjhez? Bárcsak ne mondtam volna! Mert rögtön ajánlottak, többeket is... Mit gondolsz, ki volna az egyik?

... Most, mikor a legérdekesebb lett, a királyné Ilona asszonyhoz hajolt és fülébe súgott egy nevet. Sajnos, nem értettem. De a pillogó szemhéjam alól láttam a barátné elképedését.

- Igen, Ilona, László bán, az édes unokabátyám is rábeszél, fogadjam el. De ez még nem minden. Tudod, ki volna a másik? - kesergett a királyné. - A szerb despota fia! Nagyon elbúsultam, Ilona. De mit tehettem? Udvarias voltam és csak annyit mondtam a budaiaknak: Kedves urak, ha már mindenképpen férjhez kell mennem, ne adjatok hozzám pogányt, inkább egy keresztény parasztot!

Erzsébet szeméből kibuggyant a könny. Lassan végigfolyt arcán, lepergett dagadó szép kebelére. Egyszerre csak furcsán fölnevetett: ilyen nevetést én még sosem hallottam.

- Nos, Ilona, válassz: mert én igazán nem tudom, mitévő legyek. A polyákat válasszam-e vagy a pogányt?

Megrémültem. A sírós nevetéstől meg a királyné furcsa szavaitól is. Értelmüket hiába kerestem. Ilona is csak bámult, hüledezve, a királynéra. Hiába szorítottam kezemet a melleme, szívem úgy vert, majd szétvetett. Nem akartam tovább hallgatni a beszédüket. Nem tudom, miért, igen szégyenkeztem. Anyámhoz kíváncsoztam egyszerre. A falnak fordultam és fejemre húztam a dunyhát.

Sokáig feküdtem, dobogó szívvel, a meleg fészekben, amikor a süket sötétségben mintha erős kopogást hallottam volna. Kidugtam a fejemet. A zörgetés egyre sürgetőbb: a szomszéd szoba felől jön a zaj. A két asszony is megriadt: Ilona gyöngéden eltolta a királynét, kiszállt az ágyból, magára ráncigálta köntösét. És futott ki a királyné ágyasházába.

- Ki az? És minő dolog ez? Mit zargatjátok önagyságát?

Mély férfihang felelt az ajtó mögül. Ilona alkudozott vele egy darabig, azután visszajött.

- László bán áll odakünn meg a porkolábja. Azt mondja, sürgős beszéde van nagyságoddal. Még most, az este. Beengedjem?

Egy darabig tanakodtak, Ilona meg a királyné. Azután Kottannerné átfutott a másik szobába és kiszólt Gara úrnak, hogy várjon.

Tett-vett valamit odaát, megállt sorra a frajlák ágya előtt: azok bizony mélyen aludhattak, mert egy hang sem jött ki onnan. Csak hallom, hogy behúzza az ágyfüggönyöket. Azután a királyné ruháival visszajött a belső szobába. Megállt a mi ágyunk előtt is, éreztem erősszagú leheletét, amint fölénk hajolt. Még a kis magzatok ágyacskájára is vetett egy pillantást. Majd sebbel-lobbal öltöztetni kezdte a királynét.

Mikor felöltöztette és elhelyezte legjobb székében, ment Gara úrért. A porkoláb künn maradt.

A lélegzetem is elállt, úgy figyeltem.

Illó nyájaskodások után László bán megmondta, miért jött e késői órán:

- Nagyságos asszonyom, parancsold meg asszonyodnak, senkit se engedjen be ebbe a szobába, csak a porkolábomat.

Önagysága szomorúan bólintott.

- László bátyám: Visegrádon most te vagy az úr. Özvegyi sorsom fölött is te rendelkezel. Legyen ez is kívánságod szerint. - Majd Ilonához fordult: - Kedves Kottannerné, ha unokabátyám be akar jönni ide, vagy a porkolábja, ereszd be őket.

- Porkolábom kint várja engedelmedet, húgom! - mondta László bán, megnyomva minden szót.

Erzsébet csüggedten legyintett:

- Jöjjön be.

Kottannerné a királyné ágyasházából behozta a nagy gyertyát. A két asszony némán nézte, mit mívelnek. A porkoláb a földalatti boltozat ajtajához ment, amelyen a pecsétek voltak. Fogott egy kendőt, ráterítette a pecsétekre, megkötötte a csücskeket és a csomóra rátette a maga pecsétjét.

Újabb nyájaskodások következtek. Majd a kései látogatók eltávoztak.

Mozdulatlan csönd terült a két ágyasházra. Csak odakünn jajgatott a szél a hegyek között - s futott a Duna vize a csillagtalan, fekete téli éjszakán.

... amennyire a női természet kiismerhető...

(Thuróczi János: Chronica Hungarorum - A magyarok krónikája)

Nem beszélhettem még a deákkal.

Nagy baj ám ez énnekem is, mert Katával sehogyan sem bírok már. Úgy fordul a kedve, mint az áprilisi időjárás. Hol elsírja magát, szakad a könnye mint a zápor - másik percben megint nevet, mint mikor a szél elhajtja gyorsan a felhőt és kisüt az édes nap. De sose tudni, mikor hull alá ismét víz. Mintha Ilona asszony is gyanakvó szemmel nézné Kata kedvének viharos változását. Nem engedi a többi kisasszonnyal. Egészen Annácska mellé fogja már, hogy vigyázzon ő a nagyobbik gyermekre, elég baja van neki, már mint Ilonának, a kicsinnyel: foga jön, nem győzi, önagyságának is mindúntalan szolgálatára áll, a királyné újabban a leveleit is őneki mondja tollba, azt mondván, hogy Ilona serényebben és szebben ír németül mint a deákja. És ha asszonyunknak nappal nincsen érkezése, este, ágyában lepihenve is diktálhatja Ilonának egynémely levelét, a deák pedig a női szobákba nem jöhet be.

Ígyhát Katalint rendelték volna a nagyobbik magzat mellé. De őneki folyvást máson jár az esze, únja is a gyermeket. Én dajkálóm Annácskát naphosszat, vigyázok rá, hogy - Isten őrizz! - valami baja ne essék a kelekótya Kata mellett. Nyűgös a kis magzat, egy percre sem mozdulhatok tőle - de más baj is van. A kis kapú elé, ahonnan a női szobákból ki lehet jutni, a porkoláb őrt állított. Figyelik jövésünket-menésünket, úgy vagyunk most mint a rabok. Panaszkodik is a királyné eleget, ha magunkban vagyunk.

*... minden ember egy szülőpártól származván, egyenlő és szabad s a szolgaságot nem a természet teremtette meg, hanem az embe-
rektől keletkezett.*

(Zsigmond király 1397. augusztus 4-i oklevele)

*

Abban az időben a legsúlyosabb bajokat és károkat okozta eme országban a nyomasztó pénzhamisítás... annyi volt a hamis pénz, hogy sokan az igazit sem tudták megkülönböztetni a hamistól...

(Dlugoss)

*

*... barátim, sosem lesz jó élet Angliában,
míg közös birtokká nem lesznek a javak,
s míg jobbágy s úr léssen az országban.*

(John Ball, 14. század közepe)

... Az Úr ezernégyszáznegyvenedik esztendejében, Boldogasszony havának hetedik napján, napszállta előtt egy órával beszéltem életemben másodszer a deákkal.

Tudom pontosan, nem csak a napot, hanem az órát is, mert én ezt a társalkodást, amíg élek, el nem felejttem...

Délebed után a szálában labdáztunk Annácskával. Azaz hogy csak én ütöttem feléje a tollas labdát - hármacskán voltunk - mert Katalin az ablaknál állt. Mindíg ott áll, ha teheti, ha mások nem látják. Leselkedik. A hóborította börsönyi hegyek már pironkodtak a pilisi halmok mögé siető nap fáradt fényében. De Katalin nem a rózsaszínű szép havasokat nézte. Az udvart kémlelte.

S amint ütöttem a labdát, hát látom, az ő arca is rózsaszínűre gyullad.

- Te, Anna - szólt hátra. - Most ment ki a kapun.

- Hátaztán? - ütöttem tovább a labdát.

- Fuss utána!

Ránézek: megőrült?

- Fuss utána, Anna! Fuss utána! - rimánkodik a tejtestvérem. - Meghalok, ha nem megyen el az a levél...

Az ablakhoz lépek én is. Most megy át a hídon. Katalin könnyben úszó szemmel néz rám. Az arca egész kicsiny lett. Jó, hát megteszem. Annácskát Kata ölébe nyomom. Kinyitom az ablakot, fölemelem a labdaütőt s a labdát messzire kivettem az udvarra.

- Jaj, a labdánk! - kiáltom s derékig kihajolok.

Lent nevetés támadt a fegyveresek között. A tollas játékszerbe belekap a szél s kergeti a havon.

- Fuss utána! - kiáltja föl valamelyik.

Nekem se kellett több. Fölkapom a nagykendőmet és négyesével lábalok le a lépcsőn.

A kiskapuban az ór megragadja a karomat:

- Hova, galambocskám?

- Eressz! Kisebbik asszonyom labdája kiröpült az ablakon! Elviszi a szél!

S a tollas jószág valóban szállt a szélben. Ki a várkapún, most a fölvonó-hídon röpül át és eltűnik a meredek cserjésben.

Az emberek hahotáztak. Senkisémet tartóztatott. Futottam a hídon át. Engem is vitt a szél...

A sáncárok mögött pillanatra megállok. A frissen hullott hóban fölfelé kanyarodnak a lábnyomok, a Pilisszentlászló felé vonuló dombháton lihegve veszem a kapaszkodót.

- Hát te hová futsz? - kérdi, amikor utólérem.

- A labdám után - felelem és érzem, hogy arcomat még pirosabbra festi a hazugság mint a szél.

- Azután-é? - mondja a deák és megragadja a karomat. - Vagy talánbizony énutánam? - Nagy fekete szeme barátságatlanul fürkészk.

A jeges szél is égeti arcomat, a forró szégyen is. Nem merek ránézni.

- Ha futok, hát csak azért futok, mert hajtanak - mondom csöndesen. - Nem magamtól.

Elereszt.

- Hogyan hívnak? Kicsoda vagy?

- Az Anna. Egy udvarló leány cselédje. Azaz... a tejtestvére volnék.

Állunk a frissen fújó hóban, a keskeny gerincen egyesegyedül. Lent, a Duna völgye már szürkébe borul. Körülöttünk a szép fehér hegyek koszorúja még világít a halavány kék ég peremén. A fákról lerázta téli ékességüket a szél. A barna ágak komolyan, védelmezően fognak körül.

- Húzd össze a kendődet. Megfázol - mondja a deák.

A szívverésem csillapodik. Most már rá merem emelni a szememet.

- Miért futottál utánam? Mit akarsz tőlem? - faggat.

Nehezen megy a beszéd. Most látom csak, milyen úr-fiú formájú, szép karcsú legény. A homloka okos, tiszta, mint az anyámé volt. De megzavar, hogy a nagy, barna szemével olyan áthatóan néz rám.

- Mondjad csak.

- Valaki - kezdem - csakhogy erről itten senkinek de senkinek sem szabad tudni!... valakinek el szeretné küldeni a képmását. Messze országba. Mert nagyon sokat gondol arra a valakire. És egy szép levelet is küldene annak a valakinek, hogy az a valaki is tudja, hogy gondol őrá és várja. Értesz?

- Azt hiszem - feleli bizonytalanul - talán nagyon is értelek. - És merően néz rám.

- Ez még nem minden - mondom elszántan, mert most már nem bírom abbahagyni, mintha kergetnének, pedig nagyon bánom, hogy belékezdtem. - Ő nem tud szépen írni, de fontos, hogy a levél nagyon, nagyon szép legyen. Ezért neked kellene megírnod a levelet.

Megfogja az államot és feltolja. Egészen közel az arca. Szemébe kell nézmem.

- Felelj őszintén: jó szívvel vállaltad ezt a dolgot?

- Jó szívvel, de nem szívesen - szaladt ki a számon.

Eleresztzi az arcomat. Lehorgasztom fejemet, csak a barnára taposott havat látom a nagy fehérségben. Szomorú vagyok, szégyelem magamat és mégis valami nagy-nagy boldogság önt el.

- Nézd, Annácska - hallom egyszerre a hangját és kezét a vállamon érzem. - Én sem jöttem szívesen ide, Visegrádra. Küldtek. Parancsolták. Mit tehettem? Mentem.

Rettenetesen megijedtem. A fehér hegyek megbillentek és szédült forgásba indultak körülöttem. Hirtelen sötétedni kezdett. Nem tudom, miért, az éjjeli beszélgetés jutott eszembe. A torkom égett, mintha csömört kaptam volna. Megfogom a deák kezét - mintha ő megvédelmezne nagy elhagyatottságomban.

- Ha még most is Szánoki uram szolgálatában állanék, dehogy is mentem volna - folytatja ő nyugodtan és erősen szorítja a kezemet. Ez jó, megnyugtat s ahogy szorosan mellette állok,

elmúlik félelmem, csak nagyon izgatott vagyok. - Anna, Annácska, te ismerted az én jó gazdám? Igen nagyszerű ember ő s a lengyel udvarban csak ő értette a módját, hogyan kell beszélni a királynéval. És a királyné félt is tőle. De hogy ő kegyvesztett lett Márton napján, amikor megsértette a királynét s többé nem szólhat hozzá... azóta Zonka nem törődik senkivel, semmivel, meg a maga botor feje után. A király, Ulászló, az nem számít. Az nagyon fiatalka.

- Tudom - mondom mosolyogva. - Nálad is fiatalabb. Olyanforma korú mint én.

- Hát ez az, ami engem úgy elkésérít, ezért szabadkoztam, amennyire a tisztesség engedte. Zonka éppen engem keresett ki... erre a dologra. Mert Ulászlónak semmi köze hozzá...

- Nem-é? - kérdem szívdobogva. - Hiszen akkor...

- Az anyja, Kióvi Zonka tárgyalt, alkudozik, küldözgeti bizalmas embereit mindenfelé, évek óta. Ulászló alig múlt tíz éves és már mátkát keresett neki. Valami sziléziai nagyúr leánykáját szemelte ki először, úgy hallottam, játszótársa volt a fiának, amikor még kicsinyek voltak s a gyermekek igen kedvelték egymást. Az apa szép jegyajándékot adott volna a menyasszonnyal, de a királynénak mindig sok pénz kellett: úgy mondják, egyre többet követelt, előbb az egyik erős várat, azután még egy másikat is hozzája - évekig alkudoztak. A jövőbeli násza megmakacszkodott - erre abbamaradt a dolog. Azután... no, igen, azután valami igen különös dolog történt... de én ezt teneked sehogyan sem mondhatom el, Annácska. Azután... igen, azután, vagy egy esztendeje - a sziléziai úr mégis engedett volna, mert a lánya már nagyobacska lett és kérő még nem jelentkezett. De akkor Zonka már nem akarta. El van adósodva az egész udvar. Éhinség dúl az országban. A királyi hadak, mint valamely ellenséges sereg, sáskák módjára fölpusztítottak minden eleséget Polóniában. Krakóban a minap a kézművesek letették a szerszámot s a vár ellen vonultak: hogy adják ki a zsupánokat, a nép ellenségeit. S mi történt? Azokat vetették börtönbe, akik rendet követeltek, a szegény népet. Gyűlik fejünk fölött a baj. Annyi a hamis pénz az országban, hogy már az arany meg az ezüst is hitvány lett. Most hát a királyné olyan mátkát szeretne a fiának, akivel mindjárt egy egész országot kap.

- Irgalmas ég! - sikoltottam, de ő ügyet sem vetett rám, az én bizonyosságra döbbsent rémületekre és folytatta:

- Nézd, Annácska, én is szegény gyerek vagyok, akárcsak te. Ezért tudok hozzád szívem szerint beszélni. Cseléd volt apám, cseléd vagyok én is. Az vagyok: ne csodálkozz ezen, Annácska. Nem mondom, könnyebb a sorom mint szegény apámé volt, könnyebb nemes urakat tollal, ésszel szolgálni, mint úrdolgára járni. Okos gyerek voltam, a püspökünk, Szánoki uram megkedvelt, magához vett, kitaníttatott. Így lettem az íródeákja, így kerültem az udvarhoz, amikor Szánoki uramat a király mellé hívták nevelőnek. Szeretem őt mint az apámat: igaz jó ember. De hogy Zonka elűzte magától, kellett neki valaki a királyné mellé... valaki, akiben megbízhat és aki eszes is... és hát engemet szemelt ki, éppen engemet... így lettem én a királyné *baccalauriusa*.⁴ Azaz hogy a cselédje.

Nem tudom miért, de egyszerre úgy megsajnáltam a szegény deákot, hogy dermedt ujjaimmal símogatni kezdtem a kezét.

- Az, a cselédje - mondja keserűen. - És egy cselédhez küldött. Hogy én azzal beszéljek. A ti királynétok cselédjéhez, a német asszonyhoz, a vöröshöz, a legbelsőbb szolgálattelvő asszonyához. Vegyem rá: fordítsa *valakinek* a szívét az ő fia felé. Ígérjek neki mindent: pénzt, ékszert, ruhát, sőt: telket, birtokot, ha megteszi és az sikerül. Pironkodom, Annácska, hogy ezt elmondom neked, de ha már téged is ilyen szolgálatra fogtak, ha nem átallják, hogy tégedet, alig fölcserepedett, fiatalka kis lányt...

⁴ íródeákja (*Baccalaureus*, eredetileg egyetemi fokozatot jelent.)

Indulatosan tapodta talpa alá a havat.

- Nem dicsekedhetem, hogy valami sikeresen végeztem volna megbízatásomat. A vörös kamarásasszony elsőbb szóba sem állt velem. Két hétig lézengtem a várban, míg végre kegyesen maga elé bocsájtott. Igaz, túlságosan én sem erőltettem... beszéltem vele azóta néhány-szor, de mindig csak ötlött-hatolt: egyenes feleletet nem adott. No, most azután éppenséggel nem értem ezt a dolgot: engem ideküldenek, nagy-titokban, környékezzem meg *valakinek* a komornáját vagy mijét, hogy ő beszélje rá nagyon óvatosan úrnőjét erre a házasságra, ugyanis az a *valaki*, aki téged küldött, Kióvi Zonkának nemes úri követeivel szóba sem állana. Ő tudja, miért... Egyszóval bizonyos, hogy igen nehezen üthető nyélbe a dolog. És ugyanekkor a kiszemelt menyasszony, akiről Krakóban azt hitték, hogy módfelett idegenkedik ettől a náosztól - ugyancsak a legnagyobb titokban - egy süldőleányt szalajt utánam, hogy vigyem el titkos üzenetét a mit sem sejtő vőlegénynek. Pompás! Játék, ellenjáték, középen az intrikus, a vörös komorna. Kész komédia! Azaz, hogy az volna, ha...

- De nem, nem, hiszen... - tiltakozom, de ő nem is hallja. Hevesen továbbmagyaráz:

- ... ha nem emberek sorsa, húsból-vérből való emberek boldogsága vagy boldogtalansága körül folya a játék. Kiknek sorsától talán két ország sorsa függ. Egy fiatal fiú és egy érett asszony sorsát igazítja egy pazarló, könnyelmű királyné, egy komorna és egy csitri lány. Csúnya játék! Eh, de mit beszélek neked ezekről a dolgokról, Annácska, hiszen úgysem érted! Én... énnekem megvan a magam véleménye erről és még sok másmindenről is. Dehát ki kérdez engemet? Mondtam már neked, én szegény fiú vagyok, nagyon szegény emberek gyereke: mi, szegények, egészen másként látjuk az urak dolgát mint ők. Más szemmel. Csak-hogy az a baj, hogy a világ dolgai az ő látásuk szerint vannak elrendezve. Ami önekik jó: az törvény. Mi a világot másképp látjuk - de ehhez nemcsak szem kell - erre születni kell. Nem bíborban, mennyezetes ágyban, fehér gyolcsok között, hanem tört szalmára dobott rongyokon vagy talán kint a mezőn - az én anyám munka közben, a kemény rögön elnyúlva, a forró nap hevében hozott világra engem. Egy szívbéli jó barátom, Długoss János, a krakói bíborospüspök titkára, igen tudós fiatalember, azt mondja, hogy olyan jó az eszem meg annyit tudok fiatal koromra, hogy akár magiszter is lehetnék két-három esztendő múlva a krakói egyetemen. Ám én nemcsak könyvekből tanultam, mint a tudós professzor urak - engemet az élet tanított meg sok mindenre - nagyon korán - amit a bíboros nyoszolyán született gyerekek nem tudnak. A világ, ez a világ telve hívságos szenvedéssel. De csak azt égeti a más kínja, aki maga is a tengernyi szenvedő közül való. Nézd, Anna, én a házasságról is egészen másként vélekedek mint az urak. És mint a legtöbb meglett ember. A házasság nem vásár. Azon se a szülők, se a hitvesek földi hatalomban, gazdagságban ne gyarapodjanak. Mert a birtok, a hatalom nem Istentől való. Csak a szeretet. Az embernek társat rendelt az Isten - és ez jó. Én úgy gondolom, ha megházasodom, olyan lányt veszek el feleségül, akit nagyon, de nagyon szeretek és ő is igen-nagyon szeressen engemet. Akivel minden gondolatom közös, akivel úgy el tudok beszélgetni mint teveled, Annácska. És ha ilyen jó társam él velem - és ha majd sokan leszünk ilyenek... mi, fiatalok... bátrak, okosak, becsületesek - miénk lesz a jövő és miénk lesz a világ - és mi majd újra elrendezzük ezt a rossz világot - az ész és a szeretet törvénye szerint. Vigyázz magadra, Annácska! Adjál, adjál, mindig csak adjál, de el ne add az élet igazi boldogságát: a szabadságot! Senkinek! Semmiért! El ne add a mi szép új világunkat! Hallottam hírét egy másik barátomtól, hogy Čelčicében, egy morvaországi kis faluban él egy ember, Péter nevezetű és az könyveket ír ezekről a dolgokról, hogyan...

Kürtszó hangzott fel a hátunk mögött. Most vettem csak észre, hogy csaknem teljesen ránksötétedett.

- Jaj! Felvonják rögvest a hidat! Kint rekedek! Fogjad, fogjad gyorsan... - kezébe nyomtam a képmást - ... várjál meg holnap itten... elmondok mindent... a levelet...

És már futottam, siklottam, csúsztam le a hóban, a vár felé.

Valami eszembejutott. Megkapaszzkodtam pillanatra egy bokorban.

- Hogy hívnak? - kiáltottam vissza.

- Miklósnek! - kiáltotta ő is a csöndben, tele torokkal. - Grebovszky Miklósnek! Szaladj csak!

Csuromvizesen értem le. Az örök nagyot néztek. Beeresztettek. Futottam az ágyasházba, száraz ruhát váltani. De amint kiráncigáltam a ládából a másik rokolyámat, megállt a kezem. Ahogy voltam, vizesen, végigdőltem az ágyon. És néztem, a sötétbe.

Néztem a sötétbe akkor is, sokáig, mikor már mindnyájan lefeküdtek és elpihent körülöttem minden. De a feketeség világított mint a hó. És ebben a tündöklő fényességben az ő okos, barna szemét láttam. És a csönd megtelt az ő hangjával. Így senki sem beszélt még hozzám. Új, komoly, de olyan furcsa felnőtt dolgok voltak ezek, én mostanáig ezekre sosem gondoltam.

És ahogy a deák tekintetét érzem a sötétben és a hangja símogat mindegyre, megint anyámra kell gondolnom és összeszorul a szívem. Vajjon anyám hogyan találkozott apámmal? Kinek a keze igazította kettejük sorsát? Anyám miérettünk élt csak - vajjon mit adott apámnak, akit én soha sem ismerhettem? Azt hiszem, igen, azt hiszem, ő, szegény, csak a féltő, tapogató szeretetét és zsenge testét adta. Egyebe akkor nem volt. És apámtól cserébe mit kapott? Sem koszorút, sem koronát, sem ékszert. Talán még karikagyűrűt sem. Talán kézfogója sem volt. Most már tudom: engemet kapott csak anyám, sok gyötrelemmel, könnyel, szenvedéssel.

... és László bán úr, az unokabátyja azt akarta, fogadja el a Lengyelt... de ő nem akarta, merthogy mind az orvosok azt mondták neki, fiat hord... de a magyar urak... sürgették a Lengyel miatt... de ő... ki akart bújni az ígérete alól, hogy el-fogadja a Lengyelt... A nemes királyné ekkor kisebbik leányát, Erzsébet asszonyt a várból lehozatta magához a városba, vele engem is és két kisasszonyt, a többieket, egy sziléziai hercegnőt és a többi nemes kisasszonyt fenthagyta... Mindenki csodálkozott ezen, miért hagyta fenn őnagysága... udvarnépét...

(Kottanner)

Ma felküldték hozzánk Mari nénit, a gyertyás asszonyt, Visegrád városából.

Az történt ugyanis, hogy a fehérszobákban alig maradt néhány szál vékony gyertya. Mert nagyságos asszonyunk, elúnván a várban László bán parancsolgatását és felbosszankodván a szobáink elé állított őrségen, amely mindenki jövését-menését figyeli - a minap leköltözött a várból a városba, Örzsikével, Kottannernéval és két német frajtlával. Katalin hercegnőt, Borbálát, a magyar kisasszonyt és többi udvarnépét, melyet kisebbik asszonyunk mellé rendelt, mind fönnhagyta. De a drága, vastag gyertyákat magukkal vitték, egy szálig. Harmadnapja nincs mivel világítanunk lefekvéskor. Volt is viháncolás meg visítás az ágyasházban, mert földöntöttünk mindent és senki sem találta meg az ágyát, s ahogy Borbála a hideg dunna alá akart bújni, zsupsz! valami melegen, puhán hentereg. Úgy sikoltozott, hogy az örök fellármázták Pökri Ferenc uramat meg Vajdafi Lászlót, akik bennünket most őriznek és hívták a folyosóra. Még szerencse, hogy kulcsra jár a szobánk ajtaja és hogy be volt zárva, mert

Pökri uramék döngetni kezdték az ajtót, hogy mi történt, kit gyilkolnak? Mi az ördögbe kellett annak a Kottannernének lemenni a városba - más nem bír ezekkel a lányokkal - ilyeneket mondtak. Úgy nevettem én is azon az estén, hogy megfeledkeztem egy kicsit szomorúságomról, a deákról meg a levélről.

Mari néni hozott gyertyát és mindenfelé szétoztotta. Elég soká tartott, míg a két göthös lábával hol ebbe a szobába, hol amabba csoszogott. Derekát is fájlalta, nagyon, fázott a szánon, mert a Duna felől erős szél fújt. Be is jött melegedni, dolga végeztével, a mi hálóházunkba. Nem volt bent senki, csak Katalin meg én. Noszogattam: telepedjék le a tűz elé. A többi frajlát nem szívleli, de bennünket szeret, mert mi tudunk magyarul, mihozzánk szólhat - a Borbála, a magyar palotás kisasszony, az nagyon gögös, az nem áll szóba az anyóval. Igaz, nagyon nagy úr az apja, de azért nem kellene úgy lenéznie a szegény népet.

Ó, ha tudtam volna, mit beszél Mari néni, dehogy is marasztalom!

Lekuporodott hát a vénasszony a tűz mellé, a szép parázs fölé nyújtogatta csomós ujjait. Mi is a meleghez húzódtunk.

- Mi újság odalenn a városban, öreganyám? - kérdeztem titkos reménykedéssel, hogy talán meghalok a deákról valamit, mert Mari néni mindent lát, mindent tud. De egyenesen nem szólhatok. - Még mindig nagy a jövés-menés? Nagyságos asszonyunknak jobb az egészsége?

Több sem kellett a vénasszonynak. Rögtön megeredt a fogatlan kereplője.

- Jaj, dehogy jobb, dehogy jobb, galambocskám. Megint kitört rajta a cudar asszonyi betegség, ami annyit kínozza. Már attól féltünk, nem marad meg a gyerek. Három napig feküdt görcsben. A medicus urakkal röstell szólni róla, csak az asszonyság írelte. Hordatta neki a meleg téglát éjjel-nappal. Nem is volt az udvarban három napig senkinek nyugovása. Meglátjátok, galambocskáim, szegény Erzsébet ebben a titkos nyavalyában fog meghalni, ha el nem viszi őtet is előbb a hasmenés mint Albert urat Neszmélyben. Isten nyugosztalja szegényt!

Hallgattam. Nem szeretünk mink semmiféle betegségről hallani. Minket ez nem érdekel. Katalin mérgesen kotorta a parazsat, de Mari nénit ez nem zavarta.

- Hát bizony, lelkecském, alig három hónapja, hogy Albert úr meghalt, még le se vetettük utána a gyászt, de itt mindenkinek házasságon jár már megint az esze. Azért van ez a nagy jövés-menés. Hallottátok?

Fejemet rázom. Kata abbahagyja a kotrást, fülig pirul, de ő is hallgat.

- Nem hát. Mert nem kötötték az orrotokra. Igaz, az enyémmre se. Csakhogy a kamra, ahol a gyertyákat tartják, abba a szobába nyílik, ahol Erzsébet az Örszivel meg az asszonysággal alszik. És Mari néninek ott éjjel is akad néha dolga. A fogamat már elhullattam, csibéim, de a fülem, hálisten, még jó. Az ám!

- Nyelved is frissen pereg még, öreganyám - mondom ártatlanul.

- A nyelvem, a nyelvem! Nem mondom, de hát mit míveljen naphosszat a magamfajta vénség, mikor a bütykös keze már a guzsalyt se fogja! Azért hamisság ki nem jön a szájamon. Amit én mondok, az úgy van, ahogy mondom. És ha azt mondom, Visegrádon, az udvarban mindenkinek házasságon jár az esze, hát való igazságot mondok. Akár hiszitek, akár nem. Ilyen csúfság!

Katával ijedten összenéztünk. De a vénasszony már belemelegedett, nem lehetett megállítani.

- Jaj, édes lányom, ez az Erzsébet is csak olyan bolond ám mint az anyja. Ki hitte volna? Mikor multkor éjjel összebújtak az asszonysággal, hát a drágalátos barátnéjának elmondta, mi

történt két esztendeje Prágában. Apja, a vén Zsigmond császár akkor már végít járta. És az anyja, a Cillei Borbála, az a jóféle, mert hát ki ne tudná, hogy az volt már fiatal korában is, úgy festették le, mondják, valami pogány könyvbe, lóháton vágatva, meztelenül dagadozó két mellel, csak deréktól fogva volt ruha rajta, kezében zászlót tartott és a sárga haja lengett mögötte - ki hallott ilyet? Igen, de mit is mondtam? Hogy Cillei Borbála Prágában be sem várta, hogy a vénséges ura szép békességben elmúljon, hanem összepaktált a cseh urakkal, szerezzenek neki férjet. Azazhogy ő már akkor ki is szemelte magának a jövődöbelijét, csak azt akarta, hogy az urak hozzák be Prágába. És mit gondoltok, báránykáim, az a pirosítottképű kire vetett szemet, ötvenhatodik esztendejében járván, még a császárua életében? A tizen-négyévesre, Ulászlóra! És az unokája lehetne! No, ne ijedjete meg, báránykák, ebből a csúfságból nem lett semmi, mert a császár megneszelte a dolgot és sebtiben Prágába hívta a lányát meg a vejét, Albert urat, ők rendet csináltak. Borbálát szégyenszemre már fegyveres katonák kísérték a hites ura temetésire. Pogány ám ez az udvari népség, valamennyi, én mondom nektek, az öreg Mari néni, ismerem én őket. A Borbála mégiscsak vén volt feleségnek a lengyel legényke ágyába. De miért ne vehetné el a lengyel a Borbála lányát? Most ebben trafikál ez a szodomai fajzat. Hiszen az Erzsébet, az harminckétéves, éppen csak anyja lehetne a legénykénknek! Jaj, de elpirultál, Katalin, lelkecském, jaj, de elpirultál! Nohát, én mondom nektek, báránykáim, ebből se lesz semmi, meglátjátok, végezetül a Borbála valamelyik unokáját fogják a legényke nyakába varrni. És amit a Mari néni megjósol, az mindig beteljesedik. Hiszen ez így még csak hagyján: volt az én falúmban nem egy gyerek, tizen-négyesztendőskorában lányok után futkosott már. Ulászló tizenöt, Örszike esztendőskor sincsen: éppenséggel a lánya is lehetne annak a drágalátos lengyelnek, akit ez a sok bolond erőnek-erejével meg akar házasítani.

Kezemet Katalin térdére tettem, ránéztem. A pillantásom könyörgött: gyere, menjünk innen, ne hallgassuk a bolond vénasszony beszédét. De Katalin nem mozdult. Ült megbűvölten, fehér arccal, semmibe meredő szemmel. Nem is érezte kezemet.

- Azt is elmondotta Erzsébet az asszonyságnak - folytatta az öregasszony, bütykös ujjával a láng után nyúlva - hogy apja halála után ő meg Albert Borbálától minden birtokát elvették és a gonosz asszonyt elüldözték az országból. Erzsébet mindig apja pártján volt: sohasem szívlelhette az anyját: Olyanok voltak ők ketten kezdettől fogva mint a tűz meg a víz: nem fértek meg egymás mellett, csak emésztették egymást. És mit tett Borbála? Lengyelországba futott, egyenesen a krakói udvarhoz. Ezzel is csak a lányát bosszantotta, de nem a kis királyka miatt, mit számított az a gyermek, hanem azért, mert az öreg Ulászló már régebben megkérte a fia számára Erzsébet kezét, de Zsigmond császár kikosarazta. És akkor a lengyel királyné, a Zonka írt Erzsébetnek egy igen goromba levelet. Erzsébet és Zonka egykorúak, azóta sem szívlelhetik egymást. De hiába: lator latornak a barátja, még hogyha asszony is. Zonka tudja, mi a zsványbecsület. Tárt karokkal fogadta Borbálát, a bús özvegyet. Várat, földet, birtokot adományozott neki, hogy a megszokott bőségben élhessen. A két nemes hölgy között nagy ám a szíveskedés, a megértés. Ők tudják, miért! Zonkát az ura, az öreg Ulászló király hozomány nélkül, egy szál ruhában vette el. Gazdag vénember fiatalka szegény lányt: ha király az egyik, ha hercegnő a másik, bizony, csak úgy volt, akárhogy forgatjuk. Borbála is ilyenformán ment férjhez, ámbár nem volt éppen olyan ágrólszakadt mint amaz. És a bolond vén ura mellett mindakettő vígan élte életét. Úgy szerette az a két vénember a szép feleségét, hogy egy napig sem tudott meglenni nélküle. A Borbála Zsigmondot még Konstánbba is elkísérte, mögötte lovagolt be a zsinatra. A Zonkát is egyre utaztatta magával az a szerelmes ura, de hiába vigyázott rá a számár vén ember, mindig fölszarvazta, halomszámra vágták le a szép fiatal vitézeket Krakóban, akikkel a Zonka kedveskedett. Egyszer még az udvarhölgyeit is elkergették tőle, mert azoknál bűjt meg a vitézeivel és csupa idős férjes asszonyt adtak melléje, tartsák tisztességben. Hogy a fiacskáinak ki az apjuk, azt talán a Zonka maga sem tudja. Ulászló, az

idősebbik, azt mondják, egészen olyanforma, mint apja volt fiatalkorában, igen szép gyermek - de sokan csodálkoznak ám, hogy az a vénséges esett ember ilyen derék fit nemzett.

Mari néni, maga is, tűnődve csóválta a fejét. Talán csak azért, mert a lélegzete elakadt, nem győzte már szusszal a hosszú beszédet. Én Katalin ruháját ráncigáltam. El akartam vinni, el akartam bújni vele, féltem, de a tejtestvérem, szegény, csak nem mozdult.

Mari néni új lélegzetre kapván, megint rákezdte:

- Ehhez a zöldfülű fattyúhoz menjek én most feleségül? - panaszkodott Erzsébet az asszonyságnak. - És még én fussak utána, én hívjam, én kínálkozzam, testemben a gyermekkel! - tördelte szegény a kezét. - Hogy a Zonka meg az anyám örvendezzenek? Nem! Nem! - És hogy Erzsébet ezt mondja az asszonyságnak, az asszonyság egyszerre csak sírva fakad. Akkorákat hüppögött, hogy én odaát a kamrában csak úgy hűledeztem. Ez nem szokása. Erzsébet faggatja, mi lelte, hagyja már abba, fölébred a kis magzat, de az asszonyságból csak úgy dőlt a búbanat. Végül mégis kibökte - mert Erzsébettől úgysem nyughatott volna, az már gorombáskodni kezdett vele - kibökte az asszonyság, hogy ő fönn a várban beszélt valakivel, akit a Zonka ebben a dologban egyenesen őhozzája küldött.

Most már én sem akartam menni... A szívem erősen vert, a gyomrom émelygett, de összeszorítottam a két öklömet, vártam és hallgattam.

- Tehozzád? - álmélkodott Erzsébet. - Kicsodát? - Valami íródeákat. A bizalmas cselédjét - felelte az asszonyság - mert nem akarta egyenesen nagyságodat megkérdezni. - Hát azt jól tette - nevetett Erzsébet. - De te miért nem szóltál? Mit mondtál neki? - Se hogy igen, se hogy nem. És hallgattam, mert nem akartam nagyságodat evvel is szomorítani, mikor úgyis mindenki csak őtet szekkálja. - Így mondta az asszonyság: szekkálja, mert magyarul beszéltek egész idő alatt, hogy a két német frájla, ha csak mímelné az alvást, meg ne értse, mit beszélnek. Ha németül beszéltek volna, akkor meg én nem értettem volna egy kukkot sem, hatvan esztendeje élek az udvarnál, de nem tudom magamat hozzátörni ahhoz a fránya nyelvhöz, nem én, nem is fogom, még ha száz esztendő leszek, akkor sem, pedig addig még csak elélek valahogyan a Jóisten segedelmével.

A vénasszony egy körülményeset sóhajtott. Még közelebb húzódott a forróságot árasztó tűzhöz - vagy csak a mi orcánk égett? - és tovább beszélt:

- Jól teted - mondta erre Erzsébet az asszonyságnak. - Zonka, úgy hiszem, gazdag feleséget akar szerezni sebtiben a fiacskájának. És még egy koronát. A cseh koronát nem kapta meg: jó lesz a magyar is. - Ezt mondta Erzsébet. Kell ám a pénz abba a kódis lengyel udvarba, tudom én is - bólogatott Mari néni. - A Zonka, az nem hozott semmit, még kelengyét meg edényeket se, de annál jobban szereti a hejehuját, a ruhákat, a kocsikat. Mondják, akik Krakóban jártak, megesett már, hogy kenyeret se süthettek az udvarnál, lángost se, nem volt se liszt, se zsír a kamrákban, se pénz.

- Meglehet: a két bánatos özvegyasszony együtt főzte ki nagy ravaszkodással ezt a tervet - folytatta Mari néni. - Így mondotta azt Erzsébet, szórul-szóra, akkor éjjel az asszonyságnak - egy napot se éljek tovább, ha nem a saját fülemmel hallottam! - Vagy talán az anyám tervelte ki az egészet - toppantott indulatosan Erzsébet - hogy szépen elüssön engemet a hatalomtól - talán megbeszélte ezt nagy egyetértésben a barátnéjával. Jaj, Ilona, hát sohasem lesz nekem nyugovásom? - Az asszonyság csittította, igen halkán súgdolóztak, meg egy egér szaladt el mellettem, attól is megijedtem, nem tudom, mit beszélhettek. De hiába titkolóznak olyan nagyon! Az egész udvarnépet fönn hagyták a várban, két német frajlát vittek csak le magukkal, legszívesebben azokat is hagyták volna, csakhogy nem lehetett a kis magzat miatt. De a vak is látja, mit mívelkednek a városban! Az orvosok azt mondták Erzsébetnek, fiat hord. Az asszonyság is megjósolta: fiú lesz. Erzsébet az orvosoknál is jobban hisz az asszonyság szavá-

nak. Abban reménykedik mindegyre: fia lesz. De ki ismeri ki az asszonyi állat természetét? A korona miatt van minden: pedig a magyar urak sem asszonyt, sem gyermeket nem akarnak, mégha fiat szülne is Erzsébet - ezért volt az a nagy kavarodás idefönt a várban, mielőtt ők lejöttek. A német atyafiság persze csak a koronát meg az országot meg a pénzt akarja - hogy pusztulnának már innen! A cillei gróf usgye! futott is mindjárt a királynéhoz, amikor arról a kavarodásról hallott, három napig múlatott itt a városban, folyton be volt vele zárkózva, nem tudom, mit tárgyalhattak. Megtudta ezt László bán meg a magyar urak, ők is hamarosan önnagyságához jöttek, ők is bezárkóztak vele, de ezek úgy kiabáltak, hogy az ámbitusra is kihallatszott. Épp arra vitt akkor a lábam, a fületem sem töttem be, hallottam, egyre azt hajtogatták, hogy a lengyel, a lengyel, fogadja el a lengyelt! Aznap éjjel megint összebújtak az asszonysággal, hajnalig tanakodtak, kakasszóra kerültem én is a vackomra. Az asszonyság akkor azt tanácsolta Erzsébetnek, egyezzek bele, hogy elfogadja a lengyelt, de közben ügyeljen arra, mi lesz neki a legjobb: majd találnak okot, hogy szavát visszavegye. Azt is kiravaszkodták, hogy három föltételt szabjon, csak úgy fogadja el a vőlegényt: jól tudták ők, hogy egyiket sem fogadja majd el a lengyel, de a magyar urak sem. Így akarná Erzsébet kijátszani őket. Hiába erőltettem a fületem: én csak kettőt hallottam: hogy a lengyel fogadja örökbe Erzsébet gyermekét, akivel mostan várandós: és ez a gyermek örökölje a lengyel koronát meg a magyar szent koronát is. No, meghogy Erzsébet a városait meg a birtokait minden jövedelmükkel megtartja szépen magának. Hát ezt jól kifundálták. El is készült a levél, el is nyargaltak már az urak követségbe a lengyelhez, hogy fogadja el a magyar koronát. Azt is tudom, kicsodák: az egri püspök, a macsói bán, Marczali Imre, a sümegi gróf, Vajdafi Imre, a többinek a nevére nem emlékszem. Hát most már csöndesség volna odalent... De most megint azért zargatják a királynét, menjen föl a várba, ott várja meg idejét, ott feküdjék gyermekágyba. Erzsébetnek persze esze-ágában sincsen, föl se megy a várba, attól fél, erőszakkal ott fogják majd, gyerekestől. Én mondom nektek, báránykáim, Erzsébet titkon országgá akar menni. Ezt a legravaszabb ember sem gondolhatja, de amit én tudok, azt ő kettejükön kívül senki sem tudja. Csak a jóisten!

Mari néni reménykedve nézett ránk. Várta; előbb hadd kérleljük, majd azután mondja. Mink bizony csak szomorúan gubbasztottunk, alig vártuk, mikor hagyja már abba. De az anyó szűrös kis madárszeme boldogan felvillant. Ránkcsapott a kérdéssel:

- Tudjátok-e miért járt az asszonyság mult héten a várban?

- A ruhájáért jött, vagy miért. Aszonta. Én nem tudom, mit csomagolt össze, engem kiküldött a hálózából. Sokáig motozott benn - feleltem én.

- Az ám, báránykáim. Sokáig, sokáig. Egy-két szoknyát, miegymást, régi holmit összekötöztött. A szép ruhái lenn vannak mind a városban. Tudjátok, mi volt a batyújában?

- Micsoda? - kérdem szomorúan és kíváncsian is.

- Erzsébet minden drága ékszerei és kis abroncskoronája. Azokat vitte le innen az asszonyság nagy titokban. Mert ha valaki meglátja, sok baj és vesződség lett volna belőle: még azt hihetnék, hogy Erzsébet talán bizony országgá akar menni! Így is majdnem rajtaveszett.

- Jaj! - sikoltottam.

- Bizony. Idefönn nem volt baj. Az asszonyság szépen beült a szánba a kocsissal. Jól bebugyoláltatta a lábát, derékig, vagy annál is feljebb, hónaljig. A batyúját a lába elé tette: hadd legyen szem előtt. Kevés volt már az úton a hó, bizony a sok csupasz göröngyön mindegyre ugrott a szán, az asszonyság igen féltette a batyúját, két kézzel fogta, egészen ráfeküdt. Hát hogy beszánkáznak a városba, szemelovagolnak velük a magyar urak. Az asszonyság igen nagy erőlködéssel foghatta a batyúját, az arca biztosan még a hajánál is vörösebb lett, mert László bán odaugratott melléje, jobb kezét az Ilona vállára ejtette és megkérdezte tőle: -

Kottanner Ilona, mit hozol? - A ruhámat hozom - felelte ártatlanul az asszonyság, de örült, mikor bent volt a házban. Odalent nagyon kevés a lezárható szoba, így hát abban a szobában kellett tartani az asszonyságnak a sok drága ékszert, amelyikben ő Örzsikével alszik. De ládáik sincsenek odalent a ruhák számára, ahová szépen elzárhatta volna azt a sok drágaságot, hát az ágya alatt őrzi nagy gonddal. A multkor éppen a koppantókat tisztítottam a kamrában, hát hallom, odabent megint sustorognak. - Hozzad le, Ilona, hozzad le azt is - mondta az egyik... - Nem. Most nem - szólt erre gorombán az asszonyság. - A gyerekem életét kockáztassam? - Mire Erzsébet megint kérlelni kezdte. Benézek egy kicsit az ajtórésen, mit művelnek. Hát mindketten az ágy előtt térdeltek, így ni, ahogy mondom és tisztogatták egy ronggyal a sok aranyat, azután bekötöztek mindent megint a batyúba.

- És a deák, aki Krakóból jött, avval mi lett, öreganyám? - kérdem végre elszántan és keményen nézek Mari néni két kis madárszeme közé.

Inkább érzem, semmint látom, hogy Kata lehorgasztja fejét.

- A deákkal? No, lám, majd elfelejtettem. Hát az visszanyargalt Krakóba, ahonnan jött.

- Mikor? - kérdem szívdobogva.

- Mikor? Van annak egy hete, vagy kettő is. Talán három. Amikor az a nagy szél jött Nógrád felől és elfújta mind a havat. Még az éjjel útrakelt. Vitték.

- Vitték-é? Vitték?

- Vitték. Két gyorsfutár jött érte Krakóból. Zonka küldött érette: hogy azonnal forduljon vissza, ne beszéljen senkivel, ne is mutakozzék itt többet. Zonka ugyanis közben hírt kapott Krakóban, hogy a magyar urak be akarják hozni az országba a fiát. Legyen csak bent: akkor majd Erzsébettel is másként beszél. Ezért küldött a deákért. Az nem akart menni, még nem. Erősködött, hogy őnéki itt másnap este fontos dolga van. Addig nem megy. Az ángyikám mindent hallott. A dömösi úton van a kocsmájuk, oda tértek be a lengyelek inni meg melegedni. A deák nem ivott, de a végén összeverekedtek, ketten voltak egy ellen, fölkapták a deákot, rákötözték a lovára és elnyargaltak vele. Mondja az ángyikám: szép szál fiatal legény volt, csöndes beszédű. No, báránykáim, most már megyek.

Miklósnek hívják. Grebovszky Miklósnek. Milyen jó, hogy megkérdeztem a nevét - gondoltam boldogan éjjel, a sötétben. De a szívem nagyon fáj. Miklós - nem mertem szájjammal formálni a nevét, mert arcomhoz Katalin nedves meleg arca símult. Tejtestvérem már régen álomba sírta magát. És még most is, álmában is, ki-kiszívárogtak pillái alól forró könnyei, végigcsiklandozták arcom, nyakam, keblemet.

A nemes királyné is felkerekedett a várból... és Komáromba készült.

(Kottanner)

Toporzékoló lovas kért bebocsájtatást a várba. Még csak pirkadott.

Az emberről csorgott a verejték. Lóhalálában nyargalt fel a városból. Mire a nap előbukkant a reggeli ködök mögül, már a női szobákban is tudta mindenki: nagyságos asszonyunk Pozsonyba utazott! Sötétben indultak, még mielőtt pitymallott!

Országga ment - gondoltam - biztosan országga ment. Vitte a drága ékszerreit meg a koronáját és minket, leányokat itthagyt.

Csupa szem meg fül voltam egész nap. Térültem-fordultam, hol a konyhában akadt dolgom, hol az istállók táján ténferegtem kicsit, hol meg az őrsegnek vettem oda egy tréfás szót. Végigsurrantam a sötét folyosón, a lovagterem ajtaja mögött hallgatództam kis ideig - odabent az urak nagy-izgatottan vitattak valamit. Sokáig nem hallgatódzhattam, mert léptek közeledtek. Futottam vissza, a kisasszonyokhoz. A Dachpekch kisasszonynak segítettem az öltözködésnél - szép türelmesen huszonöt csigába csavartam fekete haját. Mikor ezzel is elkészültem, a fűtés után néztem, mentem az inasokkal, akik a fát cipelték mindenfelé, a kandallókba. Délebédig mindent megtudtam, amit a várat megszálló uraknak hírül hoztak odalentről, Visegrád városából.

Tegnap reggel kezdődött a nagy mozgolódás odalent. Erről mi, leányok, idefent előbb tudtunk. Három napja, hogy hirtelen levitték Annácskát innen a várból a városba. Királyné asszonyom úgy határozott, elküldi a kicsiny leánykát jegyeséhez, a szász-meisseni herceghez, idegen országba. Fölcsomagolták hát sebtiben a szekereket, a sok drága holmival és amikor ott állt mind sorjában a városi palota előtt, és a fegyveres úri kíséret is készen volt és a hintóba is befogtak, lehozták szegény Annácskát, hosszú kis bundájában és beléültették. Szegény Annácska nem sírt, mert a *blasno*-t, az udvari bolondot mindjárt melléültették a hintóba és az játszani kezdett vele. Elhúzta orrát, száját, magas kappanhangján énekelni kezdett, táncolt az ülésen, rázta magát, a saját púpját símogatta. Annácska tapsikolt és elfordította fejét, amikor a királyné keblére ölelte és utóljára meg akarta csókolni. Azután a Kottannerné jött a hintóhoz búcsúzkodni. De az asszonyságot még el is tőltta magától s addig kérlelte a bolondot, míg az takaróstól ölbe nem vette. Így indult el a hintó a hercegi mátkával, messze idegenbe. Azt mondják, a királyné sokáig állt a palota kapujában és csöndesen folytak könnyei. A Kottannerin mellette állt, az is sírt és szipogott és összekulcsolta a kezét, fölnézett valahová a szürke fellegekbe, úgy hajtogatta mindegyre: A Mindenható Isten akarja így, a Mindenható Isten akarja! - Azután megsokalhatta a hideg szeles kapú előtt való álldogálást, átkarolta a királyné vastag derekát, bevitte magával a házba. De a málhás szekerek nem indultak el mind. Nehánya az udvaron maradt. Mondták: azok majd később indulnak. Hát el is indultak nagy zörgéssel, másnap hajnalban. Előttük kis lovascsapat ügetett. Négy-öt német úr fogta közre az áldott testű királynét - Erzsébet maga is lóháton ült. A hintóban Kottannerné helyezkedett el, ölében a prémekbe bugyolált Örzsikével. Mellette Mari néni ült. Azt is magukkal vitték, meg a két német frajlát. Pozsonyba igyekeztek hirtelenében.

Olyan nagy sietséggel kerekedtek fel a városból, hogy bennünket itthagytak a várban, Pökri Ferenc uram őrizetére. Azt beszélük, a királynénak egyszerre igen sietős lett az út. Albert király urunknak ugyanis az volt a végső akarata, hogyha fiat szül, az Pozsony erős várában nevelkedjék. Erzsébetnek most már nincsen messze az órája. Az út hosszú és nehéz. Így hát elindult, hogy halott királyura kívánsága teljesejék.

Vagy hogy közelebb legyen a német rokonokhoz - gondoltam. De erről a gondolatomról senkinek - még Katának sem beszéltem.

... asszonyom őnagysága futárt küldött előttiink Visegrádra és tudatta a porkolábbal és Pökri Ferenc úrral és Vajdafi Lászlóval, akik addig őrizték a kisasszonyokat, hogy úgy vigyázzanak...

(Kottanner)

Három hete őriznek már bennünket Pökri Ferenc és Tamássi László uramék. Az udvarnépség csak gubbaszt a sötét, szeles visegrádi várban, elárvultan. Nem tudja, mihez fogjon. Nagy havazások voltak erre, mifelénk. Az utakat, a völgyet belepte a fehérség. Szürke, ólmos ég nehezedik a fehér világra idefenn, odalent is szürkesség hasítja által: a befagyott Duna kanyargó vonala. Teremtett lélek sem teszi ki lábát a várból, se be. Pozsonyból se jött hír. Naphosszat várjuk a királyné futárját, de csak nem érkezik. Ki tudja, talán elveszítette az utat ebben a nagy télben, talán befűtta a hó?

Mégis mindúntalan valami új hír kering a várban. Mihozzánk, leányokhoz az inasok hozzák az ujságot: ők mindenfelé járnak a várban, a dunai részen is, még a porkoláb szobájába is beengedik őket. A fűtés miatt. Azt hallották multkoriban az inasok, hogy a magyar rendek még az új esztendő napján, Budán, megajánlották Ulászlónak a magyar koronát! Erről mi, leányok, mindeddig nem hallottunk, pedig azóta egy hónap is eltelt. Egy hét múlva megint rebesgették: ha Erzsébet nem fogadná el a lengyelt, a magyar urak akkor is behozzák - még hogyha a királyné fiat szül is. Egyik nap azután újabb hírt hallottunk: Rozgonyi Simon uram, az egri püspök is elment a lengyelhez követségbe! Ő, aki veszprémi püspök korában a királynét megkoronázta! Két esztendeje sincsen ennek. Megáll az eszem! Ez a papi ember is csak azt nézi: öneki, ma, rögtön, mi jobb?

Hiszen nem sokat törődnek én az egésszel, a királyné dolga ez, nem az enyém. Csakhogy a várban hol ez, hol az összedugja a fejét valakivel, másról sem beszélnek, mint a királynéről meg a lengyelről. Azután nagyon nehezen telik a nap. Nem mondom, könnyebb így az élet, hogy a Kottannerin elment, nincs, aki egész nap zargasson bennünket, meg az az útálatos pelenkahímzés sincsen, de az Ilona mégis csak rendet tartott, meg a munka is hiányzik. Mihez fogjon az ember egész nap? A játékot megúntam. Én nem tudok szépen ölnetett kézzel, mint Kata, naphosszat álmodozni. Én ezt csak este szoktam elalvás előtt, mert mostanában nem alszom el rögtön, mihelyt lehúnytam a szememet.

És ez nagyon jó. Miklósra gondolok olyankor, Grebovszky Miklósra és arra a sok új dologra, amit ő mondott nekem. Milyen jól megértett ő engem! Én őt nem mindig értettem, de csak azért, mert olyan hirtelen kellett elfutnom és semmit sem kérdezhettem. Katával nem tudok beszélni erről a dologról, ő csak a maga bajával van elfoglalva: a kivágott képmás jár az eszében meg az el nem küldött levél, meg hogy hátha megismeri őt Ulászló a kivágott képről levél nélkül is és hátha érte küld és menyegzőt tartanak Krakóban és hátha behozzák Ulászlót a magyar urak és akkor ő elmegy Budára, és hátha mégis királyné lesz belőle. Lengyel királyné és hátha magyar királyné? Mit kérdezzek a botortól? Ha anyám velem volna, mindent megértenék.

Anyámra is sokat gondolok, elalvás előtt, a sötétben. Tegnap este egyszerre csak eszembe jutott: amikor én megszülettem, anyám alig néhány hónappal volt idősebb mint most én vagyok. Hangosan verni kezdett erre a gondolatra a szívem. És most már nem úgy látom anyámat mint ahogyan eddig láttam mindig, ha rá gondoltam: keskeny homloka közepén haja kétoldalt választva, s a síma fényesfekete haj lekefélve a fülére és hálóba fogva fehér nyakán. Vállja is fehér, szép keble magosan van felfűzve fekete kamuka-ruhája bő redői felett. Új alakban látom: keskeny arcában csak a két tüzes szeme izzik, szája félig kinyílt, vézna kis testén durva paraszti gunya. Kint dolgozik a mezőn. Vékony két karjával földbevégyja a kapát, vállja begömbül, fekete két hajfonata előrehull. Tizenötéves. Látom őt nagyapám elárvult portáján... ó, Istenem, hiszen ő is árva volt! Nagyapámat úgy tépték el egyszer nagyanyám mellől, Orsolya mellől: szüret után hadba vitte őt Gara Miklós úr, keresztesháborúba. De nem az országot dúló istentelen pogány, hanem a keresztény ludasok ellen, akik két szín alatt vették, csak úgy mint ő, az édes Megváltót. Nagyapám nem maradt sokáig a keresztésekkel. Karácsonykor Brünn alatt megszökött. Ziska János apánkhoz vonult, a Tabor hegyére. Negyven-

ezren voltak ott; s négyezer taboritával ő is Prágába sietett. Az ijesztő sereg láttán a keresztesek nagy része elszéledt. De esztendő múltán, Kisasszony havában, Kuttenberg után, valahol Bunzlau körül Zsigmond király portyázó magyar urainak kezébe esett nagyapám. Emlékszem, később, mikor már nagyobbak voltunk, ezt is elmesélte egyszer anyám: ott sütötték homlokára a bélyeget és kiszúrták félszemét. Azután elengedték. Hazajött, sebekkel borítva, betegen. Portáját üresen találta. Orsolyát egy nyolcadtelkes jobbágy fogadta födele alá. Hazahozta. Halott nagyanyám helyett ő, aki maga is anyai gondra szorult volna, a tízéves Orsolya istápolta nagyapámat. Csöppenként ojtott életet a komor, félvak óriás elcsigázott testébe.

... hogy mikor a kocsi jön, készen legyenek: indulnak Komáromba őnagyságához, mert vele mennek fel Pozsonyba; és ezt jelentették minden udvarnépének.

*

Mialatt... a várban voltam... az egyik éjszakán azt álmodtam, hogy egy asszony a falon keresztül bement a kamrába és kivitte onnan a Szent Koronát.

(Kottanner)

- Jönnék! Jönnék! Itt vannak! - hallatszott fejünk fölött a toronyból, amikor a füst miatt az inas kinyitotta az ablakot.

Odafutottunk s kihajoltunk. A hó nyakunkba hullt. Semmit sem láttunk. Szürkült már. A vastag pelyhek lefojtottak minden hangot. Sűrű, szakadozó fátylat vontak a világ elé. Az én fülem éles: mintha tollas dunnába fúrt fejjel hallgatóznék, száncsilingelésre neszelek. És nyílik a várudvar kapúja: két lovas vitéz nyargal be, mögöttük befut egy szán... utána egy kocsi... Úristen, ki ül benne?

Székek borulnak föl, visítás, kapkodás. - Te, a kendőm! Ereszd, ez az enyém, ez az enyém! - rohanunk le mindnyájan a lépcsőn, a kiskapúban szorongva lessük: kik ülnek a szánban, kik vannak abba a sok bundába, rókabőrbe bebugyolálva? Ez a kettő asszonyforma. A másik kettő meg ember? Hiszen ez az Ilona! Hogy meggémberedett, alig áll talpra! Már is pöröl, hogy mit keresünk az udvaron, menjünk föl a szálába. A kisasszonyok mérgesen kászálódnak fölfelé a lépcsőn. Utolsónak maradok. A hintó, látom, az üres. Gyorsan egy pillantást vetek még a szánra. Nem, a két embert nem ismerem. Egyik úriforma. A másik, az egészen fiatal, talán a szolgálja. És az asszony? Annak csak az apró, villogó szeme látszik. Hogy ránézek - rám-kacsint. Azután a háttal álló Ilonára. Tudom már: Mari néni. Azt is magával hozta az Ilona.

Főnt a szálában mindenki az ablakokhoz tódul. Az üres hintó elől kifogják a lovakat, viszik a kocsiszínbe. Most a szánból kiszáll a két idegen. Az az úri formájú leveszi lábáról a rókabőrt, abba volt becsavarva. Vihogunk az ablakban, mekkora posztócipő van rajta, hogy abba egy másik cipő is belefér. Most lerázza bundájáról a havat; kinyílik a vastag prém, látom, szép fekete bársonyköntös van rajta, de az is olyan bőféle, hogy két embernek a hasa is megfér benne. Mondom ezt a kisasszonyoknak, nevetnek rajta, de azután mindnyájan elkomolyodunk.

- Nem értem - mondja Kata.

- Én sem - vonogatja vállát Borbála.

- Miért jött vissza?

- Miért? Mert nagyságos asszonyunk küldte! - szól hátra a Rorer kisasszony.

- Talán miérettünk jön - reménykedik a Huendl kisasszony.

- Ilyen időben!

- Hát elengedte? Elengedte az Örzsike mellől? - álmélkodunk mindnyájan. Örzsike olyan igen kicsiny még. Ilona alig mozdult el mellőle - a királyné nem szívesen engedte. Most hogyan hagyhatta...?

És amíg így csodálkozunk, előjött a dunai részről a porkoláb is és látjuk, hogy ő is váltig csodálkozik. A porkoláb kissé beteg volt, vánszorgott, mintha minden csontja fájna, azért került elő ilyen sokára. Akkorra Ilona a két idegent már betuszkolta a kiskapún. A porkoláb meg akarta nézni, mi van a szánban, nincs-e az ülés alatt elbujtatva valaki, de Ilona nagyon pörölni kezdett, hogy ott csak az ő holmija van, semmi köze hozzá. A porkoláb mégis megnézte, ruhák lehettek csak ott. Most azután a két idegen miatt veszekedtek. Ilona nagynehezen kiráncigált a kebléből valami pecsétes írást, azt lobogtatta a porkoláb orra alatt. Az nagyot prüszkölt meg köhögött, azután mégis megnézte az írást: hát a királyné írása volt, hogy engedjék be a várba azt az embert meg a szolgáját, az ő ügyében járnak.

A porkoláb erre beengedte.

De - ki hallott ilyet! - azt mondja erre Ilonának, hogyhát ő akkor éjjel lefekszik az ajtó elé, amelyik a szent koronához vezet, mégha az asszonyság ott is alszik abban a szobában. Az asszonyság erre pulykavörös lett, azt sziszegte vissza, hogy őtőle a porkoláb akár a pokol tornácán is alhatik, azt se bánja - és indult fölfelé a lépcsőn.

Most lett csak nagy álmélkodás. Ilona asszony előbb jóféle ételt, italt töltött gyorsan magába, hogy fölmelegedjék. Addig nem szólt senkihez. Majd amikor lila arca már pirosra langyosuk, se szó, se beszéd, mintha mi sem történt volna, kiadta a parancsot:

- Kisasszonyok, készüljétek! Holnap reggel utazunk nagyságos asszonyomhoz, Komáromba! Minden ruhátokat magatokkal vigyétek!

Összenéztünk.

- Komáromba? - kérdezte Borbála kisasszony, óriási szemet meresztve Kottannernéra. Mindíg így szokta. Azt mondja, Ilona elvégre csak egy dajka vagy komorna vagy micsoda, nem is nemes ember leánya, őneki ne parancsolgasson.

Ilona fölkapta fejét, de azután mindjárt megenyhült. Végignézett rajtuk, el is mosolyodott. És készségesen válaszolt:

- Oda hát. Onnan megyünk fel Pozsonyba. Nagyságos asszonyunkat igen nagyon kifárasztotta a hosszú lovaglás, innen, Visegrádról. Komárom várában pihent meg. Elnehezült azóta. Legyen körülötte az egész udvari népség. Szüksége van a kisasszonyokra. Mihelyt odaérünk, indulunk már is tovább. Sietős az út, nagyon. A sok bánat meg fáradtság miatt talán hamarabb születik meg szegény kis árva királyunk - mert fiú lesz, leányok, én mondom nektek! - mint amikor várjuk. Holnap reggelre elkészüljétek!

Megint csak összenéztünk. Talán fiú lesz - ám király lesz-e? - gondoltam én. A kisasszonyoknak más a gondja. De szólni egyikük se mer. Sötét este lett. Hogyan készüljenek el reggelre? Mibe csomagolják a sok ruhájukat? Hiszen jó erős ládánk sincsen.

- Ne csak a gyászruhákat vigyétek magatokkal. Minden szép öltözetet, amitek csak van. Ha megszületett a királyi gyermek, talán levetjük a gyászt - mondja még Ilona.

A Huendl kisasszony, a Kottannerné rokona, végül megembereli magát. Nagyot lélegzik és szólásra nyitja száját. De erre nem kerül sor, mert Borbála odaáll Ilona elé.

- Ládát hozott-e? - kérdi hetykén. - Mert hát én batyúban nem viszem át a Dunán a sok drága ruhámat. Nem is az udvartól kaptam: énnékem mindet apám csináltatta. Előbb szerezzen ládákat, azután csomagolunk.

Azt hittük, Ilona arculegyinti. De nem: vérvörös lett, eltűntek szeplői, majd hirtelen úgy el-
fehéredett megint, hogy azt hittem, minden csepp vére elfolyt. Keze remegni kezdett, de
mikor a remegése lecsillapult, barátságos hangon hívatta az inasokat s megparancsolta,
kerítsenek tüstént ládákat - bárhonnán. A dunai részen, Pökri uramtól is kérjenek.

Ilyen szelídnek én az asszonyságot még sosem láttam.

Láda egyetlenegy sem került, amibe ruháinkat csomagolhattuk volna. Mire az inasok ezt
jelentették, öreg este lett. Ilona nyugtalankodni kezdett:

- Akkor hát deszkákat ide! Készítsetek ládát bármiből!

Csakhogy ezzel is baj volt. A sötétben nehezen szedték össze a deszkafélét. Pedig keresgéltek
az inasok mindenütt: fészerekben, színben, pincékben meg a lomok közt. Apró kis fáklyák
imbolyogtak az udvaron, majd ismét elnyelte őket a kapú. Összeszedtek valami kevés deszkát,
hozzá is láttak késő éjszaka az ácsolásnak, de nem volt elég szerszám és így kevés kéz
dolgozott. Sok munka volt vele, hajnalig sem készültek volna el. Ilona asszony, miként a bős
párduc, föl-alá rohant a szobákban, hol ezért, hol amazért szalasztott bennünket, alig álltunk
már a lábunkon és még ahhoz sem volt érkezésünk, hogy összerakosgassuk holminkat, amit
magunkkal viszünk. A porkoláb kora este lefeküdt a belső szobába, a szent koronához vezető
ajtó elé - a csupasz földre terített báránybőrön forgolódott a nyomorult. Órákhosszat rázta a
köhögés, majd végre elaludt - észre sem vette jövésünket-menésünket a szobában. Kezdődött
a nagy kopácsolás. Erre fölébredt és igen mérges lett. Köhögött, majd megfulladt. Azután
föltápászkodott, valamit tett-vett, beburkolózott a báránybőrbe, mondta, ő beteg, aludni megy
a szállására. Ide ő többet vissza nem jön. Az asszonyságot a pokolba kívánta, majd kicsoszo-
gott a fehérszemélyek hálójából.

Ilona ekkor valami furcsát tett. Épp a háta mögött álltam. Nem volt a közelben senki. Engem
sem látott. Keresztet vetett, összekulcsolta kezét, szemét a mennyezetre emelte, mintha onnan
tekintene le őreá valaki és gyorsan suttogetta:

- Te akartad így! Csodát tettél! Köszönöm neked! Köszönöm, hogy reája hoztad ezt a
betegséget. Add, hogy ne gyógyuljon meg.

Most kaptam csak észbe, hiszen ez imádkozik! De miért? Miféle csoda történt? Egyszerre
csak fölcsettant a hangja:

- Hagyjátok abba a kopácsolást! Mindenki fekdjék le! Holnapután utazunk! - és terelte ki az
inasokat a szobából.

Ő maga bement a kápolnába imádkozni.

Mint a tuskó, úgy roskadtam ágyamba.

Azt még hallottam, hogy Mari nénit a német frájla ágyába fektették, azéba, aki a királynéval
Komáromba ment. De hogy a többit álmodtam-e vagy igazán megtörtént-e, nem tudom.
Hideg, csontos kéz simítását éreztem homlokomon. Kinyitottam szememet. Sok alvó horkolt
a sötétben. Ágyamon görbehátú boszorka ült és így szólt: - Báránkáim, azt mondom nektek,
az asszonyság valami csalafintaságban töri a fejét. Komáromba minden este bezárkóztak és
súgdolóztak a királynéval. Cillei Ulrik is eljött, az is minden este bezárkózott velük és éjfélig
tanakodtak. Volt ott egy ember, valami horvát nemes, mondják, nagy híve a királynénak,

láttam, az asszonyság igen nyájaskodik velem. Egyszer azután, hogy benézek az ajtórepedésen, mert Komáromban igen öreg fából vannak az ajtók, hát látom, ezt a horvátot is bevonták a titkos tanácskozásba. Nagyon bízatták valamire, de az szörnyen megijedt, félholtra vált, színe is elváltozott. És csak rázta a fejét, hogy nem és nem. Majdnem rajtavesztettem, mert egyszerre csak felugrott a horvát, rohant ki az ajtón - ha el nem ugrom, észreveszik, hogy leskelődtem. Futott a horvát az istállóhoz, én a vén lábaimmal utána, mire odaértem, már megnyergelte a lovát s hallom, hogy elvágat. Másnap hozták vissza Komáromba, vérbeborultan. Tisztességgel eltemették. Én nem tudom, balgán járt-e, lezuhant-e a lóról, talán Isten akarta úgy, hogy élete virágjában mondjon búcsút e siralomvölgyének - vagy pedig *másvalakinek* az akarata volt-e, hogy abból a titkos tanácskozásból semmi ki ne szívárogyon az udvarba - nem, báránykáim, én azt nem tudom. Isten nyugosztalja szegényt.

Így szólt a görbehátú boszorka és eltűnt a sötétségben. Ekkor megnyílt a kápolna ajtaja s egy gyászruhás, sovány asszony, kicsiny méccsével kezében, belépett az ágyasházba. Magosra emelte a világosságot, körülnézett, azután elfújta a méccsét.

Süket alvásba zuhantam.

Később ismét álom volt. Valaki felsikoltott. - A Kottannerin - gondoltam, s azt álmodom, hogy a sikoltásra szívdobogással felébredek. A Kottannerin a gyertya után tapogat, zörög, feldönt mindenfélét, megtalálja, meggyújtja. Hangosan sóhajtozik. A Dachpeckh kisasszonyt hívja. Az nem ébred. Az asszonyság felkel, átmegy a másik szobába, fölébreszti a frajlát. Panasolja, hogy egész éjjel kerüli az álmot, kakaskukorékoláskor egy kicsinyt elszunnyadt. Szörnyű álma volt. Azt álmodta, hogy egy öreg asszony a falon keresztül bement a földalatti kamrába és ahogyan jött, a kemény falon át, úgy ki is vitte a szent koronát. A frajla nagyon álmos volt, nem akart fölkelni, de a Kottannerné magához vette s a gyertyával mindent végignéztek, még az ágyak alá is bevilágítottak. Nem volt ott senki. Azután megvizsgálták a kamra ajtaján levő pecsétet, ezek is épségben voltak, a sarokvason levő láncon meg a karikán sem hiányzott a lakat - ezt akkor tette rá Ilona, amikor Visegrádról elmentek, hogy más ne tehessen rá lakatot. Most vették csak észre, a porkoláb egy vászonkendőt kötött azokra a lakatokra is, amiket a királyné akasztott az ajtózárakra és ezeket is megpecsételte. Nem mehetett ott be senki. Ilona nagyot sóhajtott.

- Nem csoda, hogy nem tudsz aludni - mondta ekkor a frájla. - Nagy ügyek vannak rádbízva.

Ezután nyugovóra tértek.

Megint tompa alvásba merültem.

Reggel elmondtam mindkét álmodat Katának.

Furcsa: ő szórul-szóra ugyanezt álmodta.

Az az ember, aki velem együtt kockáztatta életét, fekete bársonyköntöst öltött és két posztócipőt vett föl és mindegyik cipőbe egy-egy ráspolyt dugott, a lakatokat pedig a köntöse alá rejtette... és enyelgett a kisasszonyokkal...

... a kisasszonyok egy ládát csináltattak a ruháik számára.

(Kottanner)

Holnap reggel igazán utazunk.

Egyik láda délfelé végre elkészült. Megvasalták jó erős pántokkal, hogy széjjel ne menjen, ha zökken a szekér. Délebed után is rakták bele a frajlák a sok cifra holmit, amíg csak színültig meg nem telt. Ekkor kiderült, hogy még egy nagy ládára van szükség, mert nem fér bele mindegyik kisasszony holmija. Akkor Ilona asszony magának is követelt egy ládát, mert, azt mondta, a királynénak elvisz mindenfélét. Kezdődött megint a futkosás, az inasok ki-bejártak a női szobákban, mi szanaszét hánytuk ismét a holminkat, hol ez rángatott ki a láda fenekéről valamit, hol az gyömszölt bele még valamit a tetejébe - fenekestül fölfordult minden a nagy kavarodásban. Mari néni is ott lábatlankodott, egyik szobából a másikba csoszogott, tenyerével fogta be a fülét, jajgatott, hogy ő megsiketül ebben a nagy kalapácsolásban. Hát zengett is tőle az egész udvar.

A porkoláb átküldte két szolgáját, hogy ő tegnap óta nagyon beteg lett, azok fekszenek ma éjjel a földalatti kamra ajtaja előtt.

Ilona be sem engedte őket. Ordított, azt hittük, összedől a világ.

- Ilyen népséggel háljak én egy szobában? - rikácsolta. - Hát kicsoda vagyok én?

Azok szóhoz se jutottak. Ilona még nagyobb tűzbe jött.

- Nem tudja az urad, te himpellér, hogy tisztos férjezett asszony vagyok? Ha nem tudja, hát mondd meg neki! Azért mert a hites uram Bécsben van? Mert az egyetlen édes gyermekemet is otthagytam? Hát bujálkodni jöttem én ide vagy a királyi gyermeket szolgálni? Mi? Majd lefekszem én a szent korona ajtaja elé, sose félj! Azon az ajtón csak az én testemen át lehet bejutni. Le van az az ajtó húszszor is pecsételve: a kemény falon át sétál be talán valaki? Pokolba veletek, ti kurafiak, az uratokkal együtt! - s bevágta orruk előtt az ajtót, csak úgy döngött.

A szobában mindenki reszketett. Ha Ilona így feldühösödött, félnapig nem tanácsos a közelében lenni. Ámulatunkra több hangoskodás nem volt. Ilona csöndesen megfordult, megtörölte a száját, az állát és mintha mi sem történt volna, folytatta a csomagolást. De én szemmel tartottam. S láttam: Kata is figyel. Tett-vett a szoba közepén, majd az ablakhoz ment, kitekintett rajta. Háttal állt a kisasszonyoknak. Csak mi ketten láttuk, hogy valakinek - alig észrevehetően - int a kezével s a szeme égnek fordul, ajka hangtalanul darál valamit. Egy perc volt az egész, megfordult s megint végezte a dolgát.

Közben az inasok egy nagy kosár fát hoztak s fölélesztették a kandallóban a tüzet. Az egyik - sokszor dévajkodtak velünk mostanság, hogy a Kottannerin nincs a közelben, mi olyan soká voltunk már összezárva, szívesen tréfálkoztunk velük, hiszen hétszámra nem láttunk férfiembert. Az egyik, mondom, a piszkavassal kihorgászta a nyitott láda tetejéről a Rorer kisasszony világoskék bársonyköntösét, megforgatta a feje fölött, csak úgy röpült. A frájla mérges lett, hogy tönkreteszi a drága ruhát, kapkodott utána, hogy elszedje. Lett erre nagy nevetés, mert nem tudta elkapni a rokolyát. Az inas egyre gyorsabban pörgött, a frájla egyre mérgesebben kapkodott a levegőbe, végül úgy elszédültek, az inas a forgástól, a kisasszony a látványtól, hogy egymásnak borultak. A másik inas fölbátorodott ezen és a bársony rokolyát a fejükre borította. Majd eldőltek a nevetéstől. Mindenki őket nézte. Egyszerre csak látom, hogy a kandalló előtt a feketebársony köntösbe öltözött idegen a tűz fölé hajolva kihúzza valamit bő ujjából s a pádimentumon heverő fahasábok alá dugja, azután fölegyenesedik, felénk fordul és mosolyog. Mikor jött ez be az ágyasházba? Az idegen pillanatig gondolkozott, egyenesen odalépett a kisasszonyokhoz, kitépte az inas kezéből a szoknyát és annak a fejére borította. Jó szorosan összefogta a nyakán, így tartotta egy darabig, majd mikor a nyomorult talán már el is kékült alatta, elengedte, térdével a hátuljába taszította s az ajtónak röpítette. A kék rokolyát nagy hajlongások közepette átadta a frajlának.

A kisasszonyok közrefogták, nevettek, dícsérték, ő pedig tovább enyelgett velük. Ilona asszony bejött a szobába. Az az inas, akit a bársonyba öltözött úr csúffá tett, visszament a kandallóhoz s a többiekkel kirakta a fát a kosárból. Amint egymásra halmozza a csekély fát, ami az előző fűtéstől megmaradt, látom, ráspolyokat vesz föl a földről, nagyon megnézi, megforgatja, azután megint csak leteszi a fa közé és suttogni kezd az inasokkal. Ilonára nézek. Látom az arcán: észrevett valamit. Merően nézi azt az embert, aki vele jött, de a keze közben más munkát végez. Sokáig tart, míg elkapja a tekintetét. Most Ilona szeme lassan a kandalló felé siklik. Az idegen követi pillantását. Elfehéredik s lehajtja fejét.

A szoba másik sarkából Kata tüzes arccal, csillogó szemmel figyeli. Mindent látott. Ezt azok ketten nem tudják. És mégis rémület ül arcukra.

Nem tartott sokáig az egész, mert Mari néni becsoszogott a folyosóról és vacsorázni hívta a kisasszonyokat. Megéheztek a sok munkától és nevetéstől. Futottak ki, egymásba karolva. Kata meg én az ajtónál késlekedtünk.

- Rejtsd máshova. Az Istenért...

Ez a Kottannerin hangja a szobában. Benézek az ajtórezen. Az idegen a kandalló előtt térdel s a köntöse ujjába rejt valamit. A belső szobából Mari néni csoszog elő. A feketeköntösű egy hasáb fát dob a tűzre, csak úgy röpülnek szét a szikrák. Azután fölemelkedik s letisztogatja térdét. A Kottannerin pedig nyájasan szól Mari néninek:

- Adj néhány szál gyertyát. A vastagabbakból. Ma éjszaka soká kell imádkoznom. Szombat-este van és tegnap volt farsang napja.

Elrebbentünk az ajtó mellől. Idejében. Futottunk a sötét folyosón. Mögöttünk Mari néni csoszogott. Ment a gyertyákért.

... és az öregasszony, akit magammal hoztam, az egy szót sem tudott németül és nem tudott a dolgokról és a házi körülményeket sem ismerte: feküdt és mélyen aludt.

*

... a ráspolyozás és nyikorgás igen hangos volt... de a mindenható Isten betömte a fülüket... egész idő alatt nagyon félttem és aggódtam. Nagy ájtatossággal letérdeltem, kértem Istent és Mi Asszonyunkat, hogy legyenek velem és segítőtársammal. Mégis nagyon féltettem lelkemet és életemet, kértem Istent, kárhosszam el, ha az Isten ellenére van, meg hogy legyen ez az ország meg a nép javára... miközben így imádkoztam, nagy zörgés, robaj támadt... mire az ajtóhoz értem, a robaj elült és nem hallottam, hogy bárki is volna ott. Erre azt gondoltam, bizonyára az ördög volt...

*

A reszelőket bedobtam az ágyasházban lévő árnyékszékbe...

(Kottanner)

Nyolc órakor mindenki aludni tért. Holnap reggel utazunk. Fáradtan, izgatottan bújik mindenki a takarója alá. Katalinnak a királyné ágyasházában készítettek erre az éjszakára

fekvőhelyet, hogy a kisasszonyok reggel mind egyszerre keljenek. A tejtestvérem lefekvés előtt mégegyszer beszaladt hozzám, megcsókolt és megszorította kezemet. Tudtam: nyitva lesz a szeme ezen az éjszakán.

A belső kis szobában Ilona asszonnyal én aludtam csak meg Mari néni.

Azaz dehogyis aludtunk!

Ilona rakosgatott, tett-vett a szobában. Mi már jóideje lefeküdtünk, de még mindig nem oltotta el a gyertyát. Nyugtalan árnyéka elnyúlt a falon. Hol a feje volt olyan hosszú mint valami óriási tojás, hol a kezei nőttek meg, hogy ujjaival, csak úgy álltában, egy nagy zsák fenekére is benyúlhatott volna. Ha árnyéka a mennyezetes nyoszolya bársonyfüggönyére esett, dereka egyszerre megfodrosodott, kicsi lett, kövér és alázatos.

Néztem az árnyék játékát a falon s úgy elmulattam Ilona természetének változásain, hogy jó sokára vettem csak észre, hogy ő meg engem figyel. Mari néni már hangosan horkolt. Lehúnytam én is a szememet. Pilláim alól figyeltem. A motoszkáló asszony csakhamar elcsendesedett. Széthúzta nyoszolyája hosszú függönyeit, leült ágya szélére, olvasója után nyúlt s azt morzsolta. Én éreztem: a nagy jámborság közepette pillanatig le nem veszi rólunk a szemét. Csönd volt, de mintha a szoba négy fala összehajolna s a mestergerendák roskadoznának valami nagy súly alatt. Odakünről egyszer-egyszer kurjongatás hallatszott: a kis lépcső aljában az örök vetik a kockát s forgatják a kupát. Szép szelíden szuszogni kezdtem... s oly jól mimeltem az alvást, hogy a takaró alatt a combomat kellett csipkednem, hogy az igazak álma most mindjárt erőt ne vegyen rajtam.

Pedig Ilona csak ezt várta. Az olvasó megkoccan a kis asztalon. Ő állt egy darabig. Azután az ajtóhoz suhant, s benyitott a kisasszonyokhoz. Szép egyenletes pihegés jött onnan is. Megnyugodhatott, mert rögtön visszajött s gyertyástól bement a kápolnába.

Vártam. Csönd. Lassan múlt az idő.

Az alvók fel-alászálló lélekezete lassan ringatni kezdett, mintha melegvizű folyó vinne hullámain. Elálmosodtam megint. Tágranyitottam szememet a sötétben, de pillám mindúntalan lecsukódott. Nem bírtam tovább. Kimásztam az ágyból. A jéghideg kőpadlón nesztelenül a kápolna ajtajához osontam. Gondoltam, bemegyek én is, imádkozom egyet a hosszú utazás előtt. Ki tudja, milyen veszedelmek leselkednek ránk a befagyott Dunán!

Kezem már a kilincsen volt, de mégsem nyitottam be, mert az ajtó mögül egyhangú mormolást hallottam. Innen, a közvetlen közelből, Szent László oltára mellől. Fáradtan, unalmasan darált a hang mint a malom, amiben kevés a gabona:

- Én édes Istenem, én édes, mindenható Istenem, talán bűnösen cselekszem, de mondd, édes Istenem, kitől kérhettem volna én tanácsot ebben a dologban? Senkitől, édes Istenem, csak tetőled. Ő énhozzám fordult, mert senkiben sem bízok úgy mint énbennem. És én ismerem itt legjobban a körülményeket. Nagy hiba lett volna, ha már akkor megteszem, mert akkor még nem jött el az idő, hogy csodát akarjál tenni, mindenható Isten! Te látod a lelkemet: én igazán nem akartam, édes jó Istenem, nem, nem, nem, én nem akartam, én nagyon megijedtem akkor, amikor megkért, nagyon-nagy kockázat ez énnekem és a szegény ártatlan kis gyermek számára is, azt ő is jól tudja. Gondolkodtam, gondolkodtam, hogyhát mit csináljak? Azt gondoltam, talán inkább mégsem vállalom és akkor nem történik bajom. De így sem volt jó. Mert ha nem teszem meg, rajtam marad a hiba Isten és az emberek előtt.

Nagy sóhajtás az ajtó mögött. S a szürke hang tovább mormol:

- Édes jó Istenem, nem gondoltam én igazán semmi másra. Beleegyeztem a nehéz útba, kockára tettem a saját életemet. Segíts most, édes jó Istenem és oltalmazd meg az én társamat

is, akit segítségül kértem ehhez a dologhoz és óvjad meg az ő felesküdt szolgáját is, hogy teljesíthessük a te szent akaratodat. Engedd, édes Istenem, hogy sikerüljön, amit mi bűnös életünk kockáztatásával vállaltunk, hogy el ne múljék a dolog ideje. Tégy csodát rajtunk ma is, édes Istenem, mint ahogyan csodát tettél tegnap. Ne engedd, édes jó Istenem, hogy azok a ráspolyok, amiket az én társam kivett a fa alól és nem tudom, hová dugott, elvesszenek, mert akkor vége mindennek, édes Istenem. És ne engedd, hogy valaki észrevegye az én segítő-társam cipőjében a reszelőket és a köntösébe rejtett lakatok se essenek ki, én édes Istenem... Igen, pszt, pszt, nyitok már.

Azt a halk neszt én is meghallottam. A kápolna végéből jött, mintha a másik ajtón, a folyosó felől finoman kaparászna valaki. Nem bírok elmozdulni a kilincs mellől. Odabent Ilona végigfut a kápolnán. (Hallom a ruhasuhogást.) A zárban megfordul a kulcs. Valakit - valakit beengednek - érzem néhány pillanatig mezítelen lábamon a hideg levegő áramlását. Megint megfordul a zárban a kulcs. Lépteket nem hallok - macskatalpakon járnak? vagy talán posztó-cipőben? Megüti fületem egy ismerős hang:

- Asszonyom, gondoskodj, legyen világításunk.

- Megyek a gyertyákért. Ágyamba rejtettem mindet - mondja Ilona.

Egy ugrással a dunyha alatt termek.

Úgy ver a szívem, hogy félek, ha rámvilágít, észreveszi, mint lüktet nyakamon az ér. A lélegzetem is elárul...

Nyílik a kis kápolna belső ajtaja. Valaki bejön az ágyasházba. Áll, tétovázik, a királyné szobájába suhan, nyitvahagyja annak ajtaját. Mindegyik ágyhoz sorra odamegy. Az alvók fölé hajol. Figyel. Most visszajön. Mindjárt énhozzám érkezik... A nyakamon nagyon lüktet az ér, de lassan, szabályosan lélegzem... Csak ne tartson soká...

Mélyen az arcomra hajol. Megcsap savanyú lehelete. Ütemesen tágul-esik mellkasom. De ő, ő, a mi őrzőnk, milyen szaporán szedi lélegzetét! Hogy remeg!

Elfordul, a maga ágyához megy. Ott motoz csöndesen a vánkos, a takarók között. Sokáig. Hirtelen széjjeldobálja az egész nyoszolyát. Leül az ágy szélére. Az nagyot reccsen. Majd csönd támad.

- Segíts meg, jószágos Szűzanyám, segíts meg én édes Istenem... - mormolja. Ül, talán gondolkodik egy darabig. Azután Mari néni ágyához megy és csöndesen költögetni kezdi.

- Ébredezz, anyó, ébredezz. Nem, még nincsen reggel, éjszaka van, sötét éjszaka. Nem lelem a gyertyákat és még sokat kell imádkoznom. Az utolsó szál gyertyám is elfogyott. Öltözz gyorsan és hozz más gyertyákat nekem.

Mari néni morog. Azután lassan kikecmereg az ágyból.

- Csöndesen, anyó - inti Ilona. - Ne ébreszd fel a leányokat. Add a kezedet. A kápolnán át kivezetlek.

És máris nyitja az ajtót.

Eltűnnek a vaksötétben.

Figyelek.

Minden porcikámmal hallgatózom.

Inkább érzem, semmint hallanám: Ilona visszajött. *Harmadmagával* jött vissza! Mari néni nincs a szobában. Azok ketten, akik Ilonával jöttek, csöndesen, mint a macska, bemásznak az

asszonyosság ágyába. Reccsen a nyoszolya, összehúzzák a függönyöket. És alighogy elbújtak, egy kis láng lobban föl a kápolnában, közeledik. Mari néni hozza a gyertyákat.

- Köszönöm, anyó - súgja Ilona. - Feküdj csak le. Messze van még a reggel.

- Hát az asszonyosság egész éjjel virrasztani fog? Mire való az a sok gyertya? Engem aztán többet ne zavarjon. Aludni akarok - dörmögte a vénség. És falnak fordult.

- Aludj, anyó, aludj - csittította Ilona. Fogta a gyertyát és ment a kápolnába.

Az ajtót nem tette be maga után. Halovány fény szüremlik be rajta s az imádkozó mormoló hangja. Mari néni ágya felől csakhamar horkolás hallatszik. A hang odabenn egyhangúan öröl mint a malom.

Nem tudom, mennyi idő telt el így.

Arra rezzentem fel, hogy Ilona bejön s fölemeli ágya függönyét.

- Jöjjetek.

Egy ugrással kinn teremnek. A kicsiny mécses fel-fellobbanó fényénél megismerem őket: a feketeköntösű meg a szolgálja. Az is posztócipőt hord mint az uraság.

- Fogjad a gyertyákat - súgja Ilona. A hangja reszket, egész testében remeg. A mécses táncol kezében. - Megvannak mind a lakatok, amelyeket majd fel kell raknod?

- Megvannak. A köntösömbe rejtettem - mutatja az idegen és én csak ámulok, hogy azok az öklömnél is nagyobb vasdarabok hogyan bújtak meg a gyomra fölött.

- Itt a három kulcs a külső ajtóhoz - súgja megint Ilona. - És átadom neked nagyságos asszonyom kisebbik pecsétjét is, azzal megpecsételjed az új lakatokat. Siessetek.

A földalatti kamra ajtajához mentek. Ilona világított a kis mécsessel. A feketeköntösű levette a megpecsételt kendőt, amit a porkoláb rakott ma rá. Kinyitotta az ajtót. A kis mécses lángjánál meggyújtotta az egyik gyertyát és szolgáljával leszállt a mélységbe.

Be kellett fognom szájamat, hogy el ne kiáltsam magam. Ha valamelyik alvó fölébred! Ilona a garádicsra nyíló ajtónak támaszkodott, remegett minden ízében, azt hittem, mindjárt összeesik. És egyszerre csak a mélységből ráspolyozás, nyikorgás hallatszik, mintha ördögök dolgoznának odalent... A fogam vásott belé. Ilona leejti a mécseset, vaksötétbe borulunk... Odalent a zörgés nem szűnik. Úristen, jut eszembe, hiszen ma éjjel az örökkel virrasztanak a porkoláb emberei is. Az nem bízik Ilonában... Meghallják... Azok is meghallják...

- Miasszonyunk légy velem - hallom Ilona halálravált suttogását.

Miközben így imádkozott, irtózatos robaj támadt. Meghült bennem a vér. A kápolna végéből hallatszik. Páncélos emberek rontanak az ajtóra, amelyen Ilona azt a két idegent beengedte. Mindjárt rántörök! Végünk van... Hallom a sötétben: Ilonának vacog a foga, mondanám neki: figyelmeztesse azokat, hagyják abba a munkát, ne zörögjenek, de ő fut ész nélkül a kápolnába. Mire a folyosóra nyíló ajtóhoz érhetett, a robaj hirtelen megszűnt. Állt ott egy darabig, hallgatódzott, de nyilván nem volt már a folyosón senki, mert visszajött a szobába, térdreborult ágya előtt s imádkozni kezdett megint.

- Miasszonyunk, segíts... - sápiózott. - Meghalok... elkárhozom... én nem akarok meghalni, édes jó Istenem... Szűzanyám, csak most az egyszer mentsd meg az életemet, édes Szűzanyám, kárhosszom el, ha Isten ellen akartam cselekedni! Add, édes Szűzanyám, hogy ez az ország és a nép javára legyen, inkább haljak meg legott, ha a nép ártalmára cselekedtem! Isten irgalmazzon lelkemnek! Járj közbe, Miasszonyunk, a te drága fiad kegyelméért! Megfogadom neked, hogy mezítláb zarándokolok el Maria-Zellbe és amíg zarándoklásomat végbe nem

viszem, szombatonként nem fekszem tollas ágyba és amíg élek, minden szombaton éjjel külön imádkozom tehozzád, Miasszonyunk... jaj, Istenem, egészen kiver a verejték... ez nem kísértet... jaj, mit tegyek?

Mialatt Ilona így imádkozott, megint nagy recsegés és páncélsörömpölés hallatszott, de most mintha a jobboldali ajtó felől jött volna, amely a kisasszonyok szobája felé vezet. Én is nagyon megijedtem, azt gondoltam, talán az örök ezalatt a folyosón körülmentek s most a frajláknál akarnak rántörni.

Hirtelen csönd lett. Ilona az ágyasház ajtajához ment. Sokáig hallgatózott. Talán a leányok mozgolódtak az imént? Nem hallottam semmit, csak az alvók mély lélegzetét.

Ilona felsóhajtott. Visszatért imádságához:

- Hálát adok neked, jó Istenem! Bizonyára az ördög volt. A Gonosz szívesen megzavarná dolgunkat.

Felállt s a garádicsra vezető ajtóhoz ment, de már jött föl a két ember. Suttogni kezdtek. Minden szavukat értettem.

- Siessetek, az Istenért! Azt hittem, rántörik az ajtót. Az előbb kísértet járt a folyosón. Majd meghaltam rémületemben. Majd a Gonosz üzött játékot velem.

- Nyugodj meg.

- Hozod?

- Itt a tokban. Az ajtón leráspolyoztuk a lakatot. De ezen a tokon óriási lakatok vannak, nem tudjuk lereszelni...

- Úristen...

- Mit csináljunk?

- Törjétek fel a tokot.

Nekiesnek. Recseg-ropog az erős fa.

- Az Istenért... Hagyjátok abba... Csöndesebben...

A tok nem enged.

- Benne hagyjuk?

- Nehéz...

- Hát akkor...

Reccsenés. Még nagyobb. Meghallják az örök odakint...!

Mélységes csöndben várakoznak. Csak Ilona vacogását hallom. És az alvók mély lélegzetét. Percek telnek el így.

- Köszönöm, édes Istenem, hogy megóvtál engem és betömted az örök fülét - mormolja az asszonyság. Már megnyugodnak, senki se tudakolja a zaj okát. És munkához látnak. Letérdepelnek mindhárman a kis ládafia körül. Szedik ki nagy óvatosan a tokból a koronát.

Ilona az ágyához viszi, vánkosa alá rejti. A másik kettő sorra becsukja az összes ajtókat, a letört lakatok helyett újakat raknak fel. Csattannak a kulcsok... azután forró pecsétviasz szagát érzem... királyasszonyunk pecsétjével sorra megpecsételik valamennyi lakatot. Most bezárják a külső ajtót... Ilona világít... a porkoláb lepecsételt kendőjét is fölteszik, ugyanúgy, ahogy találták... ahogyan a porkoláb fölerősíttette...

Ilona gyorsan körülnéz... Fölszedi a földről a reszelőket... Az ágyasház sarkába megy, ahol az árnyékszék áll (úgy csinálták külön ebbe a szobába: faláda, épp akkora kerek nyílással, hogy

ráülhessen az ember és egy csöbör van benne). Most felnyitja a fedelét... beledobja a reszelőket! Úristen, ha holnap reggel az inasok kiürítik, ott az áruló bizonyosság, a reszelők!

Mit művelnek ezek...?

A feketeköntösű felkap a királyné karosszékéből egy vörösbársony párnát. Gyönyörű párna, ezzel szokta Erzsébet megtámasztani a derekát. Hát fogja a feketeköntösű és egy késsel fölfejtí és kivesz belőle egy csomó tollat. Kottannerné kihúzza vánkosa alól a koronát, gyömszölik a párnába. Eligazítják gyorsan a tollakat, nyomkodják elől-hátul. Ilona tűt hoz meg fonalat, a feketeköntösű bevarrja. És most...

Most a feketeköntösű a hóna alá kapja, int szolgájának. Ilona elfújja a mécsest. Vaksötétbe merül a szoba. Minden csöndes. Halkan nyílik a kápolna ajtaja. Azok macskaléptekkel kiosonnak.

A várudvaron kukorékolni kezd egy kakas.

A kisasszonyok mellett egy öregasszony szolgált; asszonyom őnagysága azt rendelte, hogy ennek az asszonynak adjam ki a bérét és bocsássam el, menjen haza Budára. Mikor az asszonyi kifizettem, hozzám jött és azt mondta, hogy furcsa holmikát látott a kandalló előtt... nagyon megijedtem... és... az asszonyt magammal vittem az útra. Mindenki csodálkozott, miért teszem ezt. Azt feleltem, hogy a magam felelősségére teszem, és asszonyom őnagyságától Bécs mellett... jobbágytelket kérek a számára...

(Kottanner)

A szoba sötétjéből előbb az ablaknyílás válik ki. Azután a tükör homálylik mint egy figyelő szem, a szemközi falon. A nagy barna bútorok alszanak, mintha nem történt volna semmi. Nagyon álmos vagyok. De már föl kell kelni...

Arra ébredtem, hogy a Rorer kisasszony meg a Dachpekch kisasszony lábamnál fogva húz ki az ágyból. Vacogtató hideg volt, ez magamhoz térített. Hát persze, reggel van, utazunk, be se fűtöttek nálunk. Kapkodom magamra a ruhát, a leányok már reggelezni mennek, gyorsan a kárpit mögé, viszem a hideg vizet a számba az ibrikből, markomba ereszttem, megmosom még az arcomat. Nyílik az ajtó. Énrtem jönnek, sürgetnek!

- Fogjad és tedd az erszényedbe. Nagyságos asszonyunk két arannyal megtoldotta béredet - hallom a Kottannerin hangját.

- Meg-e? Hm.

Állok a kárpit mögött, a szám teli vízzel - de nem csurgatom a markomba. Ezek nem értem jöttek!

- Meg. És a szép úri hintón, amin Komáromból jöttem, hazakocsizol Budára - mondja Ilona asszony szelíden.

- És megnémuljak vénségemre. Talán még a nyelvemet is leharapjam? Két aranyért? - csattan rá a másik hang. A Mari néni hangja.

- Eleget járt a kelepelőd, Mari - fogja tréfára a dolgot Ilona. - Most már nyughassál. Budán van egy szép nagy ispotály, ott majd elgondoznak, holtod napjáig...

- Ki tudja? És ha az úton megbokrosodnak a lovak? És fölborul velem a szép úri hintó? És alátemet? És ha már csak holtan visznek abba a budai ispotályba? Hej, asszonyosság, asszonyosság, hallottam én, hogy manapság a lovak igen zabosak. A minap egy horvát ember...

- Megint jár a szád. A kisasszonyok elkészültek. Mindjárt indulunk. Nincs időnk. Nesze, itt van még egy arany, a hosszú szolgálatodért. Gyerünk, Mari, gyerünk.

- Csak módjával, asszonyosság. A hosszú szolgálatért más jár. Az asszonyosság zsebrevágná, ha egy pár arannyal fizetnék ki a hűségért? Három arany - a hallgatásért. Nem bánom. Egy hétig ki nem nyitom a számat. De a szemem, az nyitva van ám.

- Te, Mari... - fenyegetően rikkantott Ilona hangja.

- A szemem, az nyitva van és ha az asszonyosság is nyitva tartaná a magáét, hát megláthatta volna, micsoda furcsa holmik hevernek a kandalló előtt! Hát csak hajujjon le, magának ifjabb a dereka. Mi ez? Fábul van és pirosbársonnyal bélelve? Ki hasogatta ezt széjjel? Láttam egyszer egy csudadrága arany monstranciát, annak volt ilyen a tokja...

- Fogjad be az átkozott szádat és gyere azonnal az udvarra. Te mostan nem mégy Budára. Komáromba jössz. Mellém ülsz, a szánba. Fogjad... ezt is... ezt is... a másik szobában befűtöttek... a többit én viszem, nesze, emeld csak föl a szoknyád... két kézzel fogd össze, Úristen, segíts meg... ég még a tűz odaát?

Kimentek. Végre kiköphettem a vizet. Meg sem mostam már az arcomat. Rohantam le az udvarra. A kisasszonyok fönt ültek már a szánokon. Visítotak. Körülöttük tolongott az egész udvarnépség. - Jó utazást... Isten oltalmazzon - kiáltozott mindenki. Észre sem vették, hogy lemaradtam. Kis idő múlva Ilona is lejött. Beült az első szánba. Mari néni összefogta szoknyáit, nagyokat nyögve melléje kapaszkodott az ülésre.

- Ne oda, öreganyám! Neked a hintó lett befogva. Azon kocsizol Budára - nevet Pökri uram és már segítené is lefelé az anyót.

- Mari néni velünk jön Pozsonyba - tölje el Pökri uramat Ilona. - Mit mereszted a szemedet?

- A királyné elrendelte, hogy a hintón... Budára... - ellenkezik Pökri úr.

- Budára küldjük, ebbe a nagy hidegbe, szegény, hűséges öregasszonyt? - méltatlankodik Ilona. Körülnéz, mintha várná, hogy mindnyájan helyeseljünk. - Hogy odavesszen az úton? Megmondtam: Mari néni velünk jön. Én felelek érte. Most akarjátok szélnek eresztetni? Van tinektek szívetek? Dehogysis teszek én ilyet. Jobbágytelket kérek számára nagyságos asszonyomtól, valahol Bécs mellett, arrafelé szép helyek vannak, majd ha Pozsonyba értünk, elengedjük. Az én uram is odavaló, Bécs mellé, ott eléldegélhet a jóasszony, békességben, élete végéig.

Mari néni vén szája elégedett mosolyra húzódott.

Bécs mellé küldik - gondoltam. - Ott aztán járhat a szája - kutya sem érti.

És ha érti - akkor se bánja.

... és gondom társa fogta a párnát, melybe a Szent Korona volt belevarrva és szolgájára bízta... A derék legény vállára vetette a párnát, arra egy régi tehénbőrt, melynek hosszú farkát maga mögött húzta; mindenki utánanézett és nevetgélt... Mikor elindulnánk és felültem a szánra, akkor kitapogattam, a párna melyik részében van a Szent Korona, hogy rá ne üljek...

Összebújok Katával a kocsiban. Nagyon fázunk. Még mindig nem indulunk. Kire várunk?

- A feketeköntösű! - bököm oldalba a kisasszonyomat.

Jön át az udvaron. Nevetés támad a várnépség között. Ujjal mutogatnak. Egyik ör csúfolódik:

- Ennek az éjjel farka nőtt!

A feketeköntösű mögött szolgálja lépdél. Valami ócska, kiszikkadt tehénbőr van a vállára vetve. Annak a farkát húzza maga mögött. A feketeköntösű beszáll a szánba, Ilonához. A legény a tehénbőr alól lopva kivesz egy díszes párnát, az ülésre rakja, hogy azok puhán üljenek. Tapogatja Ilona a párnát, leül, megint föláll, mintha valami megnyomta volna az ülepét, igazgatja a párnát, nagykeservesen elhelyezkedik rajta, ő is meg a feketeköntösű is. A legény a bakra ül. No, végre indulunk.

Déli szél fúj. Nagy fehér foltok csúsznak le a lankás mezőn. Kásás az út. Barnán meredeznek a fák a szürke égbe. A kocsis hajszolja lovait: estére Komáromban kell lennünk, pedig az tizenkét mérföld innen. Átkarolom Katalin derekát. Egészen összebújunk.

- Hozzák? Magukkal hozzák? - súgja a tejtestvérem.

Bólintok.

- Ilona ül rajta. Párnába varrták. Te, Kata. Te csörömpöltél az éjjel?

- Én. A folyosón lestem őket. Albertnek abba a könnyű páncéljába bújtam bele; gondolják, hogy kísértet. Majd megfulladtam. A vascipő nagyon hosszú. Megbotlottam az orrában.

- Ilona azt hitte, az ördög volt.

- Retteg most is. Megint feláll a szánban és hátranéz. Nézd, a kocsis belecsap a röptülő lovakba!

- Fél. Ha észreveszik, üldözőbe fogják.

- Elveszem tőle.

- Minek az neked? Vigyázz.

Egy községbe értünk. Nem volt messze a mise ideje: nagyon megéheztünk a szélben. Étvágyunkat az is növelte, hogy a kocsi majd kirázta lelkünket a hepehupás úton. Azoknak is sajog a dereka, akik a szánakon ülnek. Kíváncsi népség tódul az ajtókbá, bámulják az úri fogatokat.

- Merre van a vendégfogadó? - kiált le a szánról Ilona.

- A felvégen.

Mindenki leugrált, amint a kocsisor megállapodott. Topogunk a kásás hóban. Ilona bezavart bennünket, útitársaival ő maradt legutolsónak. Letelepdtünk egy nagy, hosszú asztal mellé. A fogadós a szolgálért kiáltott: gyorsan tüzet raktak a kandallóban. Szapora lánggal lobogott, mire Ilona is bejött a feketeköntösűvel. Mari néni mögöttük csoszogott. Utána a legény - hát az a tehénbőr megint a vállára van vetve. Hóna alatt hozza a párnát. A kisasszonyok nevetni kezdenek, de a legény csak vállat von. - Még elloppja valami cigány a szánról - mondja s letelepedik egy kis asztal mellé, épp szemközt az Ilona asztalával. A párnát maga elé rakja, csakazértis és rákönyököl.

Szerettünk volna valami jó kis levest enni, de nem kaptunk mást, csak héringet. Száraz volt és igen sós. A frajlák nemigen nyúltak hozzá, Katalin is fintorgatta az orrát, de én bizony meg-rágcsáltam, mert nagyon éhes voltam. Ittam rá egy nagy korsó hideg vizet, jól leöblítette a sót.

Ilona már indult is, de a frajlák sápítóztak, kerestessen valami ételt a faluban, messze van még Komárom, de a fogadós nem tartóztatott bennünket: nagyon szegény falú ez, máshol sem találunk egyebet - mondotta. Így hát a frajlák korgó gyomorral szálltak a kocsikba. A legény a párnát, meg ami benne volt, megint Ilona szánjába tette.

Utaztunk, hányódtunk a rázós kocsin, törte a derekunk. Hirtelen ránksteledett. Most már lassan poroszkáltak a lovak: csillagtalán feketeség borult ránk. Az előttünk sikló szánt se láttuk - csak a kocsisok kurjongattak egymásnak. De mi már ezzel sem törődtünk: szempillánk elnehezült, fejünk le-lebukott mellünkre. Egy-egy irgalmatlan zökkenő földobta az állunk, egy-egy pillanatra kirázta belőlünk az álmod - így értünk késő éjszaka a Dunához.

Először a kocsisokat küldi le Ilona. Nemsokára visszajönnek s mondják: be van fagyva. Az asszonyosság visszaküldi őket: nézzék meg, tart-e a jég? Elbír-e bennünket? Dorongokat kapnak a vállukra, most úgy mennek le a folyamra. Már megdermedünk a kocsiban. Nagysokára jönnek vissza. Ilona izgatottan futkos az éjféletek parton. No, végre halljuk a hangjukat. Át voltak csaknem a túlsó oldalon. A szigetig megállt a jég, odáig még be van fagyva a folyó, de némely helyen a jégkéreg megvékonyodott.

- Megbírja a kocsit? - kérdi Ilona türelmetlenül.

- Meg - felelik a kocsisok. - Vigyázattal.

- Utassal is? Málhákkal?

- Arra visszük, ahol vastag a jég.

- Mert ha nem, mindenki leszáll. Átvezettek bennünket gyalog. Utánuk jöttök a málhákkal.

- Gyalog? A folyón? A jégen? Ebben a sötétben? Jaj, nem, nem! Én nem megyek! Én nem hagyom itt minden ruhámat! Nem én! - kiáltozták össze-vissza a frajlák. Valaki sírvafakadt.

- Maradjon csak mindenki a kocsikon - csillapították az asszonyoságot a kocsisok. - Egyikünk előre megy, az mutatja az utat. Isten segítségével, baj nélkül átkelünk.

Az olvadó hó síkosra fagyott. Majd a nyakunkat törtük, olyan hirtelen csúszott le kocsink a lejtős parton, a révhöz. Ilona szánja már a jég hátán állt. A lovak lépésben haladtak. Kiment szemünkből az álom. Összebújtunk megint Katával. Ijesztő szürke jéghegyek meredeztek jobbról-balról. Egymásba torlódó, töredezett hasábok, élesszélű táblák fehérlettek a sötétben. Kocsink meg-megkerülte a jégtorlaszokat, hol jobbra, hol balra kanyarodott, mint sziklák között a kis csermely útja. Recsegett, ropogott minden, alattunk, körülöttünk. Éles reccsenéssel megrepedt egy vastag tábla: hegyes csúcsa fölszaladt egy másik táblára. Meginogtunk. Túljutottunk rajta. Hátranéztem. A Duna közepén álltunk, hó és jég között.

Irtózatossá lökést érzek - mintha mellbevágtak volna. Kocsink rúdja beleszaladt a szánba! Visítást hallok, erre alulról kapok egy lökést. - Úristen, leesem - hova kapaszkodjak? - jaj a hátam... levegőt!

Nem tudom, meddig feküdtem a jégtáblán, fölborult kocsink alatt, mert egészen elkábított a fájdalom, de talán egy perc sem lehetett s már is fölcúsdtam a jég dermesztő érintésétől. Alattam hidegség, rajtam valami deszkadarab, jajveszékelés, sikítózás a sötétben.

- Megfulladok!

- Végünk van!

- Segítség! Segítség!

- Szűzmáriám!

- Húzzatok ki!

- Hol vagy?

- A ruhám!

- Úrjézus, hol a párna? - sikolt valahol Ilona. - A Dunába veszett a párna! Keressétek a párnát!

Pokoli kavarodás a koromfekete éjszakában. Éles reccsenés, mintha ék fúródna a jégbe, az repeszténé széjjel - azután egy nagy loccsanás. Valamit elnyelt a víz. És mindjárt Borbála hangja:

- A láda! Oda minden ruhám! Te, kocsis, miért nem fogtad, te bitang...

- Fogtad volna magad...

- Anna... Anna... hol vagy? - vacog tejttestvérem vékony hangja valahol a közelben.

Kimászok a fölborult kocsi alól. A hátam úgy fáj, alig bírok lélegzeni. Nem találok Katát a sötétben.

- Nem történt bajod? - kérdem.

- Nem. Csak nagyon megijedtem. Beszakadt a kocsink fenéke.

- Hol vagy? Add a kezedet.

- Itt vagyok, itt, itt. Hol vannak a többiek?

Megkerüljük az égnekálló kerekeket, előretapogatódzunk, két kézzel, az éles jégdarabok között.

- Vigyázz, hova taposol. Vízbe ne lépj! - intem Katát.

Ilona folyvást jajveszékel a sötétben. A párnát keresi, meg a legényt meg a társát (a fekete-köntösűt), hogy jaj, mind a jég alá került! Belebotlunk valami hosszúba - hát egy tehén farka, utána az írha, a bőr alatt a legény, jégtáblán térdel, tapogat maga körül, végigtapogatja nyugodtan az egész jégtáblát a szán körül. Hát csak tapogassa! Húzom el Katát, nem jön. Én megfordulok, megyek, keresem a lányokat - nem került-e a jég alá valamelyik?

A nagy sikongásban egyik sem érti a másik szavát. Jéggé dermedtünk, mire megtaláltuk egymást. Odaállítom őket a harmadik kocsi mellé: megvan a Dachpekch kisasszony, a Rorer kisasszony, Borbála, a Michelperk kisasszony, a Huendl kisasszony, a Semayn kisasszony, mind megvagyunk. A többi kocsinak, a szánoknak sem esett baja. Csak a málhák fordultak le. A nagy, nehéz ruhásláda sarkával beszakította a jeget - alája került. Elmerült a sok drága holmival. Segítünk a kocsisoknak összekeresgélni a jégen a csomagokat. Sok hiányzik. Az mind a jég alá került.

Ilona egyszerre csak itt áll, közöttünk.

- Megvan mindenki? - kérdi vacogva.

- Jó, megkerült a párna! - gondolom. - Úgy hát mi is eszedbe jutottunk már?

- Fel a szánokra, a kocsikba!

A frajlák keresztet vetnek, a kocsisok káromkodnak. Katát, engemet, a Dachpekch kisasszonyt meg a Rorer kisasszonyt Ilona magához veszi az első szánba. Összetört kocsinkat a jégen hagyjuk, összprelőldünk a szánban: Kata az ölembe ül, a feketeköntösű a német frajlákkal a fenéken kuporog. Ilona térdén tartja a párnát: két kézzel fogja, ráhajtja a fejét. - Aludnék - úgy mondja - nagyon felzaklatta lelkemet az ijedség. - De én tudom: a koronát borítja, őrzi a testével. Indulunk.

Most már baj nélkül vergődünk át a jégen. Éjfél előtt a szigetre értünk. Megérkeztünk a komáromi várba.

Elsőnek a feketeköntösű száll ki. A párnát a legény kezébe adja. Kisegíti Ilonát. De mire mi Katával kiszedelődzködünk a szánból, a legényt a párnával már elnyelte a sötétség.

Két derék asszony jött Budáról, két özvegy, öznagyságához... két dajkát hoztak magukkal, az egyik bába volt, a másik dajka, aki szoptassa a gyereket; ez a dajka a gyereket is magával hozta, az is fiú volt, mert a tudósok mondják, hogy jobb teje van annak az asszonynak, akinek fia van, mint akinek lánya van... Mikor a nemes királynéval így beszélgettem, azt mondta öznagysága, hogy a budai asszonyok megfürdették egy kádban és hogy a fürdő után nagyon elnehezedett. Ekkor fölemeltem a takarót, hogy megnézzem meztelen testét... és nemsokára a bábáért mentem... de az asszony... nem akart felkelni...

(Kottanner)

- Vigyázz a tűzre. Ki ne aludjon. És el ne aludj te sem.

Alig tartottam már nyitva a szememet. A kisasszonyok mind lefeküdtek. Nekem Ilonával kellett mennem, nagyságos asszonyunkhoz.

A szobában csak egy mécses égett. Az világított meg a kandalló. Jó meleg volt idebent. A mestergerendákra táncoló vörös fényt vetett a tűz. A falon fekete árnyak vonultak s belevesztek a szoba sötétjébe. Éjszakába, csöndbe folyt össze minden.

Ilona a szemközti falhoz lépett. Most látom csak: alacsony ágy áll a sötétben. És egy fáradt hang megszólal:

- Megjöttetek? Éppen aludni akartam.

A királyné hangja. És Ilona így felel:

- Jól végeztem dolgomat.

Letérdepel az ágy elé és egy darabig susognak. Friss hasábokat rakok a tűzre. Száll fel a sok szikra, egy pillanatra megvilágítja a szobát. Erzsébet keze Ilona fején nyugszik. De az asszonyságnak nincsen maradása. Fölkel, tesz-vesz a szobában. Készül a holnapi útra. Így beszélgetnek:

- Hamar elmúlt ez a nap - mondja a királyné a sötétből. - De igen elfárasztott. Megjött a két asszony Budáról. Özvegy Subenlinderné és özvegy Zawzehné. Özvegy Subenlinderné, a bába, nagyon derék asszony. Hozott magával egy szülőszeletet. Vitesd holnap azt is Pozsonyba, a málhákkal.

- És a dajka? - kérdi Ilona.

- Özvegy Zawzehné. Az is nagyon derék asszony. Sok teje van. Gyermekeit is magávalhozta. A gyermek kéthetes. Természetesen fiúgyermek. Budán rokonaim olyan dajkát választottak, akinek fia van. A tudós doktorok azt mondják, hogy annak az asszonynak, akinek fia van, erősebb a teje, mint annak, aki leányt szült. Én nem szeretem az orvosokat, de ebben az egy dologban igazuk van: látható, hogy a férfigyermek többet szopik mint a nőnemű.

- A vak is látja. És a kisdéd király többet szopik mint minden más figyermek az országban - mondja Ilona, miközben a királyné ruháit rakosgatja egy láda tetejére.

- Özvegy Subenlinderné és özvegy Zawzehné holnap velünk jönnek Pozsonyba. Még egy hétig leszek állapotos - ha lebetegszem, ők ápolnak majd a gyermekágyban. Korán induljunk, Ilona.

- A kocsik mind rakodva állnak. Az udvarnép is kész az útra.

- Félek a holnapi lovaglástól. Nagyon kifáraszt majd. Furcsán érzem magamat. A budai asszonyok az este megfüröszötték egy kádban. A fürdő után nagyon elnehezedtem.

Ilona abbahagyja a rakosgatást. Az ágyhoz megy - és mintha én ott sem volnék - felemeli a takarót. Figyelmesen nézi Erzsébet meztelen testét. Az óriási asszonyi has ijesztően fehérlik a sötétben.

- Nagyságos asszonyom, kelj fel! Azt hiszem, holnap aligha utazol Pozsonyba - mondja furcsán Ilona.

A királyné fölül és magárahúzza a takarót.

- Azt hiszed...

- Bizonyos jeltől mindjárt láttam. Anna, te! Hol vagy? Anna, alszol?

Odamegyek. Nagyokat ver a szívem.

- Fuss a hoppmesternéért!

- Margit asszonyért? Szaladok.

Nem is szaladok: röpülök a boltozatos folyosón. Az örök eligazítanak. Lépcsőkön föl, lépcsőkön le. Megint folyosók. No, itt vagyunk. Kopogok. Szedi magára a ruháját. Futunk vissza.

Közben a Fronacher kisasszony is bejött, ő egész idő alatt Komáromban volt, a királynéval. A haja borzas, a ruhája félig nyitva, de már segít a királynénak öltözködni. Erzsébet nehéz mozdulattal nyújtja a lábát. Puha sarút húznak rá. Közben megfogódkodik az ágy fejében. A szája duzzadt, kékes.

Margit asszony szeme bedagadt az alvástól. Mélyet bókol, körülnéz. Rögtön látja, hanyadán áll a dolog.

- Hívjad azonnal a budai asszonyokat! - rendelkezik Ilona. - Fuss!

Margit asszony összecsapja a kezét.

- Özvegy Subenlindernét? És özvegy Zawzehné? Hogyan hívjam őket, mikor az asszony-ságok nem laknak a várban! Özvegy Subenlinderné mindjárt külön ágyasházat követelt magának, mennyezetes ágygal, puha derékaljjal. Azt mondta, ő másféle ágyban nem alszik. És egy nagy cseréptálat is kért meg egy nagy korsót teli vízzel. Özvegy Zawzehné erre azt mondta, hogy ő sem alszik másokkal egy szobában, ő pihenni akar éjjel, nem azért törte magát a nehéz úton Komáromba, hogy megturusodjon a teje. Így mondta, hogy megturusodjon. Özvegy Zawzehné nem kért cseréptálat és korsót, de azt mondta, hogy ő reggel tárkonyos rostélyost...

- Hadd el, Margit - int Erzsébet türelmetlenül. - Nem látod, milyen rosszul vagyok? Kerítsd elő gyorsan a bábát meg a dajkát!

- Hogyan kerítsem elő őket, mikor nem tudom, hol vannak? Olyan szemtelenek voltak, hogy a végén azt mondtam nekik: Menjete, keressetek magatoknak szállást a városban. Dehát mégis, micsoda...

- Micsoda? Elkergették a bábát meg a dajkát! A hoppmesterné elkergette a két legfontosabb perszónát az udvartól! - rikácsolta Ilona. (Nem szívelhette a magyar asszonyt.)

- Tárkonyos rostélyost követelt reggelire! Honnan szedjek én télen tárkonyt? - felelt a hoppmesterné. - És a...

- Hadd már. Menj aludni - szólt rá nyersen Erzsébet. - A Fronacherin is mehet a szobájába. Jó, jó, menjetek már, menjetek már! Istenem! Istenem! - jajdult fel hirtelen. A szája egész fehér lett. Orrcimpájára, állára kis verejtékcseppek ültek. - Ilona, mit tegyek?

- Megyek a másik bábáért! Szaladok! A Margaretért! Akit a Schaumberg grófné küldött, hogy igen jól érti a dolgát - kapkod Ilona levegő után. - Máris futok.

- Maradj - nyögte Erzsébet. - Küldd a kislányt.

Futok megint a sötét folyosón. A bába, akit a grófné küldött, Örzsike királykisasszony szobájában alszik. Jó meleg volt az ágyasházban. A bába alatt nagy, tollas dunyha, fölötte is. Megbököm kicsit a karját, nem mozdul. Erősen megszorítom - erre se ébred. Megfogom a két vállát, rázom teljes erőmből. Végre kinyitja a szemét.

- Margaret, kelj fel gyorsan! Asszonyom önnagyságának meglesz a gyereke!

Csodálkozva néz rám, még nem ébredt mély álmából. Végre megérti. Hangos ásításra tátja a száját:

- Jesszaszmaria! Most meglesz a gyerek? Akkor holnap nem mehetünk Pozsonyba!

Nem akart felkelni. Ásított megint, kezefejével megtörölte a száját, azután falnak fordult és horkolni kezdett. Mihez fogjak? Költögessem újra? Ez így nagyon soká tart. Meglesz a gyerek, míg én a bábánál járok.

Futottam vissza a királynéhez.

Az ágyasházban fenekestül felfordult minden. Három gyertya ég egyszerre. Az ajtó tárva-nyitva. A Fronacher kisasszony egymaga cipel be egy furcsa széket. Csak nézem: nincsen támlája. Elöl, jobbról is, balról is, fogódzkodók nyúlnak ki belőle. És kerek az ülőkéje, de csak a széle van meg köröskörül: a közepe üres. A kisasszony leteszi a széket a szoba közepére. Törülközők, lepedők, fehér gyolcs hever szanaszét. A ládák teteje nyitva. A tűz nagy lánggal ég, a kandallóban háromláb, rajta rézüst. Állok az ajtóban, a királyné, Ilona egyszerre kiáltják:

- Margaret! Hol van Margaret?

Megmondom, hiába unszalom: a bolond asszony nem akar fölkelni. Nem hederít a szavamra.

- Gyorsan menj vissza! Parancsold meg, azonnal jöjjön! No, menj csak, Anna, nincsen abban semmi szégyen, sürgessed - mondja a királyné. Ilona vállára roskadva a szoba közepére támoanyag. Arca eltorzul a fájdalomtól.

Visszasiettem az asszonyhoz. Ledobáltam róla a meleg dunyhát és haragosan felköltöttem. Szót sem szólt. Kis ládájából mérgesen kiráncigált egy vastag, fekete ruhát, abba belebújt és kényelmesen elcsoszogott a szenvedő asszonyhoz. Szerettem volna hátbavágni.

Szerencsére nem késtünk el! A Fronacher kisasszony most hozza csak a vödröt, a szülőszék alá teszi. A kandallóban gondosan előrekotorták a parazsat, már két üstben forrósodik a víz. Párnák, kendők széjjeltergetve, a tűz előtt melegszik mindenféle holmi. A Fronacher kisasszonnyal egy nagy mázas tálat is kerítünk a konyhából, meg egy korsót. Egészen kiment már az álom a szememből. Mindúntalan küldözgetnek valamiért, pedig jobb szeretnék benn maradni az ágyasházban, ahol a Kottannerné meg a Margaret foglalatoskodnak a királynéval.

A gyermek bölcsőjét még reggel föltették a mindenfélével megrakodott málhásszekérre. Valamelyik szekérre rárakták a ládafiát is a pólyával meg az arannyal hímzett pelenkákkal. A nagy lőtás-futásban evvel senki sem gondolt: hová fektetik majd a kiseddet? Kérek egy fáklyát, szaladok megint a konyhába. A kemence előtt sorjában kirakva púposodik a szakajtókban a hajnali sütésre megkelt kenyér. Egyiket kiborítom - ej, be kár érte! - a szakajtóból kiverem a lisztet és viszem a szép, puha kosarat az ágyasházba.

Belépek s látom: eljött a királyné nehéz órája. Szülőszékbe ültették az asszonyok. Az arca vonaglik. Két keze görcsösen markolja a fogózkodót. Kiáltás szakad fel belőle, mély üvöltő hang. Embert így jajgatni én még nem hallottam. A bába előtte térdel, a lábát húzza. A Kottannerin meg Erzsébet háta mögött áll, vállain át hónaljába karol, majd nagy teste egész súlyával hátrahúzza a hasas asszonyt. Elfordulok. Az üvöltő hang jajgatássá csöndesül. Letérdepelek a kandalló elé. Puha párnával, fehér gyolcskendőkkel kibélelem a szakajtót. Arra gondolok, mindjárt megszületik egy gyermek. Király lesz? Talán. És ezt a királyt, királyok magzatját, anyja méhéből e világra születvén, az első éjszaka szakajtóba fektetik, csakúgy mint ahogyan engemet is, aki jobbágyleány gyermeke voltam, szakajtóba fektetett nagyapám. Erre gondolok és arra a viharos téli éjszakára, amikor születtem - vajjon megvan-e nagyapám háza? - mert nem akarom hallani a borzalmas kiáltást... vajjon Orsolya is így szenvedett?... vissza szeretnék bújni az ölébe, de nem lehet, hiszen...

Egy kiáltás. Megrettenek. Mindjárt rácsattan Ilona hangja:

- Anna, fuss a hoppmesternéhez és kérj egy aranyat. Mindjárt meglesz a gyerek és elfelejtettük az aranyat! Asszonyom, asszonyom, nagyságos asszonyom, mindjárt itt az aranypénz, rátesszük a hasadra, ne félj, ne félj, nem lesz semmi rontás! Csak legyen hasadon az aranytallér, mielőtt a burok megpattan, akkor nem fog a magzaton semminemű boszorkányság, se szemmel verés, se...

Vágtatok megint Margit asszonyhoz, az aranyért. Furcsa, gondolom, miközben versenyt futok az árnyékkal, az én nagyapám házában együtt lakott velünk a szegénység. Aranytallért ő talán életében sosem látott. És Orsolya kiseddén mégsem fogott a rontás. Élek, megvagyok. Mi tartotta távol a rontást? A szeretet? Vagy nincs is rontás? Nincsenek is boszorkányok? Csak félelem van? És miért születik egyik gyermek drága fehér gyolcsok között, a másik tört szalmán? Mindnyájan Ádámtól és Évától vagyunk: Isten nem teremtett külön-külön királyt és jobbágyot. Nem a természet teremtette a szolgaságot, de az emberi kapzsiság. Mert ők, az urak, a mi vérünkől és verejtékünkől henyélnek és dúslakodnak. Ó, ha én egyszer erről Miklóssal beszélhetnék!

Jó, hozom hát az aranytallért. Ezen is koronás király, a király kezében jogar és alma. A Kottannerin az ajtóhoz ugrik, elveszi tőlem a pénzt s megint elküld valamiért. Hogy visszatérek, a folyosóról hallok a bába incselkedő hangját:

- Nagyságos asszonyom, megadod-e nekem, amit kérek, ha megmondom, mi van a kezemben?

Szólott erre csöndesen a királyné:

- Meg, kedvesanyám.

Mondta a bába:

- Egy kis király van a kezemben, nagyságos asszonyom. És egy jobbágytelket szeretnék tőled, valahol Sopron mellett.

- Fiú! Fiú! - örvendezik a királyné s amikor belépek, látom, hogy Ilona támogatja a széken, ő Istenhez emeli kezét és megköszöni kegyelmét. Arca nagyon fehér. A Kottannerin két arcán

két nagy vörös folt ég. Int a szemével. Odamegyek. Fölsegítjük a székről a sápadt asszonyt, lassan, lassan az ágyhoz vezetjük. Térdei meg-megcsuklanak. Le sem vetkeztetjük. Lefektetjük a gyermekágyba. Hófehér, tiszta lepedő van alatta. Rögtön lehúnyja a szemét.

A bába a kandalló előtt, a cseréptálban a kis újszülöttet fürdeti. Ráncos és vörös. A szeme le van ragadva. Tartom a törülközőt, adogatom a melegített gyolcskendőket, azokba csavarja szorosán a görbe kis lábakat, az egész kis testet, csak az orra látszik ki, Úristen, hogyan fog ez megnőni így? Mikor eligazította a kosárban a kisdedet, nagyot ásított a bába s azt mondta, ő most aludni megy.

Egyedül maradtunk. A kandalló előtt kuporogtam, térdemre hajtottam fejemet. Ilona azt hitte: elnyomott az álom. A királyné ágyához ment, letérdelt előtte.

- Nagyságos asszonyom, alszol-e? - suttogta. - Istennek köszönheted, hogy élsz! Csodát tett veled a mindenható Isten. Nyilván úgy akarja, hogy a természetes, jogos örökös király viselje Magyarország koronáját. Merthogy a király és a szentkorona egyugyanabban az órában érkeztek meg Komáromba.

- Bizony, nagy csoda ez. A mindenható Isten ilyet senkivel sem cselekedett - felelte a királyné fáradtan.

Ilona tovább beszélt:

- Mi történt volna, ha reggel fölkerelkedünk? Talán el sem érünk Pozsonyba - sítja. - A király nem akart egy hétig várni anyja testében: sietett a szent koronához. Mielőtt elveszi más!

- Elveszi más...? Hiszen senki sem tudja... - nyugtalankodik a gyermekágyas asszony.

- A lengyel ólalkodik a kisded atyai szent örökségére! - sziszegi Ilona. - És a magyar urak... ó, a magyarok! Nem tudod, nagyságos asszonyom, minő veszedelemben voltam! Amikor a kápolnán keresztül kihoztuk a szent koronát s elfutottam az oltár mellett, amely alatt Szent Erzsébet asszonyunk csontjai nyugszanak, én, Kottanner Ilona nagy szorongatásban fogadalmat tettem s szegény asszony létemre miseruhát s oltárterítőt ajánlottam fel szent oltárára: fizesse meg ezt az én nagyságos uram, a király...

- Meglesz, Ilona, meglesz... - hárítja el Erzsébet. - Igen aludnék már.

De Ilona mintha nem is fogná föl ésszel a tompa hang könyörgését. Csontos kezét a gyermekágyas asszony vállára teszi:

- Az én Katharinám, kicsiny magzatom Bécsben hányódik, az ötödik dajkánál. Kottanner János, az én hites uram... ki viseli gondját? Még csak állást sem kapott az udvarnál. Azt gondoltam, ha Mari néninek meg kell adni azt a jobbágytelket, nekem meg az uramnak nem volna sok, ha... én meg az uram megérdemelnék két-három falút, és...

Erzsébet szeme tágranyílt a sötétben. Lassan elhúzza vállát a másik asszony keze alól.

- Mit akarsz? Most mindjárt, itt, az ágyban, megiratni velem az ajándékozó levelet? Ne félj: ha egy garasom marad, azt is megosztom veled. Aludnék. Menj.

A Kottannerin szó nélkül felállt. Kiment az ágyasházból.

Rólam megfeledkeztek.

Nem mozdultam. A kandalló előtt gubbasztva örködtem a sóhajtozó asszony és az eszméletlen kisded álma felett.

Eközben a királyné követek útján fűt-fát ígért Hédervárinak fáradozva igyekezett rábeszélni, hogy maradjon meg az ő hűségén és szolgálatában; majdnem meg is nyerte, de inkább Zsigmond emléke iránti kegyeletből, mintsem a dús ígéretekkel; igaz lelkében mégis felülkerekedett egy elhatározás, mely üdvösebbnek látszott az ország süllyedő hajójának megmentésére.

(Philippus Callimachos: De rebus Vladislai - Ulászló viselt dolgairól)

Nappali világosság szűrődik már be az ablak hártáin. Odakint, a Duna fölött, vígan fujdogál a szél. Az asszony s a gyermek csöndesen szunnyadnak. Végre megnyílik az ajtó. A Kottannerné jön, frissen öltözve, hozza a budai asszonyokat, a bábát meg a dajkát. A két asszonyság igen mérges, különösen a bába, pörölnék halkán Ilonával, hogy miért küldött Margaretért és miért nem őérettük? Míg az asszonyok közös dolgukat intézik, észrevétlenül kiosonok a nehézszagú ágyasházból.

Szobánkhoz vezetnek. Kinyitom a piciny ablakot. Ó, be szép itt a szigeten! Ragyogó kék az ég, mélyen a várfal alatt a Duna szürke vize folyik sebesen. A keskeny ágon hamarabb megindult az olvadás, már csak egy-egy megkésztett jégdarabot sodor, forgat az ár. Elvakít a napfény. Becsukom az ablakot. Sokat virrasztottam. Végigdőlök szalmazsákomon.

Késő estig egyfolytában aludtam.

Kata áll a fekvőhelyem mellett s költöget. A szobában sötét van - de az ablak tűzpiros s odakint hangos lárma - tűz ütött ki a városban? Nem - mondja Kata. - Csupáncsak örömtüzek égnek. Annak a ráncosképu kis pulyának a tiszteletére.

- Újszülött. Minden csecsemő ráncos és vörös.

- A dajka gyereke sokkal szebb.

- Kéthetes.

- Ennek kétéves korában sem lesz emberi formája - makacskodik Katalin. - Bújj gyorsan a bundádba, gyerünk fel a bástyára. Nagy vigasság van mindenfelé.

A folyosón fáklyák tűnnek fel. Álarcos bolondok bakkugrással szökdelnek felénk. Alig van menekvésünk. A várudvaron temérdek nép, mindenki kezében égő fáklya, mi is kapunk egyet-egyed. Csaholnak a vadászskutyák, egy vén orosz a hegedűjét nyúzza. Síposok vegyülnek a zenebonába, amott meg cigányok muzsikálnak. Megállunk az udvar közepén: hat szőrös-arcú, bocskoros kisorosz trombitál torkaszakadtából, a hetedik vastag láncon brummogó medvét tart, leguggol s az ütemet tapsolja, négy meg énekel hozzá. A medve hol jobbra, hol balra kapja a fejét, két lábra ágaskodik s ugrál, keservesen, a trombitaszóra. Nevetik a cselédek. A bocskorosok közé settenkedik a kis púpos, az udvari bolond, a medve elé áll, lehúzza a saruját, felhajítja a csillagos égre s a ragadós sárban, mezítláb, ő is ugrándozni kezd. A fáklya vörös fénye arcába lobban: csak úgy patakszanak könnyei.

- Örvendezik-e ez? Vagy síránkozik ő is? - kérdi Katalin. Rá sem hederítenek. Otthagyjuk a medvetáncolatokat. A meredek, keskeny falépcsőn fölkapaszkodunk a bástyára.

Itt szorong most az udvari népség, a lobogó fáklyák fényében. Rókaprémek, farkasprémek, hiúzprémek hajolnak ki derékig a köcsipkézet mélyedéseiben. Barnabundás, magos férfi kinyújtott karjával a mélységbe mutat: Ulrik úr, a cillei gróf. Sokan udvarolnak körülötte, a horvátok, meg a többi grófok, püspökök és egyéb urak. A szavát lesik.

- ... igen, nézzétek! Nagy öröm ez nékem, kedves híveim - halljuk rekedtes, öreg hangját. - Annyira örvendett az én szívem, midőn megtudtam, hogy királyom és atyámfia született, aki utószülöttként látván meg a napvilágot, énnékem nagyságos atyja után természetes és örökös uram, hogy mindenfelé tüzeket gyújtattam: hadd örvendezzenek jogos uruknak az ország-lakosok. A vizen is lámpával járnak. Éjfélig senki nyugovóra ne térjen!

Nagy-helyeselve bólogat mindenki. Mátyás úrnak, a kancellárnak majd leszakad a feje a heves bólogatástól. Csak a magyar urakat nem látom sehol. Csupán Szécsi Tamás, a lyndbachi herceg áll az árnyékba húzódva. Elsuhanunk mögötte, észrevétlenül, a bástya sötét, elhagyatott részébe, hogy meglássuk mi is, milyen lehet az a csoda: hogy a vizen lámpással járnak.

Kihajolunk a kőpárkány mélyedésén.

Hát bizony csodaszép. A fekete téli éjszakában tíz... húsz... harminc szentjánosbogár. Alattunk a Dunán csónakok járnak, lassú evezőcsapással, a part szélén, és csónakok siklanak le hangtalanul a víz közepén. Minden csónakban egy ember áll s viharlámpást lóbál. Mikor lesiklottak egy darabon, kieveznek a parthoz s az ár ellen mennek, fölfelé. Sok markos legény izzadt ezen a hús éjszakán Ulrik úr parancsára.

Nem vártuk be az éjfélt. Visszamentünk a szobánkba. Kata szomorú volt. Egymás mellé taszigáljuk szalmazsákjainkat (itt a komáromi várban ágy nem jutott nekünk). Lefekszünk, beszélgetünk a sötétben.

- Csak tudnám, hova rejtették! Csak tudnám, hol őrzik! Csak volna nékem is jó segítő társam! Visszavenném tőlük! - hajtogatja egyre a botor leány.

- Azután mit csinálnál vele? Fölraknád a fejedre? Kalapnak? - csúfolom. De mindhiába, nem lehet észretéríteni.

- Megbízható, gyors futárral Krakóba küldenem. Ha tíz lovat hajszolna halálra a futár, azt is megfizetném. Ó, milyen árva vagyok én! Ha apám élne, akadna most akár tíz vitéz is...

- Ha anyánk élne, azt mondaná, ne törd a fejedet ilyen badarságokon. Énreám te nem hallgatsz.

- ... aki három nap alatt odaérne. És három nap alatt visszatérhet a válással.

- Miféle válással? - kérdem elámulva.

- Hogy ő jön-e érettem, ide, Komáromba vagy Pozsonyba, ahol éppen leszünk, vagy pedig hogy engemet... engemet... vagyis hogy én menjek-e el őhözjá Krakóba? Persze díszes hintón, nemesi kísérettel és a kelengyémmel.

Megharagszom a tejttestvéremre.

- Te, Katalin, téj észre. Hogyan jönne el ő tehozzád?

- Mint király. Mondtam már, hogy gyorsfutárral elküldeném neki a koronát.

- Te bolond leány! Micsoda *románt* szövögetsz te! És ha érted jönne és akár a fején hordaná a drágalátos koronáját - azt hiszed, beengednék őt ide, Komáromba? Vagy Pozsonyba? Ezek a várak a királyasszony várai - a Kottannerin a nagy szeplős testével védené a küszöböt! És Cillei úr és a német rokonság és a horvát urak! Közeledbe se engednék!

- A magyar urak Budán, újesztendőkor, az országgyűlésen följánlották Ulászlónak a magyar koronát - feleli Kata gögösen.

Ez igaz. És mégis, tudom, Katának nincsen igaza. Csakhogy nehéz erre válaszolni. Én nem tudok jól vitázni. Miklós... megmagyarázta volna. Egyszerre olyan árva vagyok én is. Mégis, megpróbálom:

- A magyar urak Ulászlót akarják. A királyné meg a német rokonság meg az udvar a kis újszülöttet tekintik uruknak. És te Ulászlót erőnek-erejével idehoznád. Micsoda háborúság lesz itten! A töröknél is szörnyűbb dűlás! Testvérháború! Elsűllyed az ország!

Kata fölűl a szalmazsákon. Hátraveti hosszú haját. Szeme, mint a macskáé, izzik a sötétben.

- Nem bánom! Semmit sem bánok! - kiáltja indulatosan. - Erzsébet nem kapja meg. Sem őt, sem a koronát. Fusson ki az országból azzal a nyivákoló vörös ráncos fiával! Fusson a német rokonaihoz, úgyis mindegyre körülötte lebzselnek! A pajtásom Krakóban megígérte nekem, hogyha megnövűnk, elvesz feleségűl és királyné leszek... nem tudom ezt elfeledni...

Megijedtem. Odacsűszok Katához. A sötétben a kezét keresem.

- Kata, vigyázz. Mond, mondd, szűvedből, igazán: kit szeretsz te? A pajtásodat? Vagy a királyt? A sok ékszert, a pénzt, a drága ruhákat, a koronát?

- Ezt is, azt is - veti oda ő helykén.

- Kata.

- Igen.

- Kata. Én csak a te cseléded vagyok. Megtűrt az udvarban. Gyerek vagyok még, tudom. Gyerek vagy te is. Nem jó minekűnk itt élni. Itt bennűnket senki sem szeret - itt mindenki csak magát szereti. Én nem hagylak el téged - Orsolya sem hagyott volna el - de én el szeretnék menni innen. Szeretném megkeresni nagyapámat - Siklóson, a te nagyapád vára alatt. Él-e? Meghalt-e? Nem tudom. De egyet tudok, Katalin.

Csűnd.

- Azt tudom, Katalin, hogy neked erre a dologra nem szabad gondolnod. Ne vetélkedj te Erzsébettel. Kottanner Ilonával, a tigrissel akarsz te szembeszállni? Hagyjad a felnűttek csűnya dolgát.

Csűnd, csűnd.

- És az ország dolgát is hagyjad. Mit tudjuk mi, leányok, hogyan kell az ilyen nagy dolgokat intézni? Látod, a királyné sem tudja. Ha már belékeveredtűnk... hát másszűnk ki szépen belűle. Te, Kata... - sűgom most már én is izgatottan - Kata... szűkjűnk meg... Siklóstra...

Csűnd.

Várok.

Eleresztem Kata kezét...

Így hát nem intéztűk el a mi közűs dolgűnkát.

Kora reggel az esztergomi érsekért küldtek, hogy jűjűn és tegyen róla, hogy a kis király keresztűny legyen... és a kisasszonyoknak mind ékesen fel kellett öltűzniűk...

(Kottanner)

Kora reggel elkűldtek az esztergomi érsekért, jűjűn azonnal megkeresztűlni az újszűlűtt királyt. Nagy készűlűdés folyt, kezdűdűtt megint a lűtás-futás, kapkodás, mert a keresztűlűnek Pozsonyban kellett volna lenni és semmi sem volt kéznél. Arra nem száműtűttak, hogy a királyné Komárom várában fog lebetegedni. Leszedték hát a falakról a fekete kárpitokat,

nagyságos asszonyunk fekete atlasztakaróját szép bíborvörösszínű takaróval cserélték föl. A gyászruhákat mindet elcsomagolták. A szolganépét is. A dajka és a bába is levetette fekete ruháját: az egyik zöld, a másik barna ruhát kapott, posztóból.

A palotásleányokkal sok baj volt. A nagy láda, amiben a legszebb ruháik voltak, a Dunán a jég alá került. Borbála összes ruhája, az utolsó szálig odaveszett. Egész nap egy ládán ült és sírt: ha szóltak hozzá, toporzékolt. A többi málhás szekéren is volt poggyászuk, hiszen minden holminkat magunkkal hoztuk: végül is a leányok kisegítették egymást, úgy-ahogy, hiszen mindegyiknek annyi a ruhája, egyszerre úgyse veheti föl valamennyit. Ennekem a kisasszonyom adott egy haloványzöld cselemetruhát: ő már kinőtte, de jó meleg és a színe illik a barna arcomhoz.

Eltűnt mindenünnen a gyász, az udvari népség, a szolgák köntösei csak úgy virítanak a régi boltíves folyosókon, a szobák szürke kőfala előtt. Engemet folyvást küldözgetnek megint: úgy ismerem már a komáromi várat, mint a visegrádit. Fölküldözgetnek a bástyára, mindúntalan: jön-e már a túlsó partról csónak? Az esztergomi érseket várják türelmetlenül, mert a királyné aggódik: hátha nem marad meg a kised király, pogányként ne fejezze be rövidke életét.

Az újszülött gyenge, nem veszi el a dajka mellét, nem sír. Töpörödött kis arca szinte elvész a szakajtóban, mint egy összeszáradt pogácsa. Kata mondta így. No, majd a bölcsőjében szemrevalóbb lesz. A bölcső még nem került elő, pedig össze-visszahányták miatta az udvari népség holmiját.

Másnap reggel, alighogy kivilágosodott, küldtek az őrhelyemre, de nagyon fújt a szél és semmit sem láttam a Dunán. Mikor harmadszor megyek föl, hát egy csónakot löknek el a túlsó partról. Olyan főpapi-formájú kövér ember ül benne meg egy közönséges papi ember. Jól látom. Rohanok le a szobába a jó hírrel.

Az ágyasház tele fehérszemélyekkel, a kandalló előtt szoronganak, ágaskodnak, néznek valamit. A királyné csak fekszik az ágyban csendesen.

- Elvette - mondja hangosan a Kottannerin.

- Szopik! De hogy szopik! - kiáltja harsányan Margit asszony.

- Mutassátok - mondja erre a királyné.

A kíváncsi asszonyok széjjelválnak a kandalló előtt. A tűz mellett egy kis zsámolyon a dajka ül, messzire kinyújtja féllábát. Az ölében egy kis csomag, arannyal kihímzett kendővel letakarva. Cuppogás hallatszik.

Féli a királyné az újszülött királyt, nem engedi dajkaságba, inkább behozatja a dadát az ágyasházba, valahányszor szükség van rá. Most is itt fogják, készítse el a bábával a gyermeket a keresztségre.

A sürgés-forgás közepette egyszerre csak megszólal az ágyból a királyné:

- Ki lesz a keresztanya? Anna néném, a Schaumberg grófné Pozsonyban van. Evvel nem gondoltunk.

Majd a hirtelen beállott csendben hozzátette:

- Kedves Kottanner Ilona, téged választalak komaasszonyomnak.

A sok fehérnép mind a Kottannerinra nézett. A hoppmesterné is. De annak tüzet, gyilkot szórt a szeme. A Kottannerin megérezte a másik asszony tekintetét. Letette kezéből az aranyos brokátarabot, amivel foglalatzkodott, a királyné ágyához ment, letérdelt előtte és alázatosan így szólt:

- Nagyságos asszonyom, én már úgymint örök hálával vagyok elkötelezve nagyságodnak. Kérem nagyságodat, vegye a Margit asszonyt.

A királyné ránézett és azután ebben maradtak. Behozták Örzsike királykisasszonykát. A Kottannerné levette róla a fekete ruhát, amelyben a nagyságos királyurat, drága apját gyászolta. Csak úgy repesett a kis magzat, hogy megszabadult a hosszú, csúf ruhától. Vörösszín aranyos brokátköntösbe öltöztették, csillogott benne a sok aranyzál, valahányat mozdult a gyermek.

Eközben a kisasszonyok is mind ékesen felöltöztek. Állunk félkörben a királyné ágyas-házában, várjuk, mikor indulhat a menet. Mint a frissen fakadt tavaszi virágoságyban a tulipánok, úgy virít a sok szép leány. Katalin köntöse rózsaszínű altambász, csak úgy merevedik a sűrű aranyzálaktól, kalpagjáról szürke fátyol hull a vállára - könnyű mint a köd. Az én ruhám haloványzöld mint az almafa áprilisi levele. A Fronacherin vörösbársonyban forgolódik, szoknyája háromszáz igazgyönggyel van kivarva. A Rorer kisasszonynak puha sárga kinthankából készült a ruhája, olyan átlátszó, hogy kidomborodnak benne szép keblei. Fekete fürtjeire nehéz, hímzett török sált csavart: pirul alatta mint egy érett kajszibarack. A Dachpekch kisasszony lila damaszkselyem ruháját nyestprém szegélyezi. Borbála lila tafotában suhog. Nyakát, övét nehéz aranylánc ékíti. Hajnali rózsaszín a Semaynin, a Michelperkin világoskék égbolt, a Huentlin skarlátvörös istamétban lángol. A királyné rájukmosolyog.

- Ilyen ékességbe öltöztetek, kisasszonyok - mondja a Kottannerin, elkapva Erzsébet tekintetét. - Felékesítettétek magatokat Isten dicsőségére, ki az országnak és a népnek utószülöttként örökös királyt és urat adott ezen kisdedben. Jegyezzétek meg jól ezt a kápitulumot! Induljunk.

Legelől a dajka haladt új zöld ruhájában, karjában a gyermekkel. A kisded le volt takarva és aludt. Balján Margit asszony ment, mókusprémmel bélelt ujjasban. Azután a kisasszonyok következtek. Kottannerné ezúttal utolsónak zárta le a menetet. Énnekem az utolsó percben a királyné mellett kellett maradnom, a budai bábával. Margaretnek megengedték, hogy ő is a keresztelőkápolnába menjen.

- Milyen volt? - kérdeztem később Katát, amikor a szobánkban levetettük drága ruhánkat.

- Bömbölt.

- Megjött a hangja. Te az egércincogást mindjárt orozslánbögésnek véled. De a keresztelő milyen volt?

- Semmilyen - feleli Kata rosszkedvűen. - A Fronacherin rálépett a ruhámra. Leszakadt. Varrd meg.

- Mondjad, mondjad már, hogyan volt? - sürgetem.

- A gyereket a dajka vitte. A kápolnában a hoppmesterné tartotta. Akkor még nem bömbölt. Akkor az esztergomi érsek besegítette a kerestségbe. Akkor kezdett bömbölni. Úgy megijedtek, hogy Bertalan gróf meg Ferenc, a budai pap, mert az is ott volt, meg a hoppmesterné, meg a főtisztelendő prelátus úr, mind együtt emelték ki a keresztelőmedencéből. A dajka rögtön becsavarta, akkor elhallgatott.

- És...? És...?

- És semmi - mondja Katalin sötéten. - A keresztelésnél László királynak nevezték. Miért Lászlónak? Ahogy visszajövünk a kápolnából és Dénes érsek Ferenc mesterrel eltávozott a királynétól, némelyek sügdolozni kezdtek s nehezteltek ezért. Péter névre kellett volna keresztelni, mivelhogy Bilincstörő Szent Péter napján született. A német rokonok azt mondták, hogy Albert királynak kellene nevezni az apja után. Énnekem mindegy. László - vagy Ulászló - majd elválík. Most már, hogy meg volt keresztelve a gyerek, a királyné is elúnta a dolgot -

lehúnyta szemét, mintha a szobában sem lettünk volna. Akkor előjött a Kottannerné és égnekefordított szemekkel elmagyarázta, hogy asszonyunk önagysága ezt így ígérte már Istennek és Szent László királynak. Hogy ő már régen fogadalmi ajándékot küldött Váradra, drága aranykelyhet és Vinsterleinbe is, Krisztus urunk szent véréhez, egy gyermeknyi nagy ezüst képet - így kért örököszt Istentől. A mindenható Isten akarata volt, hogy megkapta - jól jegyezzétek ezt meg magatoknak! - mondotta a végén a Kottannerin és letérdelt a gyerek előtt. Az udvari népség erre bólogatni kezdett, azután valamennyien elmentek. A Kottannerin mindenre talál magyarázatot. Ha az ő kedve szerint történik valami, akkor a mindenható Isten is úgy akarta. Ha nem, akkor az az ördög műve volt. Keresd elő, Anna, a meleg ujjasomat.

A nemes királyné ekkor gyors futárt küldött a magyar urak után, akik a lengyel királyhoz mentek követségbe, hogy forduljanak vissza... A nemes gyermekágyas asszonynak perc nyugodalma sem volt, mert nagy ügyek folytak...

(Kottanner)

Szécsi Dénes uram, az esztergomi érsek és Ferenc mester, a budai pap, a keresztelő utáni reggelen búcsút vettek önagyságától. A kitárt ablakból néztük amint csónakjuk küzködve szeli át a vizet. Azután Katalin eltűnt mint a kámfor. Elő sem került estélig. Szerencsére itt annyira el van mindenki foglalva a maga dolgával, hogy senkinek sem jutott eszébe keresni őt.

Nagy dolgok történtek közben a várban. A gyermekágyas királyné szobájából kiküldöttek a bábát és kiküldték a dajkát is a gyermekkel. Önagysága naphosszat a kancellárjával tanácskozott. Ezen a tanácskozáson Cillei úr is résztvett - később behívták az íródeákot is. Mi csupán annyit tudtunk meg, hogy országszerte hírnököket küldenek szét, tudassák mindenkivel, akit illet: Isten az országnak királyt és örököszt adott. Örvendezzen mindenki! Én egy kis udvarra nyíló ablakból néztem, ahogy a nemes ifjak lóraszálltak.

Még más is történt. Estebéd előtt, emelt fővel, mintha mi sem történt volna, Kata bejött a szobánkba. S egyszerre csak ezt mondja nekem:

- Te, Anna. A királyné gyorsfutárt küldött a magyar urak után.

- Miféle magyar urak után? - kérdem csodálkozva.

- Hát azok után, akik követségbe mentek Ulászlóhoz Krakóba - mondja Katalin elpirulva. - Megparancsolta nekik: forduljanak vissza, mert az Isten örököszt adott: az legyen uruk és senki más.

Titoktartást kellett ígérnem. S Kata mesélni kezdett:

Egész délelőtt a konyha meg a borospincék körül ácsorgott. Senki sem figyelt rá, hiszen a komáromi várban a szakácsok és a szolganépség nem ismerik: különben is a keresztelői lakoma dús maradványainak elfogyasztásával voltak elfoglalva. Délfelé végre találkozott azzal, akit keresett: a *blasnoval*, a púpos udvari bolonddal.

A blasnot én is ismerem. Hatodik éve van az udvarnál. Zsigmond királynak hozták szíves ajándékképpen Pozsonyba Ulászló követei. A gyermekkirály akkor foglalta el a lengyel trónt: meg kellett szerezni számára a hatalmas szomszéd jóindulatát. Zsigmond király a blasnot mindjárt Erzsébetnek ajándékozta. Azóta is csak úgy hívják, hogy *blasno*, vagyis bolond, vagy *doctor blasno*, mivelhogy ez a bolond nagyon is okos volna. Valahol ki is járta az egyetemet, talán Prágában, úgy mondják, de ő ezt igen titkolja. Az arca beesett, nagy kék

szemével szomorúan néz, ha nem csinál éppen valami bolondságot, de az orra olyan fitos, hegyes és fölfeléálló, hogy akkor kell legjobban nevetni rajta, ha búbánatos arcot vág. Kifordult nagy lábain kacszva viszi apró termetét, ruhája mindig mocskos, tépett, de folyton pénzt kér mosásra meg szabóra. Az italt és a gyermekeket nagyon szereti. Ő kísérte el Boldogasszony havában szegény kis Annácskát jegyeséhez, a szász-meisseni herceghez. Ott nem sokáig tartották. Egész nap ivott, el-elcsatangolt, egyszer a városban mulatott és olyan mélyen nézett a pohár fenekére, hogy nem talált haza: a hercegi palotába egy paraszt vitte vissza, akinek ezért ajándékot kellett adni. Máskor meg a ruháit hagyta el valami nagy vigadozás után a vásártéren: úgy állított be egy szál mocskos ingben. Az akkurátus német udvarban hamarosan ráúntak a bolond furcsa kirándulásaira. Visszaküldték Pozsonyba. Ott sem volt nyugta. Lóra ült és elporoszkált Komáromba.

Azért bolond a bolond, hogy bolond dolgokat műveljen. Kata meg sem mondta még, mit akar: a blasno intett neki, kövesse. Egy régi pincébe vezette, ahová senki sem jár. Korhadtt hordók álltak benne. Patkányok futkostak lábuk között. Itt nem zavarják meg őket. Beszélhetnek.

Hogy Kata mit mondott a bolondnak, mit nem, azt nem kötötte az orromra. Azt látatlanban is tudom, hogy esdeklően nézett rá két nagy kék szemével, talán a kis piros szája is remegett és a hangocskája olyan volt mint a pergő méz. A blasno sírt, letérdelt Kata elé, annak két ernyedtt kezét csókolgatta, majd fölugrott, megkérte tejttestvéremet, várja meg őt és egymásba gaba-lyodó lépteivel elsietett.

- Féltem egyedül a sötét, hideg pincében, - mondta Kata. - Befogtam a fületem, hogy ne halljam a patkányokat. A blasno nemsokára visszajött, gyertyát hozott, kalamárist és papirost - Isten tudja, honnan szerezte. Egy hordón kuporogtam, ő felágaskodott, megsimogatta a fejemet és ezt mondta:

- Ne emészd magad, szegény kis árva. A blasno mindig segítségedre lesz. A blasno mindent tud, a blasnonak mindent szabad - jegyezd meg jól magadnak! Hogy vannak-e Krakóban rokonaim? Vannak, vannak. Ott él a mamka. Látod, nekem él a mamám és mégsem láthatom. És a mamkának van egy szomszédasszonya, Długoss Beatrix úrnő. A nemes Wieniawsky nemzetségből származó Długoss János felesége...

Hol hallottam ezt a nevet? - villan át agyamon.

- Kinek a felesége? - kérdem.

- Úgysem ismered - int le Katalin. - Nemes Długoss János prefektusé. És ennek a Długoss Beatrix úrnőnek van egy fia, mondja nekem a bolond, az énnekem igen jó barátom. Igen tudós fiatalember...

Derengeni kezd bennem valami. Havas dombok... és egy nagy fa oltalmazón fog körül barna ágaival...

- Tudós fiatalember. Igen. És...? és...?

- Ne szakíts félbe mindúntalan. Hol tartok? Igen, mondja a blasno, a barátomat is Długoss Jánosnak hívják mint az apját...

- Értem, most már értem...

- Ez a Długoss János már kisleány korában csodálatosan okos volt, mondja a bolond. Mohón falt mindenféle tudományt. Napfölkelte előtt már az iskola kapujában állt. Sírt, követelődött, könyörgött a tanítóknak, bocsássák be, hogy mentől többet tanulhasson. Ez a nagy tudományú és hosszúlábú fiatalember, aki egyébként LONGINUSnak nevezi magát - HOSSZÚnak - akkor lett magister, amikor engem Magyarországra küldtek. Ő most a krakói püspök titkára. És ennek az én Longinus barátomnak van egy fiatal barátja, aki Zonka királyné írdeákja és...

- És...? És...?

- Azt hiszem, meg lehet csinálni a dolgot, mondta a blasno - meséli tovább Kata. - Miklós deákot, a Zonka baccalauriusát is jól ismerem, magyarázta nekihevíve a bolond. Kék szeme fölcsillant, arca szinte megszépült. Dialektikára tanítottam a fiút, mondta. És már magyarázta volna, mi az a dialektika...

- Mi az? Mi az? Mondjad!

- Tudomisé! Nem érdekelt. Észrevette ezt rögtön a bolond, egy könnyecseppet törölt ki szeméből s így folytatta: Hányszor ültünk hármásban, Longinus meg a Miklós gyerek meg én Beatrix úrnő házában, téli estéken, a kandalló előtt s hajnalig elvitatkoztunk az ország meg az udvar dolgairól. Mi hárman, a krakói főkupaktanács, mindent elrendeztünk, mondta nevetve a blasno, és jobban mint a királyi tanácsosok. Csakhogy a mi tanácsunkat senki sem kérte, nevetett ismét a bolond és megint hullani kezdtek könnyei. Pedig az ország sok háborút folytatott, rossz volt a pénz és éhínség dúlt a szegény nép között. Hajnal felé Beatrix úrhölgy valamelyes harapnivalót hozott be - az én Longinusom a bort nem kedvelte. Egy kis sonkát, egy kis ludaskását hozott be a jó asszony - nagy szó volt ez ám akkor, mert a prefektuséknál sok volt a család és állandó vendég a szegénység, s az én Longinusom bizony akárhányszor korgó gyomorral tanult. Ezeket az éjszakákat egyikünk sem felejtette el. Megvan, leánykám, a kapcsolat az udvarhoz.

És talán... talán... az út Miklóshoz - gondolom akaratlan.

Katalin leül az ágyra és így folytatja:

- Írjuk meg, leánykám, a levelet, mondta a blasno. Titokban megy és titokban jön a válasz. Én a levelet az én drága jó mamkámnak címezem - ki törődik a szegény bolond öreg mamájával? A többit érted, lyánykó, súgta a bolond, a fülemhez hajolt, pedig a patkányokon kívül más élőlény nem volt a közelben. Elmondta, milyen parancssal indul Héder vitéz ma este Krakóba. És így szólt: a levelet, az öreg mamkának címzett levelet csak úgy a kezébe nyomom. A bolondnak, lyánykó, mindent szabad.

Katalin fázósan a kezére lehel, majd tovább beszél:

- A bolond azt mondja: Karácsonytájt Miklós deák Visegrádon járt. Mi szél hozta errefelé, nem tudom. Bizonyosan a Zonka mesterkedett megint valamiben. Ó, én átkozott bolond, mondta a blasno s a mellét verte sovány kezével, én átkozott bolond, miért kéredzkedtem én Karácsony havában Budára! Ilyenkor küldik a királyi konyhára mindenfelől a jó dézsma-borokat, gondoltam a blasnonak jobb lesz most Budán mint Visegrádon, mert a pincemester igen szűkmarkú volt!

- Kár... - mondom én is. Kata ügyet sem vet rám. Kezét lehelgeti megint s így folytatja:

- A blasno meggyújtotta a gyertyát, könyökével letisztogatott egy kis hordót, rátette a papirost és megírta rajta a levelet. Nagyon soká tartott. Mindent megírt benne, amit én elmondtam neki, csakhogy sokkal szebben mint ahogyan én mondtam. Gyönyörű szép levél volt. És a blasno írása is gyönyörű szép, minden betűje olyan egyforma mint a könyvekben. A végén nekem kellett aláírnom, hogy KATALIN s. k.

- Aláírhattad volna még, hogy én, Anna, tiszteltetem és üdvözetemet küldöm a deáknak. Mivelhogy ismerem - öneki adtam oda a képmásodat.

- Gondoltam. De ezt mégsem írhattam volna bele - mondja Katalin gögösen. - Mit gondolsz! Hivatalos levélbe! Koronáról, királyokról és királynőkről, életről és halálról volt szó benne!

... aggódott a fiáért...

(Callimachos)

*

... és egyre jöttek oda az urak... És jött a nádorispán is, Hédervári Lőrinc úr, feleségével együtt és a felesége négy forintot ajándékozott a dajkáknak... én a bölcsőnél álltam és a nádor hozzámlépett és így szólt: „Kottanner Ilona, jól vigyázz, a magyar király, a cseh király, az osztrák főherceg és a morva örgróf van itt rádbízva, mind egyszerre”.

(Kottanner)

Olyan szépen süt a nap odakint és mi egyre csak a királyné ágyasházában lebzselünk.

Ha sokan vannak a hálójában, idegenek - mert a gyermekágyas királynét is folyvást látogatják a nagyurak - és a Kottannerin is éppen a csecsemővel bajlódik, a dajka meg a fiát szoptatja és senki sem ügyel rám, kisurranok s fölkapaszkodom a bástyafalra. Jó tavaszi szagot hoz a szél. Vígan fujdogál, valahonnan igen messziről, a Duna vize sebesen fut s túl, a parton, itt is, amott is halad a szántás. Az igásállat s a szántó ember igen kicsinynek tűnik innen a szigetről, a magas várfokról, de azért szépen követem a munka minden mozdulatát. Ahogy múlnak a napok, fordul a hét, mind több és több barna sávot tör fel az eke a halott fekete földből. A föld kemény kérge megfordul és napfényre kerül, ami mélyen volt. Túlhan az erdő sötét, tömött fái lilásan pelyhesednek, emitt a víz partján kiszökdül a fű. Szeretnék elfutni innen, a sötét kövek közül, el, ki a várból, beállnék a mező dolgos népe közé, hoznám az ebédet délben az embereknek, mezítláb futnék a gyenge fűvön - vajjon, milyen lehet az élet nagyapám portáján? Vajjon él-e még?

Nem sokáig tűnődhetek ezen, a friss tavaszi levegőt sem nyelhetem sokáig, vissza kell fussak a királynéasszony ágyasházába. Ott nehéz a levegő. Hiába küldött a Kottannerin csónakon egy szolgát a városba, hozzon az apothékából füstölőt meg illatosítót, hogy jószagúvá tegyék a szobát, az erős szél is hiába tépte be az ablakon az egyik hárttyát, a sok királyi pelenka, hánys, tej, étel, korom, izzadó férfiak, bundák, csizmák szaga fojtogat. Ki kellene tární szélesre az ablakokat, de a királyné fél, nem engedi.

Valamitől mindig félnek. Amióta gyermekágyban fekszik a királyné, a Kottannerin sem nappal, sem éjjel nem vetette le ruháját. Bennünket is szemmel tartanak. A budai dajka egész nap szoptat, eszik, ennek okáért a Kottannerné maga mellé rendelte Katalint, segédkezzék neki a csecsemő körül. Pillanatra sem engedi maga mellől. Katalin pedig csak áll és néz és hallgat. Még nem nyúlt a csecsemőhöz. Ennekem a kisdéd drága pelenkáit kell mosnom. Szurtosak a királyi pelenkák, annyira dörgölöm, hogy az ujjamat kisebzi a sok cifra, kemény aranyzál. Sokszor hajítanám ki a Dunába mindet! Rakjanak öreg, tiszta, foszlós rongyokat a gyerek alá!

Márciusba fordultunk, de a blasno levelére még nem jött válasz. Kata minden este egy rovást vés kis törével az ajtófélfába. Számlálta a napokat - most már a heteket számlálja. Akkor teszi ezt, amikor senki sem látja. Tegnap rajtavesztett. Kottannerné dühösen rátámadt, hogy mit írál a fába. - Számolom, hány napja van király urunk megint - felelte Katalin szemrebbenés nélkül, hátravetett fejfel. Ilona kikapta kezéből a kis tört, számlálni kezdte ő is a rovásokat, ujjal is tapogatta, mert már igen sötétedett, de belezavarodott a Kata írásába, abbahagyta. A tört nem adta vissza. Pedig szép kis tört volt, a herceg úrról maradt Katalinra, arra meg

valamelyik keresztesvitéz őséről szállt, az Damaszkusból vagy Jeruzsálemből vagy honnan hozta, igen messziről. A királyné nevetett, de kiemeltette a bölcsőből kisdédét, ágyába vette, a falhoz fektette. A csecsemő óbégatott a nagy ágyban. Tejtestvérem azóta sem vált szót Kottannerinnal. Némán teljesíti parancsait.

Nagy dolgok folynak itt, a komáromi várban. A gyermekágyas királyasszonynak egy percnyi nyugovása sincsen. A királyi gyermek meg a dajka fia versenyt sírnak és közben asszonyunk a kancellárjával tanácskozik vagy leveleket diktál. A kisdéd végre elhallgat, elkészül a hosszú levél, a csecsemő még mindig csöndes, királyasszony sápadtan int Ilonának: nézze meg, hátha nem él...? A Kottannerné fölébehajol, nem érzi apró leheletét, kiemeli a bölcsőből, langyos arcát a maga szeplős arcához teszi, a gyerek erre fölébred és újra rázendít. A következő látogató két csecsemő sírása közepette tanácskozik királyasszonnyal, a dajka fiát ki akarják vitetni, mire a dajka is óbégatni kezd, hogy megturusodik a teje (folyton ezt hajtogatja), küldjék inkább vissza ötöt Budára, de a fiát nem engedi. A látogató meg a királyné nem értik egymás szavát. A nagyúr türelmetlen lesz, heveskedik, hogy asszonyra meg gyerekekre ne bízzák az ország dolgát, a királyasszony csak mosolyog és keze remeg a takarón. A többi tovább zajong, a nagyúr kiront a szobából, bókolni is elfelejt, de ezzel itt most senki sem törődik. Jön a levelesdeák, a királyné leveleket diktál - ezer meg ezer forintot, várakat, birtokot, tartományokat adományoz... csak ámulok: hogyan lehet egy asszonynak ez a rengeteg pénze, annyi sok vára, birtoka, mindenfelé? Reggeltől estig ajándékozzat belőle és mégis annyija marad, amennyije senki másnak nincs az országban!

Kedveskedő látogatók is jönnek. Jött Benedek úr, a győri püspök, letérdelt a bölcső előtt, megáldotta a kisdédet, (már mint a királyné fiát) és így szólt:

- Királyom és természet szerint való uram! Felajánlom neked szolgálataimat!

És eljött a vén Rozgonyi István is, a pozsonyi gróf. Galambősz haja válláig ér, feje reszket, mintha mindig nemet mondana. Ketten segítették térdre a bölcső előtt és hóna alá nyúlva, ketten emelték talpra megint. Ő is felajánlotta szolgálatait természet szerint való urának, aki el-elkékülő arccal forgatta a levegőben parányi ökleit, majd kihányta, amit éppen szopott. Eljött a nádorispán is, Hédervári Lőrinc úr, a feleségével együtt, ők időztek legtovább a királynénál. Jóságosan, ékeskedve beszéltek a királyné asszonnyal, hogy nem gyöngült-e el nagyon, hogy tüzes szlavóniai bort küldenek neki, abból igyék minden reggel egy pohárral, hogy a kisdéd szopik-e, hogy van-e elég teje a budai dajkának és fia nem szopja-e el a tejet a kis király elől és hogy hányszor adja éjjel a mellét a dajka és hogy a kisdéd mindig ilyen sokat sír-e és hogy majd küldenek egy jó kenőcsöt, ha azzal bekenik ott, ahol ki van pálva... így édeskedtek. A nádorispánné négy forintot ajándékozott a dajkának, az kezetsókolni neki, még a balkezét is meg akarta csókolni. Énnekem is pénzt akart adni a nádorispánné, láttam, jön felém, de én gyorsan hátatfordítottam és a hamút kezdtem piszkálni a kandallóban, csuklóig összemaszatoztam a kezemet, erre ő elfordult és eltette a pénzt. Bizony, sajnáltam a pénzt, hátha később nagyon kellene, majd amikor... de nem akartam neki kezét csókolni. Kottannerin a bölcső mellett állt és furcsa szemeket meresztett rám. A nádor hozzálépett és így szólt:

- Kottanner Ilona, jól vigyázz! Tudod-e, ki fekszik a bölcsőben? A magyar király, a cseh király, az osztrák főherceg és a morva örgróf van rádbízva, mind egyben.

Ilona mélyet bókolni s így felelt:

- Úgy van, uram. Vigyázok rá mint a szemem fényére.

Azután a nádorispán feleségével visszatért Budára. Ettől a naptól fogva mintha a királyné arca egyre szomorúbbá vált volna. Láttam, sok gond környékezi. Most már csak a Kottannerin, a budai dajka meg a fia, Katalin meg én maradhatunk az ágyasházban, mást be sem eresztenek. Kottannerin nem mozdul a bölcső mellől, ő teszi a dajka mellére a kisdédet, előtte térdel

óraszám, amíg szopik, miglen visszarakja a bölcsőbe. És ül mellette egész éjszaka, ruhástól és éjfélkor nekem is fel kell kelnem. Együtt virrasztunk, azaz hogy énnékem kell mindig föléb-resztenem Ilonát, ha elnyomja az álom. Fölríad, megnézi, zárva van-e az ajtó, megvizsgálja, nem tudom, miért, az ablakot is és ül, ül a bölcső mellett, megkövülten. Szeplős arcát irtózatós fáradtság nyújtotta meg. Nem panaszkodik.

... erre nyíltan azt felelték, hogy ezek után nem juthatnak velük megegyezésre, mert van már örökös.

(Dlugoss)

*

... kinek-kinek más lévén elméje, más a hite, ki így értelmezte a dolgokat, ki meg amúgy...

(Callimachos)

Kata ma beszélt a bolonddal.

A sötét folyosón, lopva, sietve. Mégis sokmindent megtudott.

Levelére nem érkezett válasz. De váltig erősködik: a blasno hírei megbízhatók. Érezte forró könnyeit két kezén, midőn a bolond a sötétben ajkához vonta ujjait.

Ezeket hadarta gyorsan a bolond:

Ország Mihályt, Thallóczy Lászlót meg a többi magyar követet Zonka királyné meg a fiai, Ulászló és Kázmér igen barátságosan, dús vendéglátással fogadták. De a lengyel urak közül sokan elleneztek a házasságot és hogy Ulászló elfogadja az idegen ország koronáját, mert nehéz így a maga országát kormányozni. Inkább a törökkel való szövetség felé hajlanak, mivelhogy Murád császár gazdag ajándékokkal követet küldött a lengyel udvarhoz. De a magyar urak váltig erősködtek, fogadja el Ulászló a koronát. Hetekig tárgyaltak. Ulászló vagyis Zonka végül beleegyezett. Akkor érkezett Krakóba Héder vitéz a hírrel, hogy Erzsébetnek fia született s visszahívta a magyar urakat. Ulászló erre rögtön abbahagyta a tárgyalást. Ám a magyar urak nem mentek. Nem mentek és jött a késmárki meg a bártfai meg a lőcsei bíró is, meg Cillei úr követe és hívták Ulászlót, hogy úgyis a lengyelt akarják, mégha Erzsébetnek fia és örököse született is. Tárgyalni kezdtek megint. Ulászló végül is beleegyezett. És... és... - Katalin hangja elfúlt az izgatottságtól - és március hatodikán a magyar követek kiállították a királyválasztási okiratot - igen, így mondta a bolond: a királyválasztási okiratot! És nyolcadikán az én pajtásom a mindenható Isten szent nevére való esküvéssel hitlevelet adott! És március kilencedikén a magyar urak szerződést kötöttek Lengyelországgal, ezt is írásban, hogy Ulászlót magyar királlyá koronázzák május elsején! Anna, érted te ezt? És Krakóban harangzúgás közepette, a székesegyházban, az ünnepi mise alatt, a magyar követek térdrehulltak Ulászló előtt és zokogva kérelték, jöjjön Magyarországra. És ő engedett az urak könnyeinek és ő is sírt és azt mondta, Isten akaratának engedelmeskedik és eljön. És akkor zúgott minden harang Krakóban, *Te Deumot* mondtak és örömtüzeket gyújtottak. De ez nem minden. Ulászló a pozeni palatinust meg a lengyel kancellárt elküldte dús ajándékokkal Erzsébethez - ezeknek nemsokára meg kell érkezniök. És útrakelt Krakóból Marcali uram is két másik magyar úrral. Ulászló üzenetét hozzák Erzsébetnek. Ketten, János zenggi püspök és Thallóczy László ott maradtak, hogy sürgessék Ulászló útrakelését Budára! Többet nem mondott Ulászlóról a bolond, meg sem kérdezhettem, hogy hát ő honnan tudta

meg mindezt, levelet kapott-e, mert a végén nagyon kedves volt hozzám, megígérte, hogy mindig segíteni fog, csak ne búsuljak sohasem, gondoljak mindig vidám dolgokra, meg örüljek a tavasznak és úgy szeretne engemet latinra meg görögre tanítani, Itáliában az úri hölgyek az udvaroknál tanulnak latinul és szép verseket olvasnak a szerelemről, milyen kár, hogy itt nem lehet, nagyon figyelnek bennünket. Ilyen bolondság! De amit Ulászlóról mondtok, az szent igaz. Anna, Anna, mondd, ugye eljön? És ugye nem veszi feleségül az unokatestvéremet?

Furcsa érzésem támadt. Nem álmodtam. Ébren voltam, észnél voltam és mégis, hirtelen úgy éreztem, én vagyok Orsolya. Ölemben vettem Katalint, noha akkora, amekkora én vagyok és símogatni kezdtem szép szőke fejét. Mit mondhattam volna? Ő arcával arcomhoz símult és tovább szötte gyötrő álmait.

... agyafúrt, ravasz asszony volt...

(Aeneas Sylvius)

*

... akkor őnagysága vídámnak és bátornak tette magát, de csak úgy, ahogy az özvegyhez illik.

*

„Nagyságos asszonyom, ha tízesztendősi fiad volna, azt se fogadnók el urunkul, mert nem tudná elűzni a törököt.”

*

... és a falúcskából a szegény parasztok mezítláb, batyukkal menekültek.

(Kottanner)

Több mint egy hónapja, hogy a csecsemő megszületett, de még mindig vörös, ráncos. A budai dajka tejétől (vagy a szoros gyolcsok miatt?) szemre bizony alig gyarapodott valamicskét. A budai dajkára most mindenki görbén néz. Behozták az ételét, a tejlevesét, a tyúklevesét, a ciberelevesét, a rostélyosokat és a Kottannerin melléje áll és nem tágít mellőle, amíg utolsó kortyig, utolsó falatig le nem nyelt mindent. Teje annyi van a dajkának, hogy csak úgy csurran a melléből, de a királyi csecsemőnek most valami híg pépet főznek. Háromszor napjában behozták az ágyasházba egy nagy üstben a pépet, az Ilona előbb jól megkavargatja, megkóstolja, azután a kisujjával a csecsemő szájába ken belőle egy keveset. Jó édes pép, én is megkóstoltam, mielőtt kivitték a kutyáknak.

Azután eljött az idő, hogy a királyné asszonyi szokás szerint megtisztuljon. Ez húsvét vasárnapján történt. Nosza, behívták a többi kisasszonyokat is: mindnyájan körülálltuk, amikor először felkelt a gyermekágyból. Gyöngye volt. Ilona meg a Fronacherin támogatta. Szép, sötétzöld selyembársony ruhába öltöztettük, piros szattyánbőr sarút húztunk a lábára, de azt is alig tudta megemelni. Azután megfogódzkodott a szék hátába és fölállt - csak néztük, milyen szép karcsú megint. Mosolygott, a bölcsőhöz lépett s karjára vette fiát. Odakint néhány úr várt reá. Ahogy kilépett az ajtón, karján a gyermekkel, Cillei Ulrik úr melléje szegődött, megfogta könyökét, úgy támogatta s többé nem mozdult mellőle. Baljára Szécsi Tamás, a lyndbachi herceg állt, egész szoroson, egy meztelen kard pengéje se furakodhatott volna közéjük. Előttük, alig egy lépésnyire, a horvát gróf, Bertalan úr meg az öccse nyitotta

meg a menetet. Az udvaron már jobbról is, balról is, mögötte is grófok, püspökök és urak sorakoztak s kísérték, mint valami rabot: így mentek a komáromi kápolnába, hálát adni Istennek. - Fel vannak fegyverkezve mind - súgta Katalin fitymálva. - Ezek a hívei. Csupa idegen. Mind csak a hasznát lesi. - Azután futottunk fel a bástyafokra s láttuk, hogy a parton nemesemberek, városi polgárok, ünneplőbe öltözött lányok és falúsi nép csatlakoztak hozzánk, csupa kíváncsi, tisztességes távolságban. Zúgtak a harangok.

Délidő elmúlt, mire visszatértek. Velük jöttek Komáromból Gara László uram is, a királyné rokona és püspökök meg grófok, meg urak. Megtelt férfiakkal az ágyasház. És jött velük egy cseh kapitány is, Symkossky nevezetű. Amikor bejött asszonyunk önnagyságához és meglátta a bölcsőben a csecsemőt, egyszerre csak fölkiáltott:

- Jejeje!

És se szó, se beszéd, ment a bölcsőhöz a nagy zsvajban, lábujjhegyen, óriási macskaléptekkel. Két karját kinyújtva egyensúlyozta kövér testét. Ilona már ugrott, Cillei uram kardjához kapott, a királyné elhanyagolt ágyán, de ő letérdelt a bölcső mellé, jobb kezének két ujját feltartotta, balját szívére tette és nagy hangon így szólt a kisedhez:

- Nagyságos uram, nemes László király! Esküszöm a mindenható, magasságos Istenre, hogy egész lelkemmel hű leszek nagyságodhoz és nagyságod anyjához, a nemes királyné asszony önnagyságához!

- Marha! - súgta Katalin és oldalba bökött. Elfordultam, mert rázott a néma nevetés. Katalin is kuncogott fátyolkendője mögött. Rég nem volt ilyen jó kedvünk.

És míg ezen mulatunk, egyszerre csak mozgolódás támad az ágyasházban. Mátyás úr, a királyné kancellárja jön be az ajtón, utat követel magának, a királynéhez megy, egy bókkal elhárítja Cillei uramat és halkán mond valamit Erzsébetnek.

A királyné arca fehér lesz, mint a finom fátyolkendő, ami vállára hull. Int az uraknak, figyeljenek. Szeme Ilonára villan és szép mosolyra fodrozva száját, vidáman, nyugodtan megszólal:

- Jó hírt mondunk nektek, kedves híveink. Hűséges követeink, hajlandóságunk tolmácsolói, Vajdafi Imre és a macsói bán visszatértek Krakóból. Komárom városába érkeztek az imént. Legott átkelnek a Dunán és bebocsájtatásukat kérik komáromi várunkba. Örvendezünk a nemes lengyel király üzenetét veendeni és kérünk benneteket, távozzatok most. Menj te is, Ulrik - fordult kedvesen tétovázó atyjafiához.

Torkomban keserű íz támadt. Átfogom Kata derekát: arca fehérebb a királyné arcánál. Ő elhúzódik s már osonna ki az elkomorult, kelletlen urak között, de egy erős kéz vállára nehezedik.

- Nagyságos urunkat pillanatra el ne hagyj - mondja Ilona. - Ketten vigyázzatok önnagyságára. A bölcsőt vigyétek a kandalló elé. Anna, éleszd fel a tüzet. Nagyságos asszonyunk fázik. Özvegy Zawzahné, vidd a fiadat, menj, menj már - tuszkolja ki a dajkát is, aki mindebből semmit sem ért.

Magunkra maradtunk. Odakint süt az édes, tavaszi nap, idebent a levegő a sok embertől meleg. De az ágyasház végében, ágyán elnyúlva, a királyné reszket, didereg. Ilona mégis kinyitja az ablakot.

- Megjöttek - szól hátra egy idő múlva.

- Nem engedem be őket - mondja Erzsébet és fölül az ágyon.
- Nem. De el sem küldheted őket.
- Tudnom kell... tudnom kell... milyen szándékkal vannak...
- Természet szerint való urukkal szemben. Igen. Ezt tudnod kell.
- A palástomat, Ilona.

A nyesttel bélelt szép vörös palást, amiben a kápolnába ment, még egy széken hevert. Ilona az úrnő vállára kapcsolja. Nagy kalapot rak fel a fejére, fátyollal köti le az álla alatt. Erzsébet kerek ezüst tükrébe néz. Kesztyűt húz és kisiet az ágyasházból.

Az ablakon ömlik be a fény, a parti bokrokban madarak csicseregnek. Ilona lassan az ablakhoz megy. Kihajol.

Mi ketten állunk a néma bölcső mellett és szótlanul nézzük egymást. És azután a madár-csicsergést ingerült férfihang tépi szét. Egy másik ember is beleszól. Vitatkoznak a parton, de a csöndes választ mi idefönn nem halljuk. Kavics gördül, csobban a víz, majd megint csak a madarak cserregnek.

Ilona becsukja az ablakot.

Nemsokára nyílt az ajtó. A királyné visszajött. Most már piros az arca, milyen piros! A nap futtatta be égő pirossággal? Le sem vette a nehéz kalapot s háromszor kopognak az ajtón. Alig hangzik el a válasz, belép Cillei úr.

- Húgom, te megőrültél.

Ezt mondja. És a királyné meg sem neheztel érte:

- Nem engedem be őket! Nem és nem! - hajtogatja makacsul. - Mit tehettem? Kimentem hozzájuk. A vár előtt beszéltem velük.

- A parton. Térj észre, Erzsébet. Többet ki ne menj a várból. Erőt ne vegyenek rajtad.

A királyné fölsóhajt.

- Mondjátok, mit tegyek?

Cillei úr elmerülten malmozik. Nagy figyelemmel kíséri két csontos hüvelykje sebes forgását.

- Hallgatsz, Ulrik. Engedjétek hát be Vajdafit és a macsói bánt. De a familiárisaikat ki-zárjátok. Ilona, fuss a várnagyhoz.

Olyan csönd lett az ágyasházban, hogy hallottuk a láncok csikorgását, amint leeresztették a kis hidat. Föl is vonták legott. Valami csetepaté támadhatott a familiárisok miatt. Döngő léptek közeledtek és két erős, felindult férfihang hallatszott be hozzánk. Kata megfogta a kezemet. Most... most... most mindjárt... most mindent megtudunk!

Nem így történt. Királyné asszony nagy kalapjában hirtelen kiment az ágyasházból. Át a szomszéd szobába. A Krakóból megtért követeket is oda vezették be. Sokáig tárgyaltak. Cillei úr a küszöbre szögezve lesett. Nem hallatszott, mit beszélnek. Odakint sötétedni kezdett. A Kottannerné gyertyát gyújtott és átvitte hozzájuk. Ahogy nyílt az ajtó, egy hang - nem tudom, Vajdafi uramé volt-e vagy a macsói báné? - egy kemény hang kivág a folyosóra:

- Nagyságos asszonyom, még ha tízesztendős fiad volna, azt sem fogadnók el urunknak, mert nem tudná elúzni a törököt!

Azután már nem is beszéltek. A királyné visszajött az ágyasházba. Arca szomorú volt. S a folyosón nehéz léptek távolodtak. Cillei úr a királyné mögé állt, két karját a szék támlájának támasztva előrehajolt:

- Sok beszéded volt húgom - mondta gúnyosan.

Erzsébet fejét rázta:

- Ők beszéltek. Én hallgattam. Ezek úgy gondolják, hogy elfogadom a lengyelt. Jó, csak gondolják. Én túljárok az eszükön. Egy serdülőt vegyek az ágyamba? Ültessem magam mellé uralkodótársul a trónusra azt a kamaszt? Én, én? Apám egyszer a kamasz vén apjának kínált engemet. Tizenegyesztendős leány voltam akkor, az öreg Ulászló ötven. Három szerelmes feleséget temetett már el. Özvegy volt a tizenhatéves Szent Hedvig, az Anna, meg azután a vén Granowska Erzsébet után, aki úgy váltogatta matróna korára is a szeretőit mint más asszony a ruháját. Én nem kellettem akkor a lengyel királynak - nem, sem én, sem a koronám. És most? Most, hogy Polóniát tönkretette a pogány Jagyelló-fajzat meg a szerelmes feleségei és annyi a rossz pénz, hogy a jónak sincs becsülete, hogy nyáron az aszály fölperzselte a termést és sosem látott kegyetlen, hideg tél kipusztította a gyümölcsfákat meg a jószágot, hogy éhínség dúl, most, hogy az udvar is éhezik, most hát a fiúnak is jó volnék, én is meg az ország is! A fiam országa! Mondd, Ulrik, mit tegyek?

Cillei úr a szék háta mögül hallgatta. Onnan mondta:

- Fogasd el őket.

- Gara László ellenkezni fog. Tudod, hogy...

Cillei úr lassan megkerülte a széket. Az asszony elé állt.

- Tudom. Csakhogy Gara László öcsém már indult vissza Budára. Átkelt a túlsó partra. Okosan intézd, húgom.

- Úgy... - mondta a királyné elgondolkozva.

Cillei csöndben kiment a szobából.

Minket annyira elhervasztott az izgalom, a csalódás, a hiú várakozás, hogy észre sem vettük: csak úgy, ültünkben, elaludtunk a bölcső mellett. Arra riadtunk fel mindketten, hogy be-vágódott az ajtó és a Kottannerné nagy garral rontott be a szobába. Már a küszöbről kiáltotta a királyné felé:

- Indulnak! Átkeltek a követek is a Dunán! Ott vannak szemközt a falúban! A bástyáról jól láttam jövésük-menésük.

Nagy sürgés-forgás kezdődött. A királyné magához hívatta a várkapitányt és tudtára adta: Tatára akar menni. A cselédség keljen útra még az éjszaka s készítse elő a szállást. Jött Cillei úr, tanakodtak valamin, majd Symkossky uramat is behívták, azzal is suttoztak. A folyosó csoszogással, ásítással, vitával volt hangos. Majd Cillei uram udvari népe, a cseh kapitány serviensei és némi cselédség is, innen a várból, kivonult. Éjszakai csöndesség lett körülöttünk. A Duna felől sokáig evezőcsapás hallatszott. Lefeküdtünk.

Virradatkor Ilona kiharancsolt az ágyból. Szemem majd leragadt. Fejemben kóválygott a hirtelen megszakadt álom. Égő viharlámpát nyomtak a kezembe. Nekik kellett világítanom: Erzsébetnek és Ilonának. A várban mindenki aludt még. Felbotorkáltunk a meredek lépcsőn, a bástyára s ott egy hideg, csupasz kis szobába mentünk. A két asszony egymás mellett, a lőrésnyi ablaknál szorongott.

Metsző szél vágott be, elfújta lámpámat. Észre sem vettem: kivilágosodott.

- Látod? - mondja egyszerre Ilona.

- Abban a kis házban találkoztak. A parton.

- Keletnek nézz! - szól megint Ilona.

- Három lovas... nem, négy... öt.

- Legelől, ki az, megismered?

- Meg. Ország Mihály. Mit keres az itt?

- Ő is betér a házba. Azokhoz jött.

- Engedj... engedj csak most, Ilona... - mondja a királyné és eltolja az asszonyságot az ablaktól. - Most mindent látok - szól hátra a feje fölött ágaskodónak. - Nézd, nézd csak! A mező felől nyargalnak! Az egész csapat! Nézd, körülvették a házat!

Erzsébet átengedi helyét Ilonának. A királyné arcába bámulok: piros, bosszús. Kezefejével végigsöpör ruháján, mintha valami undok férget rázna le magáról.

- Rájuktörnek - jelenti Ilona. A királyné elfordul. Lábát a falból kiugró kőpadra emeli. Térdére könyököl, tenyerébe hajtja állát, így tűnődik. Palástját lobogtatja a szél. Talán nem is hallja, hogy Ilona ismét hátraszól:

- Megláncolva hozzák ki a macsói bánt... és Vajdafi Imrét... és a familiárisaikat... szétszórják fegyvereiket a mezőn... szétszórják minden málhájukat... Vajdafi toporzékol... a Dunához tuszkolják... beültetik őket a csónakokba... a vizen van valamennyi... Gyerünk, nagyságos asszonyom. Hideg szél fúj itten.

Amíg ők ketten a nyaktörő lépcsőn lefelé botorkálnak, én a lőréshez megyek. Szélesen terül el előttem, lent, a közeli part. A vizen emberekkel megrakott dereglyék küszködnek. A falúcska apró házaiból mezítlábas parasztok menekülnek szegényes holmijukkal: kinek batyú, kinek gyerek a hátán, egyik a kecskéjét vette vállára. Futnak megriadva, az úri muri elől, a sötét, biztonságosabb erdők felé.

„Kedves Kottannerné, mit tanácsolsz nekem? László bán úr beleegyezett, hogy kiadja nekem a koronát; hogyan tehetném meg, rá való tekintettel, hogy a korona visszakerüljön Visegrádra?” - Ennek hallatára nagyon megijedtem... és dühösen feleltem neki s így szóltam: - „Asszonyom, hadd el. Ezt nem teszem és nem kockáztatom így többé az életemet.”

(Kottanner)

A macsói bánt, Vajdafi Imre és Ország Mihály uramékat a komáromi vár tömlöcében őrzik. A királyi csecsemőt szüntelen éber gonddal a királyné ágyasházában. A fogságban sínylődő urak szeretnének Erzsébet színe elé kerülni, de hasztalan. Erzsébet nem tárgyal. Ekkor azt kérték, hogy a cillei gróf menne hozzájuk.

Ment is Ulrik gróf és hozta a királynénak az urak üzenetét. Azt üzenték az urak: szabadulnának már. Ajánlották: koronáztassa meg a királyné csecsemő-fiát a szent koronával. Akkor nem vetik ki az országból.

- Azt hiszik a magyar urak, hogy a koronát László bán őrzi Visegrádon - mondja a kandalló előtt melegedő királynénak Ulrik gróf. Ezek ketten azzal sem törődnek, hogy mi az ágyasházban vagyunk - észre sem vesznek bennünket - levegő vagyunk mink az ő egyre sűrűsödő gondolataik közepette. - László öcsém pedig egyetértett velük - folytatja Cillei. - Most abban reménykednek, hogy ilyen módon szabadulhatnak majd.

Kata a bölcső mellől Erzsébetre néz. Erzsébet tünődve tekint az izzó, lohadó zsarátnokra. S a láng felé nyújtja keskeny ujjait:

- Mit gondolsz, Ulrik: László beleegyezik?

- Nem tudhatod - feleli Ulrik óvatosan. - De mivelhogy...

Erzsébet fejét rázza.

- Számba kell vennünk összes híveimet. Hiszen oly igen kevesen vannak! László a magyar urakhoz húz: a töröktől fél ő is. Én megkísértem...

Így történt, hogy a királyné kancellárját, Mátyás urat elküldte atyjafiához, Gara László úrhoz Visegrádra, adja ki a koronát, meg akarja koronáztatni fiát, hogy az atyai örökségében megerősíttessék. Mátyás uram két nap alatt fordult a válasszal. László úr azt felelte: szívesen kiadja a koronát, de asszonyunk engedje szabadon Macsó bánt és Vajdafi Imrét.

A Kottannerné maradt csak az ágyasházban meg mi ketten, amikor Mátyás uram eltávozott a királynétól.

- Kedvemre való válasz ez, Ilona - szólta Erzsébet vidáman a barátnéjához. - Igen kedvemre való. Csakhogy most mit tegyünk? László bán megneheztel rám, ha megtudja, hogy itt van énnálam, Komáromban a korona.

- Adja a jószágos Mindenható, hogy mihamarabb nagyságos uram, László király fejét ékesítse - mondta a Kottannerné és szokása szerint égnek fordította szemét.

Kata elhúzódott a bölcső mellől. Ki gondolt itt övele? Csak én láttam, hogy arcocskája parázsló pirosra gyúl, szürke szeme mint a macskáé, összeszűkül, majd tágra nyílik. Két tenyerét háta mögött a falnak támasztva, a sarokba lapul.

Erzsébet kedvesen cseveg tovább, kedvesen, vidáman és szépen mosolyogva mintha valami óriási kalap megvásárlásáról és el-visszaküldéséről volna szó a kalmárhoz (olyan méregdrágák ezek a divatos, malomkerék-kalapok!) - Erzsébet kedvesen mosolyog, szeme rásugárzik Ilonára, majd tekintete a gyűrűre hull. Lassan meg-megforgatva levonja középső ujjáról a drága gyűrűt s tétovázva tartja mutatóujja s hüvelykje között s ezeket mondja:

- Kedves Kottannerné, mit tanácsolsz nekem? László úr kiadja kezembe a koronát. Hogyan tehetném, hogy öreá való tekintettel a korona visszakerüljön Visegrádra?

Az asszonyságra néztem. Elfehéredett. Csak a szeplői foltosodtak arcában. Minden tagja reszketett. Mintha az ördög művét akarná egyetlen mozdulattal megsemmisíteni, sebesen keresztet vetett, haragosan támadt társára:

- Asszonyom, hadd el. Ezt nem teszem! Az én kicsiny húsom, Katharinám Bécsben sír utánam. Nem kockáztatom másodszer is életemet. Én nem is tanácsolom a dolgot. A helyzet így sokkal jobb. Ha megváltozott a szándékom, add vissza. Bármikor megteheted. Meglásd: aki most barátod, azután ellenséged lesz.

A nyers szavakra nem jött válasz. Se igen, se nem. A királyné elhallgatott. Gyűrűjét ugyanolyan lassan mint ahogy lehúzta, ismét föl vonta ujjára. Felállt, hátat fordított Ilonának s hosszú, szép lépteivel kisietett az ágyasházból.

... akkor jöttek a cseh urak... és nekem oda kellett vinnem nekik a nemes királyt... ekkor mindnyájan felderültek és hangosan nevettek; a gyerek ettől megijedt és erősen, hangosan sírni kezdett. Volt velünk egy kis fiú is, bolondruhába bujtatott eunuch, valójában azonban nem volt bolond. És ha a nemes király nem akart elhallgatni, a fiú rögtön a bölcsőhöz jött, énekelt vagy pengette a lantot, erre a nemes király abbahagyta a sírást.

(Kottanner)

Szent György napja is elmúlt már, de Katalin levelére csak nem érkezik válasz. Telnek-múlnak rabságunk napjai, mert mi, akik a csecsemő Lászlót őrizzük, ki sem tehetjük lábunkat a királyné ágyasházából. A napfény is csak az ablakon át süt bennünket. A parton szépen kizöldült minden. A fűzfák lehajló ágai közt vígan csobog a víz. Amott a hajlatban hosszú vessző végén háló merül be. A halászt a bokrok alatt nem látom. Egyik nap csónakosok keltek át Komáromba, a vásárra mentek. Kihajoltam mélyen, úgy néztem a sodródó dereglyéket, míg csak el nem takarta őket a sziget sarka.

A nap állásán mérem az időt. Lassan telik reggeltől estélig, néha olyan lassan mint egy egész év. Mire reggel kinyitjuk az ablakot, széles kévében hull be hozzánk a fény. Kinyujtom kezemet, megfognám ezt az erős fényességet, kötelet sodornék belőle, meghúzódzkodnék és hollá-hopp! kilendülök a hús szobából, szállok a Duna fölött, a világoskék ég alatt... hová? Krakóba? Nem, talán Siklósra és soha, de soha többé nem térek ide vissza.

Szállok a fény és a reménység szárnyán, de Katalint, szegényt, húzza, köti a rög. Új reménnyel kél minden reggel s minden este új bánattal hajtja le a fejét. Szavát se hallani, csak nézi-nézi szöke pillái alól a bölcsőben nyugvó csecsemőt, mintha koronát látna öklömnyi, vörös feje fölött. Nézi, majd tekintete elmosódik, egy ifjú fürtös, szöke fején látja most a koronát, harangzúgást hall, zsolozsmát és ujjongást és a marékkal szórt, szertehulló aranypénné pengését. S ő maga-magát is látja. Az ifjú király oldalán térdel. Vállát most érinti koronával az érsek...

- Katalin, miért nézed egyre olyan merően a fiamat? - szólt Erzsébet. Gyűrűs keze maga felé fordítja tejtövérem keskeny vállát. - Te kis boszorka. Meg akarod rontani? Rokonleány vagy, mégse bízhatok benned.

Nevetve mondta ezt a királyné, de Katalin elfehéredett. Szó nélkül abbahagyta a ringatást s fölkel a bölcső mellől. Azóta semmire sem kéri. Teng-leng az ágyasházban, híreket vár, híreket, talán valamit, amit énelőttem is titkol.

Valamit én is várok. Mit? Magam sem tudom. Egy szót? Üzenetet? Miért? Az édes, meleg nap, kicsiny, virító kankalincsomó lent a fal tövében, ha hirtelen, gyors szél kerekedik, felhők sötétedése, ha felsír a csecsemő, ha ajtó nyílik váratlan, ha kedves szempár rám mosolyog - mindenre földobog a szívem: most! Most, most elindult, valahova. Felém? Ő? Ő vagy a szava? Vagy a keze rajzol fekete betűket fehér papíron s a kezevonása jön felém? Vagy a gondolata száll falakon át, síkságon, hegyeken, vizen, határon át énhozzám? Megtalál-e engemet?

Ez a nap is csak olyan mint a többi. És mégis másra fordult. Fölkelek, pelenkát mosok, szépen felöltözöm, egy kicsinyt az ablakhoz állok és nézem a halászt ott a kanyarban, felsóhajtok s megyek bölcsőt ringatni. Alig ringatom a bölcsőt egy órácskát, valami úr jön odaátról, Komáromból, a városból. Jelenti: a lengyelnek követői érkeztek királyné asszonyhoz!

Mégis igazat beszélt a bolond! Nosza, abba hagyom a ringatást - (úgysem ügyel most rám senki!) s figyelek. Két nagyon-nagy úr, mondja a mi emberünk. Nem jól értem a nevét, valami Szan... Szan... Szandivoz vagy Osztorog vagy micsoda, a pózeni palatinus meg Konieczpole János, a lengyel kancellár. Nagy kísérettel és sok málhával jöttek. Mindenféle ajándékkal. Az ajándékokat már egy dereglyébe hányták. Voltak ott drága cobolyprémek, bundák, lengyel karmantyúk, ezüst edények, úgy hevert garmadában minden, mert a göröngyös úton eltörött a málhás szekér tengelye, a kocsi fölborult, egy láda széthullt s újat ácsoltatni már nem kélekedhettek. Igazi koromfekete szerecsenyfiút is hoztak volna ajándékba, de azt nem látták Komáromban a népek. Mondják, a kancellár kocsijába dugták, kicsiny ketrecbe, a haja gyapjas mint a fekete bárányé, szája kék, foga fehér, kiáll és villog. Legott jönnek által a vizen.

Nem jöttek. Napszálltáig vártuk őket. Kata még akkor is várt, midőn a fekete fűzfák mögül fölbukkant a nagy, vörös hold. A nyitott ablaknál álltunk. Békák ugrándoztak a Duna susogó vizébe. Katalin átfogta nyakamat. Megeredtek könnyei.

- Mondd, mondd, ugye nem hoztak neki szerecsenyfiút? Mondd, mondd, ugye nem igaz? Miért nem jönnek? Talán visszafordultak Krakóba? Mondd, ugye ő nem akarja Erzsébetet...

- Nem tudom, Katalin. Nézd, a hold!

Kifutott egy felhő mögül. Fehér fényt lövellt szerteszéjjel a fekete égi mezőn. S ringatta képét lent a Dunán.

Katalin fölzokogott.

- Olyan régen szerettem volna én egy kis szerecsenygyermeket! Olyan régen! És most öneki küldi! Ő, ő kap mindent! Ha nekem küldené a leánykérőkkel, én gyönyörűen felöltöztetném. Sárga selyembe. És a fejére fehér turbánt csavartatnék. Ő vinné utánam a karján hermelinnel bélelt bíborpalástomat, ha nagyon kimelegszem. És egy legyezőt. Mindíg vitetnék legyezőt magam után.

Másnap azután megtudtuk, mi történt. A pózeni palatinus meg a lengyel kancellár a parton álltak s már dereglyébe akartak szállni, mikor valaki a komáromiak közül elmondja nekik, miként vetette fogságba a királyné Vajdafi uramékat. Erre nem mentek át a vizen. Visszafordultak Krakóba. Az ajándékokat is magukkal vitték, csak a kis szerecsenyfiút hagyták ott. A kancellár nem akart tovább bajoskodni vele; a fiú egész úton fázott és sírt. A komáromiakra hagyta. Egy tímármester be akarta fogadni, gondolta, jó lesz, ha megnő, a műhelyben. Dél-ébredet is adott neki. Fínom tyúklevest. A szerecsenyfiú eltőltta. Nem evett. Tejjel kedveskedett neki. Ahhoz sem nyúlt. Jöttek a szomszédok. Nézték, hogy a fekete csak úgy kuporog a küszöbön és a takács azt mondja: - Nem kecsketej kell ennek, hanem embervér. Mert a szerecsenyek emberhúst esznek. - A tímár felesége sikongani kezdett, hogy vigyék ki házából a feketét, fölkapta magzatát, mellére szorította, mert hogy a fekete fiatal és bizonyonnyal csecszopóra áhítozik. A tímár sajnálta a szerecsenyfiút a műhely miatt, de mit tehetett, az asszony sikoltzott, kiverte a feketét a küszöbről. Senki sem fogadta be. Most nem tudják, mit tegyenek vele: húzzák-e karóba az emberevőt s hagyják-e száradni az árokszálen vagy követ kössenek-e a nyakába s vessék-e bele a Dunába. Az asszonyok a követ követelik, hogy botránkoztatása ne legyen az istenfélő keresztényeknek.

A bolond, aki ezt hallotta, noha a csecsemő születése óta eltöltötte őt maga mellől a királyné, bebocsájtatást sem kért az ágyasház ajtaja előtt: egyenesen bekacsázott Erzsébethez. Elébe sem ért, s a földre borult, úgy vonszolta nyomorult kis testét az úrnőhöz s félrehajtvá szoknyáját, csókolgatni kezdte lábait. Az úrnő elmosolyodott, erre a blasno könnyezve kérte: ajándékozza neki a komáromi szerecsenyt.

- Neked adom - tólta el Erzsébet sarúja hegyével. - Metszsed ki azonnal.

A blasno rögtön átvitette magát a városba s hozta vissza ladikon a feketét. Karjaiban vitte rothadt szalmazsákjára, egy pajtába. Mézzel és dióval etette. Rongyos ingével betakarta. Kis mákhéjból altatót főzött neki. Nyelvével ízlelte, kihűlt-e s kortyonként megitta vele. És a szerecsenyfiú, mielőtt lehúnyta riadt szemét, rámosolygott. Kivillantak hófogai.

Csupán négyesztendős volt.

... a királyné hajthatatlansága... de az éhinség is késleltette Ulászlót, hogy útra keljen Magyarországba...

(Callimachos)

*

Sbigneu krakói püspök... igen sok pénzt és több ezerre menő forintokat kölcsönzött Ulászló királynak és a kölcsön visszafizetéséig a szepesi földet kapta zálogba.

*

Magyarországon nagy szakadás támadt: egyesek Ulászló lengyel királyt vallották választott királyuknak, mások Erzsébet királynéhoz szítottak. Veszedelmes volt Magyarországon ez a megosztás, a nemesség és a nép mást-mást akartak és oly szörnyűséggé vált ez a dolog, hogy elválasztott egymástól rokont, testvért, barátot. Úgy látszott, hogy egész Pannoniát zendülés, polgári háború árasztja el.

(Dlugoss)

Alighogy a lengyel követek visszafordultak, biztos hírek érkeztek hozzánk: Ulászló, a mi pajtásunk útrakelt Krakóból s Magyarországra igyekszik.

A híreket a királyné kapja kívülről. Egy-egy nap két-háromszor is érkezik valami kifáradt vitéz a várba.

- Ulászló sokáig késlekedett - mondta az első hírnök. - A krakói székesegyházban ünnepélyes fogadalommal elfogadta a magyar koronát, de hetekig tétováztak még az udvarnál: útnak induljon-e Pannoniába? Egyre-másra érkeztek Magyarországról a követek s a levelek: sürgették Ulászlót, induljon már. De a kegyetlen, kemény, hideg tél miatt nem kelhetett útra. Szent Márton napján térdig érő nagy hó hullott le Lengyelországban és Szent György napján indult csak meg a befagyott folyókon s a behavazott utakon az olvadás. Igen kegyetlen volt a fagy, nagyságos asszonyom! Elpusztult a lábasjószág, elhullottak a marhák és mivel az elmúlt nyáron keveset termett a föld, nagy a drágaság Polóniában és mindenfelé éhségtől sorvadnak el az emberek. Az éhes nép a fák kérgét őrli meg, fűből, levelekből, gyökerekből sütnek kenyeret, azt falják. Falún, ahol néhány darab marha még megmaradt, a nemes urak s a parasztok nekiestek az istállóknak, szétszedték a régi zsuptetőt s azt vetették a csonttá-bőrré soványodott, bőgő jószág elé, hogy éhségét valahogyan csillapítsák. Húsvét után két héttel jég borította még a folyókat s fehér volt hegy, domb, erdő, mező. A nagy hidegben elpusztultak a vándormadarak, csak a gólyák érkeztek meg s mint a majorságban a tyúkok, ezek is bementek az emberi hajlékokba s a tűzhely mellett tanyáztak mindaddig, míg beállt az enyhébb idő...

Ámulva hallgattuk e csodálatos híreket. De a fáradt vitéz váltig erősködött: való igaz minden szava, amit mond. S csakhamar másik hírnök érkezett, az is bizonygatta: igazat beszélt.

- Ulászló tanácsosai közül nem egy váltig ellenezte, hogy a lengyel útra keljen - mondotta a másik hírhozó. - Két héttel húsvét után kellett volna útnak indulnia s ezen a napon kezdődött meg földön és vízen a tél jegének s havának olvadása. A lengyel utazását emiatt több napig el kellett halasztani. Az óvatos és okos főpapok meg néhány nemes úr úgy vélte, hogy a történetek után Ulászló magyarországi útja balul kell végződjenek.

Kata, aki eddig kipirult arccal leste a hírhozó minden szavát, elsápadt s lehajtotta fejét. Csönd lett az ágyasházban.

- Égi jelek ezek - szólalt meg egyszerre Kottanner Ilona. Keresztet vetett és szeme a mennyezetnek fordult. - Igen, megannyi égi jel. A kegyetlen tél, a hosszú fagy és hó meg a Lengyel elutazásának napján beállt olvadás mind azt mutatják, hogy az égi hatalmak meg akarják akadályozni őtet, hogy a magyar király földjére lépjen. Tiltják az ő szándékát és nem kedveznek az ő útjának...

- A magyar határ felé közeleg - mondotta a következő hírhozó és a királyné asszony aznap késő éjszakáig leveleket mondott tollba Mátyás úrnak. Szerteszéjjel az országba, mindenféle gyors futárok vitték a pecsétes írást, hogy a Lengyelt be ne engedjék az országba.

És míg vágató vitézek viszik a királyné parancsát, Kata is híreket kap.

- Örülj, lyánykó, - súgta neki a blasno egy óvatlan pillanatban, amikor Ilona lehajolt a királyné keszkenőjéért.

Azóta, hogy a blasno kikönyörögte magának a szerecseny-gyermekeket, a királyné néha az ágyasházba hívatja. Mostanában sokat sír a csecsemő. A blasno bekacsázik a kis szerecsennel, fekete kezecskéjénél fogva a bölcsőhöz vezeti. A szerecsenyfiú a csecsemő fölé hajol, forgatni kezdi fekete szemét és furcsán, magas hangon nevet. A csecsemő elhallgat. Akkor a blasno kiviszi a kis feketét.

És valahányszor a bölcsőhöz hívták, Kata este énnekem nagy híreket ujságol.

- A magyar határra érkezett - mondta izgatottan. - Az anyjával. Az is elkísérte. Mit gondolsz, Anna, mit gondolsz, miért? Emlékszik-e még énrám a lengyel királyné? Az én pajtásom fényes, igen fényes kísérettel jön ám Magyarországra. Vele jöttek mind a tanácsosai. Csupa nagyméltóságú és nevezetes férfiú. Vele jött Sbigneus uram, a krakói püspök, Thanczin János uram, a krakói palatinus, a vicekancellár, a thezaurárius, a szukkamerárius, a mareskalkusz, a pózeni szubjudex, a magiszter kúrié, a...

- Abbahagyhatod már - ásítok a szalmazsákon. - Úgyse ismerjük mi ezeket a nagyurakat.

- Azokat nem. De ha engemet Lengyelországba visznek, én megismerem valamennyit - feleli Kata a fellegekből. - És a kísérethez szegődtek Polónia minden részéből a várkapitányok és ő tömérdek katonasággal jön és...

Azt már nem hallottam, hogy ki-mindenki jön még Ulászlóval, mert elnyomott az álom, azonmód, ahogy ruhástól végigdőltem szalmazsákomon.

- Czorstin várában hagyta az anyját - ujságolta Katalin másnap. - Jaj, Anna, nem tudom, miért. Mit gondolsz?

Nem gondoltam semmit. Jó meleg fészket készítettem a tejtestvéremnek a szalmazsákon. Tollas dunyhát igazgattam a dereka alá. Avval voltam elfoglalva. Oda se fordítottam hát a fejemet.

- Nemcsak a katonasága tömérdek, de rengeteg pénze is van - folytatja Katalin, mintha engem akarna meggyőzni valamiről.

- Az ám - felelem. - Hallottam én is ilyesmit. Ma jelentették a királynénak, hogy Sbigneus uram, a krakói püspök minden drága ezüst edényét magával hozta. Ezer forintot kölcsönzött a lengyel királynak.

- A jószágos szent ember! - áradozik Katalin. Mintha csak a Kottannernét hallanám.

- Az ám! De milyen jó ember. Ezer forintot adott ökegyelmessége a királynak. És a Szepesföldet kérte érte zálogul. Meg is kapta - mondom.

- No, és aztán? - heveskedik Kata. - Ha elzálogosította, majd kiváltja. Majd... majd ha magyar király lesz.

- Igen. Kiváltja. Mit vált ki? Azt adta zálogba annak a szent embernek, ami nem is az övé. Azelőtt csak úgy ömlött a sok pénz onnan, mondják. Sok-sokezer forint. A magyar királynék kincsházába. Hallottam. A szepesi polgárok meg a bányászok fizették, adóba. Megdolgoztak érte, hogy majd megszakadtak belé. Ezt is hallottam én. És most csak úgy adják-veszik őket mint a barmokat. Gazdát cserélnek mint az igavonó állat. Elzálogolják, kiváltják a szepesi polgárok városait, lelketlen aranyért, aranyért, amit ők hoztak fel a föld alól véres verejtéssel. És ahány új uraság, annyi új adó. Az a jószágos szent ember is lenyúz majd róluk egy bőrt...

- Miről beszélsz te, Anna? Nem értek! A híreimet kezdtem mondani, de még nem mondtam el mindent...

- Jó, hát csak mondd - feleltem szomorúan. Nem, nem, ő sosem fog engemet megérteni. Én negyedtelkes jobbágy unokája vagyok, az anyám úrdolgára ment az ő nagyapjához, hercegi unokát szoptatni. Az én álmaim Siklós felé szállnak, egy kis földes szobába, amiről régen anyám mesélt. Öregapám nagy mellére szeretném hajtani a fejemet, ó, csak egyszer, egyetlenegyszer, az ő erős karjaiban megbújni és széjjelnézni onnan, hol is az én helyem a világban. Katalin? Katalin királyi ékességről álmodozik éjjel-nappal, királyi koronáról, most már nem is egyről, hanem talán kettőről, s dőre könnyeinek patakja tisztára mossa-e szívét? Nem, ő már nem ért meg engem, de árvák vagyunk mi itt mindketten, s ő talán még nálam is árvább, ezért biztatom:

- Mondjad már. Beszélj.

Bebújt a dunyha alá. És mint régen, Visegrádon, amikor ő még testvérem volt, odafészkelem magam őhöz, úgy hallgatom a suttogását:

- Másodnapra már Késmárkra érkezett. Nagy örömmel és vígassággal fogadta a nép. Itt még többen csatlakoztak hozzá. Főpapok és bárók Litvániából, mindazok, akik a nehéz utazás miatt nem érkezhettek meg idejekorán Krakóba, most idejöttek mind és jöttek mindenünnen a nemes ifjak és az apródok. És a kapitányok és a kasztellánusok erős csapataikkal, mind hozta magával a saját bandériumát, a saját ezüst asztalneműiket, a fúvósokat s az ékesen öltözött szolgákat, drága készleteiket, sátraikat és házi felszerelésüket. És mindegyik úr túl akart tenni a másikon pompában és ékességben. És egyik csapat kitűnőbb mint a másik, remeknél remekebb a fegyverzetük és minden dolog, amit magukkal visznek, hogy azt elmondani sem lehet. Igen, Anna, az én pajtásom csillogó fegyverek fényében vonul végig az országon. Rengeteg lengyel és magyar sereg kíséretében...

- Máris híre terjedt. Az egész országban. Ezt is jelentették a királynénak. Lázadás, villongás, riadalom mindenfelé. Meglásd: a pártoskodó urak kezén hajótörést szenved az ország.

- Nem értesz te ehhez, Anna - mondja Katalin idegenül, gögösen. - Hagyjad csak te az urak dolgát. Mit tudod te, hogy mi történt! Hogy mit hoz minden egyes nap! A blasno... igen, a blasno azt is megtudta, hogy Rozgonyi Simon uram Krakóban járt.

- Az egri püspök? - kértem csodálkozva.

- Az, az, az egri püspök! Aki a minap hűséget esküdött itt Komáromban a varangyosbéka csecsemőnek. Látod, azért mégis csak az én pajtásomhoz húz! Ostrom alá vette Eperjest, el is foglalta s az eperjesi urakkal egyenest Késmárkra sietett.

- Késmárkra?

- Ulászlóhoz. És nagy örvendezéssel fogadta a serege élén érkező lengyel királyt. És hívja, siettetni, jönné már minél gyorsabban az országba! És ígéri pajtásomnak az öreg Rozgonyi: szerencsés lesz az útja. Anna, Anna, én már nem győzöm kivárni! Mit gondolsz, megostromolja-e a komáromi várat is?

- A királyné ma reggel jelentést kapott, hogy Thanczin János, a krakói palatinus, a rospergi kastellán és a higgadtfejű bárók napok óta arra beszélnek rá Ulászlót, forduljon vissza, mert veszélyes és káros dolog a magyarok országát fegyverrel meghódítani.

- A blasno többet tud mint Erzsébet hírhírói - mondja büszkén Katalin. - A pózeni palatinus és Konieczpole János, a kancellár, akik itt jártak volna követségben, két napja Késmárkra érkeztek. Ők - és velük tart Sbigneus püspök is - a fordítottjára beszélnek rá pajtásomat. Arra, hogy folytassa útját. Még ha a királyné, a magyar főpapok, az urak és a városok ellenkezésébe ütköznek is. A krakói püspök szava nagyobb mint a krakói palatinusé. Rozgonyi is sikerrel kecsegtet. Az én pajtásom jönni fog. Budára tart!

Kata arca tüzel a dunya alatt. Szinte süti az arcomat. És valahol, messze, a magos kék hegyek alatt egy ifjú legényke szándékán marakszik annyi éltes férfiú. Várak, városok, falvak sorsa, emberi életek sorsa dől el egy nevetséges véletlen: azon, hogy melyik az erősebbik: a krakói püspök vagy a krakói palatinus? Mi közünk minékünk ehhez? Mi köze ehhez a falvak ezer- meg ezernyi népének? Miért kell majd mindenütt futnia a csillogó fegyverek elől? És hová fut? Éhségbe, halálba...

... Ófelsége... sólymászni akart; legkedvesebb titkára, a Norczakból való siemnióvi Sienko János ki akarván menteni a Hernád folyóba esett sólymot, szerencsétlenül járt és alámerült; ez az eset sokak szívét felzaklatta...

(Dlugoss)

A királyné fél. Kottanner Ilona is fél. Erzsébet Ujlaki Miklós uramért küldött: tüstént maga elé idézte. Nem tudom, mit beszéltek, de a végén Erzsébet őreá bízta Fehérvár kapitányságát.

Azután másodszor is elküldötte kancellárját atyafiához, Gara László bánhoz, hogy szeretné megkoronáztatni a fiát. Jöjjön el hozzá, menjen vele Fehérvárra: nála van a szent korona. Gara uram hitte is, nem is a dolgot. Visszaüzente: csináljon, amit akar. Ő nem jön.

Hogy meghozták Gara uram válaszát, Erzsébet bennünket is kiküldött az ágyasházból. Még Ilonát is kizavarta. Órákhosszat maradt egymagában a fiával. Amikor megint bebocsájtottak minket, nem látszott már az arcán sem félelem, sem bosszúság. A nagy ruhásláda belseje fenekestől ki volt forgatva. A kőpadlón hevert a sok drága köntös, a szép brokátszövetek, a selymek, bársonyok. Nyugodtan mondta Ilonának: gyorsan, titokban készülni kell a koronázásra. A ruhákat azonnal csináltassák meg. A királyné azután behívatta Mátyás urat és levelet mondott tollba. Az egyik nagy-titkon Albert hercegnek ment, a csecsemő osztrák gyámjá-

nak, a másik az esztergomi érseknek. Hívta mindkettőt a koronázásra. Majd parancsot adott, hogy Marczali uramékat tüstént szállítsák át Sopronba...

Szomorú vagyok. Katalin most mindennap kap híreket. Úgy félfüllel hallgatom csak esténként: hogy a pajtása bevonult Iglóba. A krakói püspök énekelte az áldozócsütörtöki misét. Hogy Eperjesen Czudar Simon atyjafiaival egyetemben alázatos hódolattal fogadta Ulászlót (a Czudarok is Erzsébet hívei voltak).

- Tudod, mi történt Eperjesen? - rázza meg Katalin a vállamat.

- Honnan tudjam? Mondjad csak.

- Ahogy Ulászló a Czudarok hódolatát fogadja a várostéren és átveszi ajándékaikat, nagy szél kerekedett hirtelen, fekete felhők gyülemlettek, éjjeli sötétség lőn, noha még csak délutánra hajlott a nap és öklömnyi jégdarabok zúdultak a lelkendező sokaság nyakába. Mindent elvert a jég és a szétugrasztott katonák, akik már nem húzódhattak födél alá, betört fejjel, felhasított arccal jajveszékelték mindenfelé. Egy kis szopósbornyút megölt a jég. Sok lúd is elpusztult. De én mégsem hiszem, hogy ez rossz jel volna.

- Én sem hiszem - legyintek.

- Ulászló baj nélkül érkezett Rozgonyba. Rozgonyban napszálltáig vadászott a pajtásom - mondja Katalin és meséli, hogyan folyt a nagy sólymászás. Álmos vagyok, kavarog bennem minden, hallom a szavakat, de nem értem, mit beszél. Furcsa, távoli mező felé szálllok. A mezőt fűzfák szegélyezik. S a fűzek alatt sebes, rohanó patak zúg, egy nagy követ görget a medrében és a kő...

- ... alámerült - mondja Katalin.

- Alámerült a kő? - kérdezem csodálkozva.

- Miféle kő? - nevet Katalin. - Az írődeák. A baccalauriusa. Az merült alá.

Jóságos Istenem. Istenem. Istenem.

- Mi bajod? - kérdi Katalin furcsán.

- Semmi. De mi történt az írődeákkal?

- Elmerült a Hernádban. Mondtam már. Hol jár az eszed? A sólyom elszabadult, egy apród nyilat eresztett utána. Szárnyát szegte a madár s mint a pille, szétterjesztett szárnyal hullt a vízre. Vitte tova az ár. Vörös csík folyt utána: a vére. A parton senki sem mozdult. Ulászló arca elkomorult. Sajnálta kedves sólyommadarát. A deák mellette állt lován. Ulászló csak a szemével intett neki. Leugrott lováról, egy darabig futott a parton, majd amikor elérte a vizen vergődő madarat, ruhástól beugrott a folyóba. Beúszott a közepére. Ott elkapta az örvény. A parton mindenki sírt. Ulászló könnyezve szállt le lováról, letérdelt a harmatos fűbe s hangosan imádkozott a deák lelki üdvösségéért. Másnap kivetette a deák tetemét a folyó. Nagy dísszel eltemették. A végső tisztességre eljött a király is. És a kúria. Anna, mi lelt téged?

- A deák... a deák... nem mondták, mi volt annak a deáknak a neve?

- Mondták. Nem tudom. Azt hiszem, Jánosnak hívták.

- Jánosnak. Milyen Jánosnak? Az ég szerelmére, Katalin, szedd össze az eszedet. Milyen Jánosnak hívták? És hová való volt? A királyné...

- Te is hogy megsajnálta. Várj csak. Most már tudom. Eszembejutott. Sienko Jánosnak hívták. Siemmiovi Sienko Jánosnak, Norczakból. Ulászló legkedvesebb levelesdeákja volt.

- Nem a királynéé? A Zonkáié? Biztosan tudod? Szegény, szegény Sienko János. Te szegény levelesdeák!

Katalin megütközve nézett az arcomba.

Hiába haraptam össze a számat. Gát nélkül szakadt szememből a forró könnyek árja.

Volt itt egy szép nagy miseruha, mely Zsigmond császár köntöséből készült, vörös volt, aranyozott és ezüstös fehér foltok voltak beleszöve. Ezt kellett kiszabni, ebből készült a fiatal király első ruhája, a koronázás alkalmára. Gondoljátok meg: nem bizonyítja ez is, hogy joga volt nagyatyai és atyai öröke uralmához: vörös és fehér a címere.

(Kottanner)

- Ez jó lesz-e?

- Ez nem. Nem. Dobd félre.

- Hát ez?

- Ez sem jó. Fehér kis testét ebbe a dohánybarna brokátba bujtassuk? És vastag is. Keress szebbet.

A pádimentumon térdeltek mindaketten. Könyékig vájkáltak a bársonyokban, dobálták jobbra-balra a vörös, rozsdaszín, zöld meg sárga brokát darabokat. A sok aranyszövet közül egyik sem tetszett a királynénak.

- Nos?

- Nincsen más. Minden darabot kiszedtem.

Kedvetlenül löki odébb Erzsébet a csillogó szálú brokátokat.

- Szalassz hát valakit Budára. Hozza el a legdrágább, legszebb aranyszöveteket. Az olasz kalmárok boltjában keressétek. Azoknál van a legszebb portéka.

- Az idő, az idő, rövid az idő, nagyságos asszonyom! - rázza fejét Ilona. Felsegíti Erzsébetet a kőpadlóról. - Meg is kell varrni a ruhácskát meg a cipőcskéket. Négy nap sem elegendő, hogy a lovas megforduljon. Ma pedig már... Milyen nap is van ma?

- Adjátok alája a legjobb lovat! Ha húsz lovat hajszol halálra Budáig, azt sem bánom. De két nap alatt forduljon a brokátal - mondja a királyné indulatosan.

Sietős, igen sietős az a kis darabka aranyszövet, mert a csecsemőnek ruha, koronázási díszes ruha készülne belőle! Igen nagyon titkolódnak azok ketten előttünk, nem tudunk semmi bizonyosat, ám mi ketten Katalinnal azt hisszük: pünkösöd napján akarnak koronázni - ha Isten is úgy akarja! Mivelhogy a koronázásnak nagy ünnepen kell történnie, már pedig pünkösöd a legközelebbi ünnep. Dehogy is várnak ők karácsonyig! Sürget az idő, nagyon sürget, hiszen szorongatja őket a Lengyel, szorongatják őket a magyar urak is - addig talán a magyar atyafiság is elpártolna a királynétól - azokban sem bízhat meg. Dehát hogyan viszik által a csecsemőt a vizen? És hogyan, hogyan jutnak majd el Fehérvárra? Eljutnak-e vajjon odáig?

Tegnap délben csak ámultunk: megérkezett ide a komáromi várba az esztergomi érsek, fényes és díszes papi kísérettel. A legjobb szobákat adták neki és a kanonokjainak, sütöttek-főztek a

várban egész nap, mintha lakodalomra készülődnének. Este a blasno a sötét folyosón megleste Katalint. Én is vele voltam. Egy sarokba húzódtunk. A blasno leborult Katalin előtt és megint csókolgatni kezdte kezeit. Az a bolond leány pedig csak állt ernyedten és tűrte. El akartam húzni a púpostól, ő intett, ne mozduljak.

- Ne félj, lyánykó! Ne félj és soha se légy szomorú. Máma egyetlenegyszer sem mosolygott szőkepillás kék szemed. De most mondok majd valamit és tudom, mosolyogni fogsz. Sötét éjszaka van, de a blasno megérzi majd, hogy földerül az arcocskád, lyánykó, mint ahogyan a földalatti tömlőben sínylődő rab is megérzi, ha odafönn, a tavaszi égen a fekete felhők mögül kibukkan a nap és ráhullajtja édes fényét a világra. Lyánykó, istennöm, te máris mosolyogsz.

Csak ámultam: miféle bolond beszéd ez, de a tejtestvérem már megszokhatta, mert csak elnevette magát avval a magas, éles kis nevetésével, mintha csiklandoznák. A blasno talán csak erre várt, mert most sebesen hadarva suttogni kezdett:

- Ulászló Budára tart! Erős serege jár előtte, siet előre Budára! Lengyel és magyar katonaság szállja meg Buda minden várfokát és minden tornyait, hogy majd ha megérkezik a lengyel király, szégyenszemre ki ne kelljen netalán vonulnia Budáról! Hogy a királyi várost Erzsébet előbb el ne foglalja! Rozgonyi Simon is a sereggel tart! Mosolyogj, lyánykó, a te alázatos szolgádra! Mosolyogj, szép virágszál!

Katalin tegnap este óta mindig mosolyog, mintha napsütötte puha bárányszőkepillán járna. És kezes mint a bárány, akit piros pántlikán vezetnek. Hirtelen buzgóság fogta el s a csecsemő pelenkái között tett-vett, széjjelszedte, összehajtogatta a kendőcskéket s berakta a ládafiába. A királyné látta, vállat vont, de a Kottannerin csúnya tekintettel figyelte minden mozdulatát, mintha azt vigyázná: nem csempész-e valami kis mérgezett hegyes tört a patyolat közé. Később mégis csak mást gondolhatott, mert váratlanul meghagyta Katalinnak, hogy ezentúl minden este ő rakja el a friss királyi pelenkákat, meg készítse is elő a kendőket minden reggel a tisztábarakáshoz. Katalinnak erre is csak mosolya volt, pedig megfogadta: ő pelenkához nem nyúl.

Nem fordult Budáról két nap alatt a lovas - még mindig nem tért vissza. Várják, nagyon várják. Sokáig késlekedik. Azoknak pedig sietniök kell! Telik-múlik az idő, drága önékik minden nap! Mit látok egy reggel: a Kottannerin meg a királyné szétteregetnek a nagy asztalon egy gyönyörű szép, óriási misemondóruhát. Csupa arany. És vörös és ezüstszínű foltok vannak beleszőve. Olyan nehéz és kemény volt a misemondóruha a sok aranyszáltól, amivel szőtték, hogy amikor rátették az asztalra, egy pillanatra magától megállt, mintha a püspök benne lett volna.

- Jaj, de szép! - szaladt ki a számon. Úgy csillogott a misemondóruha, mint amikor a napfény játszik a Dunán.

- Meghiszem azt - mondja a királyné mosolyogva. - Atyámnak, a császárnak köntöséből készült.

És az Ilona egy éktelen nagy ollóval nekimegy ennek a ragyogó ruhának és belévág.

Be kellett harapnom a számat, hogy föl ne szisszenjek. A királyné, úgy látszik, nem is bánja. Állt az asztal mellett és nézte, hogyan dolgozik Ilona. A kemény aranyszővetből kis ruhácskát szabott ki - olyan kicsiny ruhát, hogy egy kis vörösség meg egy fehér hold volt az egész. Azután kicsiny ujjakat szabott a ruhácskához, azután egy kerek gallérformát vágott ki, ami, nem tudom, mi lehet; néhány kisebb darabot is kiszabdalt belőle. Volt közte olyan mint egy egész icipici cipő. Majd fogta a kiszabdalt darabokat, szorosán összegöngyölte, mind a köntöse alá rejtette s kisietett az ágyasházból.

Sötétedésig színét sem láttuk. Én raktam szárazba a csecsemőt. A királyné tulajdon kezével tette rá a dajka mellére, mert a csecsemő eszi ugyan a pépet, de szopik is. A Fronacher kisasszony behozta a gyertyákat. Ahogy kiment, Ilona előhúzott egy fehér gyolcsba csavart kis csomagot a kebléből.

- A ruhával elkészültem - mondja és széjjelbontja a kendőt.

A barna asztalon, a gyertyák sárga fényében megcsillan a brokát. Ilona két ujjal fölemeli a kicsiny kis ruhát: és ni, ez is megáll az asztalon, mereven, keményen, mintha színaranyból öntötték volna. Naplemente a vörös alkonyati égen s rajta sápadozik a fiatal hold, gondolom s mintha nem is emberformájú gyermekre szabták volna ezt a ruhát, hanem valami csodálatos bábúra. Fényes, szúr és kemény és a féregnyi-vékony nyak nyílása körül aranyszálból vert csipkefodor merevedik mint egy tüskés koszorú.

Erzsébet belepirul a gyönyörűségbe. Hozzá sem mer nyúlni:

- Hol varrtad? Az Istenért, senki sem látott meg?

- Senki - nyugtatja meg Ilona. - A kápolnában varrtam. Zárt ajtó mögött. Oda senki sem mehetett be. Máshol nem lettem volna biztonságban. Könyörögtem a Szűzanyához, bocsássa meg vétkeimet, hogy szétszabdaltam a szent misemondóruhát és hogy a kápolnában kétkezi munkával...

Erzsébet félbeszakítja:

- És a sarú? A kis sarú hol van?

- Felével elkészültem - mondja Ilona. - Majd megvakultam belé, mert a kápolna igen sötét. Az aranyszálaktól minden ujjamon kiserkedt a vér. Holnapra meglesz a másik fele is. És annakutána sorjában megvarrok mindent, amit kiszabtam. A kicsiny palástot, a sztólat és a manipulomot.

És letett az asztalra egy arany-vörös cipőcskét, vagyis annak felét.

- De a kesztyű! Jaj, a kesztyűt nem tudom, hogyan csináljam. Hiszen olyan pöttöm a mi nagyságos urunk öklöcskéje...

- És mégis kis kezében tartja országai sorsát - mereng a királyné.

- Mert jogosan uralkodik atyja és nagyatyja szent örökén - vágja rá Ilona és ravasz, aggodalmas arca egyszerre földelül. - Lám, mi sem bizonyítja jobban mint ez a ruha! Nagyságos urunk első ruhája ez és a szent koronához fogja viselni. Első cipője ez és lábacskáját az alázatos nép fogja csókolgatni benne. Színe vörös és fehér, a mi nagyságos urunknak pedig vörös és fehér a címere...

Elfordultam. Nem is bábúra, de bálványra szabják ezt a kemény aranyruhát, az aranypalástot, az aranyos kesztyűt, az aranyos sarút. Kemény ez az aranyruha s időálló: ez sohasem foszlik szét. A kemény aranyruhában egy öklömnyi fejű vörös kis féreg gyötrődik majd a Szentlélek ünnepén, maga-tehetetlen, kárhozatos pompájának fojtogató szorításában.

... tegyük a Szent Koronát a bölcsőbe, a király alá és ahová Isten elvezérli a királyt, odakerül a Korona is... Reggel aztán a Szent Koronát, jól becsavartam egy kendőbe és betettem a bölcsőbe a szalma közé, mert őnagysága nem feküdt párnán; és egy hosszú kanalat is tettem mellé, amivel a gyerekek a pépet csinálják; ezt azért tettem, ha valaki a bölcsőbe nyúl, gondolja, hogy olyasmi van benne, amiben a nemes királynak a pépet csinálják.

(Kottanner)

Lótás-futás, lárma, szitkozódás a várban az ágyasházak, az istállók meg a kamrák körül. Az udvari nép felkészült, hogy őnagyságával Fehérvárra menjen. Mindenki nyugtalan, türelmetlen. A folyosókon s kint a várudvaron mindúntalan kirobban valami csetepaté: hol a cseh fegyveresek kapnak össze a német lovasokkal, hol valamelyik magyar úr csördít rá egyik papra, hol a fehérnép pöröl, melyik azért, hogy nem viszik el, melyik meg azért, hogy őt miért utaztatják már megint, hagyják vesztég Komáromban. Özvegy Zawzahné, a dajka megmondotta, ő a fiával nem utazik sehová, sem előre, sem hátra, még ha hatökörrel húzzák se. Inkább férjhezmegy ahhoz a csinos fiatalemberhez, Komáromba.

Szorongó szívvel csomagoltuk össze mi is a ruhánkat. Ki tudja, átkelünk-e baj nélkül a vízen? Ki tudja, azután merre vet bennünket a sors? Sokáig álltam a nyitott ablak előtt s mégegyszer, utóljára gyönyörködtem a nyájas tájban: innen a magos várfokról, rabságunkból - mert szomorú rabok voltunk mi itten! - hányszor néztem vágyakozva a tovaftató szőke Dunát! A füzes part árnyékában loccsanva kerülgeti a víz a vastag törzseket és száll a mélyrehajló virágos ágak bóbitája, mint egy csipetnyi pehely, néha behozza ablakunkon a szél. A part mögött, a földeken pendelyes gyereknyre nőtt kalász hullámszik szüntelen. A szél széles, haloványzöld tarajokat mázol végig rajta, azután sötétzöldre simítja megint. Mint vártam én ez a napot, szabadulásom napját! És most mégsem örülök.

Pünkösöd előtti kedd reggelén útrakészen várakozott mindenki. Indultunk volna. Minket Katával hirtelen kiküldtek az ágyasházból s a folyosón álldogálva azon tűnődünk, hogyan megy át a vízen ez a temérdek népség, a sokszáz lovas, a sok nehéz málhásszekér, és ki hozza vajjon a szent koronát, amikor egyszerre nagy riadalom támadt a türelmetlen várakozók között.

A Kottannerné futott ki ész nélkül az ágyasházból.

- Asztalost! - ordította. - Küldjete be a királynéhoz azonnal egy asztalost!

Hamarosan kerítettek a várból egy mesterembert. Be ugyan nem engedték az ágyasházba. Ilona kint beszélt vele a folyosón. Mi bizony füleltünk. Hát az történt, hogy amikor Ilona elkészítette a csecsemő bölcsőjét és próbálja a királynéval, hogyan fogják azt vinni (két hú fiatal vitézt szemeltek ki erre a feladatra) - rémülten látják, hogy a bölcsőt meg lehet ugyan emelni, de hordozni azt bizony négy férfi sem bírja. A sok faragás miatt nem áll kézhez. Ilona ráparancsolt az asztalosmesterre: készítsen azonnal másik bölcsőt, jó kemény fából, de legyen egészen dísztelen. Mély legyen a bölcső, olyan mély, hogy a gyermek nagy pépesfazeka is elférjen az aljában (s mutatta, milyen magos a fazék), főtől meg lábtól két-két erős vastag rúd nyúljon ki, simára gyalulva, hogy könnyen markolhassák. A bölcső egy óra múlva kész legyen. Nagyobb buzdítás végett néhány aranyat nyomott mindjárt az asszonyoság az asztalosmester markába. Az szabadkozott, hogy az ilyen akkurátus munkájú királyi bölcső, ami bölcső is meg ételhordozó is meg gyaloghintó is egyben, óracska alatt el nem készülhet, még-

ha oda is állítaná mindenik asztaloslegényét a gyalúpad mellé, mert gyalúpad is csak egy van és...

Ilona elkergette. Az fejcsóválva vitte aranyait. Delet is elharangozták, de a bölcső még nem készült el. Ilona percenként szalasztott valakit a műhelybe: hozzák-e már? Délután lett, mire elkészült.

Mi étlen-szomjan még mindig a folyosón ácsorogtunk. Az új bölcsőt is egymaga készítette el Ilona a csecsemőnek. Mikor teljesen útrakészen volt a gyermek, szólították a négy vitézt, azok felkapták s indultak vele az udvarra.

Oldalról bepislantottam a bölcsőbe. Hát bizony mély volt, jócskán belefért a pépesfazék, elfért volna annak tetejében még egy edény is. Arra a micsodára, amit a király alá a fenekébe tettek, szalmát raktak jó vastagon. Itt is, ott is kilógott egy-egy szál szalma - el sem takarították. A szalmán feküdt a csecsemő, szorosra pólyázva. Aludt szerencsére. A csecsemő mellé Ilona odatette azt a hosszúnyelű kanalat, amivel a pépet csinálják neki. Bizonyára azért tette a csecsemő mellé Ilona a kanalat, mert a hosszúnyelű kanál nem fért el a bölcső fenekére. Így hát a pépesfazék a király alatt utazik. No, akkor nem történik semmi baj, mert ahová Isten elvezérli a királyt, odakerül a pépesfazék is. Ügyes asszony ez az Ilona. Ezt jól kifundálta. Mondom is Katalinnak.

Ő tűzpiros arccal rámnéz, lehajtja fejét és mosolyog.

A parthoz tolongott mindenki. Hát csak tátva maradt a szám: micsoda nagy alkotmányt készítettek ezek! Noé bárkája sem lehetett nagyobb: fél falú rájafér meg az állatok is! Két öreg fűzfa derekán át csavart kötelekkel volt az óriási tutaj a parthoz erősítve: meg sem ingott a vízen. A deszkapallón legelőbb a királyné megy be. Hédervári Lőrinc uram, a nádorispán támogatná, de ő szép egyenes lépteivel végigsiet a pallón s leül. A nádorispán - ma reggel érkezett csak Komáromba s ő is a királyné kíséretéhez szegődött - bosszúsan félreáll s most Kottannerné következik, karján a kis Örsikével: a gyermek nehéz s egyre kérdez, forgolódik, Ilona egy pillanatra meginog vele, de már benn vannak ők is az alkotmány közepén. Most a négy vitéz jön a bölcsővel, utánuk Cillei uram, majd mi következünk, én meg a kisasszonyom, mögöttünk a lyndbachi herceg, testvérével, az esztergomi érsekkel, a többi udvari népség s annyi páncélos vitéz, ahány még ráfért. Ezek lovaikat is behozták. Mikor már mind benn voltak, beemelték a deszkapallót s a parton a két fűzfa derekáról lecsavarták a kötelet. Nagyon sokan voltak rajt a tutajon, alig állt ki tenyérynire a vízből és amint megeresztették a vastag köteleket, az alkotmány megingott - azt hittem, valamennyien a Dunába fordulunk. A királyné a bölcső után kapott, a parton kiáltoztak, a szerviensek káromkodtak - de már loccsantak az evezőcsapások és az óriási tutaj sodródott a víz közepére a frissen kerekedett szélben. Nagy szél volt a Duna közepén, fátylaink csattogtak mint a zászló, hajunk röpdösött a szélben s a hullámok nekiloccsantak a tutaj oldalának. Kinyújtottam kezemet, le sem kellett hajolnom, szelte a hús vizet mint a bemártott evező.

Küzködtünk egy darabig a széllal, de végül mégiscsak szerencsésen átjutottunk a jobbpartra s én átvettem Kottanner Ilonától Örsikét s mikor a kis magzat ölemben elszundított s nyugovásom lett tőle, egyre a túlsó partot néztem, a vízbenyúló szigetet, a várat, magos csipkézett oromzatát, vaskos tornyait, apró ablakait s a lábánál virágzó rekettyét - milyen más ez a vár a gyorsan iramló fehér felhők alatt, a változó fényben, mint akkor volt, azon a fekete téli éjszakán, amikor idejöttem!

Nem tudom, hanyadszor fordult már a tutaj, a lovak s a málhásszekerek is mind átkeltek s én még mindig a várat bámultam a partról, ölemben az alvó gyermekkel. Azután lóra szálltunk. Hátatfordítottunk a komáromi várnak s megindultunk kelet felé. Négy vitéz bölcsőstül felkapta a csecsemőt és szép szabályos léptekkel vitte. Jó vértés vitézek lovagoltak a bölcső

mellett és Kottanner Ilona. Örzsike előttem ült a nyeregben. Lépésben mentünk, hogy a csecsemő föl ne ébredjen - a királyné kívánta így. Átbaktattunk egy réten s éppen az országútra akartunk térni, amikor hirtelen megsűrűsödtek fejük fölött a felhők s megeredt az eső.

A csecsemő sírni kezdett. Előbb csak csöndesen vinnogott, talán föl sem ébredt egészen, de az ég mindjobban beborult, egyre nagyobb csöppek hullottak s a víz végigfolyt ráncos kis homlokán. Nem volt maradása a bölcsőben. Sírt, forgatta vörös fejét s arca elkékült mérgében, mert igen szorosan volt bepólyázva, kis ökleit sem mozgathatta. Csuromvíz volt már szegény és oéé...! oéé...! óbégatott keservesen. Királyné asszony nyugtalanul fordult meg a nyeregben. Ilona erre megállt és megállj-t parancsolt a négy vitéznek is. Levette prémes kabátját s azt terítette a bölcsőre.

- Megfullad - gondoltam, de már csak úgy szakadt az eső, csuromvizesek lettünk mindannyian. A Kottannerné megint leszállt a lóról, leemelte a bölcsőről a prémes kabátot: ömlött róla a víz. Két erős vörös markával, mint egy rongyot, kifacsarta s ráterítette ismét a bölcsőre. A csecsemő csak böggött szakadatlan.

Ákácson át vezetett az út, a csapzott friss zöld levelekről nyakunkba csorgott a víz. Csetlettünk, botlottunk. Ilona megint kicsavarta a prémes kabátot, de a csecsemő csak nem csöndesedett el. Üvöltött mint akit nyúznak.

- Megfullad - kiáltom most Ilonának. Örzsike is sírni kezdett.

Megállt az egész menet. A lovasok és végig a szekérsor. Ilona leszáll a lóról, leveszi a kabátot, a csecsemő fölé hajol. Nem az esőtől vizes csupán a csecsemő, hanem a veríték is kiverte a prémes kabát alatt. Körülnéz az asszonyság, tanácstalanul. Sár és víz mindenütt. Hátrabotorkál a szekerekhez, keresi azt, amelyikre a drága szép szőnyegetek rakták, jól összecsavarva. A szolgálkkal kihúzatja az egyik szőnyegtekercset. Minek kell ez itt az erdőben? - gondolom. Hát széjjeltergetik a vizes fűvön. Ilona már hozza az óbégató csecsemőt, a szőnyegre fekteti, nyolc szolgál egy másik szőnyeget mennyezetként kifeszít föléje. Az asszonyság letérdel a csecsemő előtt, gyorsan lerántja róla a nedves pólyákat. Félkézzel megfogja a görbe kis lábakat, a levegőbe emeli, megtisztogatja a kis hátulját, a bokrok közé dobja a kendőt s egy friss kendővel megtörölgeti a rángatózó kis testet, majd szorosan becsavarja a gyolcsokba. A nedves fölé száraz szalmát tesz a bölcsőbe s a prémes kabát ráborul megint a csecsemőre.

Indulunk tovább. Szakad az eső, óbégat a csecsemő. Puha sárban cuppogunk. Olyan keservesen bögg a gyermek, hogy Ilona megint leszáll a lóról. Becsavarja a kis nyomorultat a prémeskabátba s karjára veszi. Mint a kása, olyan lágy az út, fölázott a föld s az asszonyság a nehéz kabátba bugyolált gyermekkel szinte bokáig merül a latyakba. Alig tudja emelgetni lábát a ragadós sárban, már azt hittem, elvágódik, de ekkor odaugrat hozzá egy fiatal lovas (valami német), leszáll, átkarolja Ilona derekát, úgy vezeti, míglén ismét az országútra érünk.

Olyan mély pocsolyák képződtek az országúton, hogy hiába támogatta a gyermekkel cepekedő Kottannernét a német, sem át nem lábolhatta a pocsolyákat, sem beléjük nem gázolhatott, mert talán derékig elmerült volna. Vissza kellett tenni a csecsemőt a bölcsőbe. Így mentünk tovább, nagy fáradtság és vesződés közepette. A csecsemő hordozói lépésről-lépésre megálltak. Vállukra kellett vegyék a bölcsőt, mert olykor térden felül süppedtek a tócsákban. Sötétedett. És csak nem szűnt az eső. Fejére borított szoknyácskája alatt Örzsike elaludt a gyötrelemtől és a fáradtságtól. Magam is alig tudtam nyitva tartani szememet, ringatódtam a lovam párolgó, széles hátán, már nem éreztem, hogy testemet föltörte a nyereg, a sötétségben összefolyt előttem minden... de nem lankadhatok: vigyáznom kell az előttem ülő gyermekre.

Eyczing Ulrik úr Ilonához ugrat és így szól:

- Mit tanácsolsz, kedves Kottannerné? Nagyságos asszonyom azt parancsolja, szálljunk meg a legközelebbi falúban. Nem bírja tovább. Ez a falu azonban Gara László báné. Nincs is benne senki fölesküdt hívünk. És amúgysem biztonságos... Hogyha nagyságos urunknak nem sok az út, tovább vinnők.

Ilona a nyeregből gondolkodás nélkül mondotta erre a sötétben:

- Én nem tanácslom, hogy itt maradjunk. Vigyük tovább Tatára. Ott biztos helyen leszünk.

Koromsötétségben érkeztünk Tatára. Itt alszunk. Ilona egyetlen pillanatra sem mozdult el az új bölcső mellől. A csecsemő éhes, most azért óbégat, de amióta Komáromból elindultunk, pépet egyetlenegyszer sem kapott. Özvegy Zawzahnénak kellett a mellére tenni. Özvegy Zawzahné ugyanis mégsem ment hozzá a komáromi csinos fiatalemberhez. A királyné nem engedte. Elféheredett a dühtől, amikor azzal a fiatalemberrel előhozakodtak neki. Egy szót sem szólt, csak a kezével intett, hogy „nem” és özvegy Zawzahné szép fiacskája estére már ki volt adva dajkaságba a túlsó partra egy falúba. Özvegy Zawzahné másnap kapott egy új ruhát (megintcsak zöldsínűt) és egy telket Csepelen (vagyis szép pecsétes ajándékozólévelet a királyné kézjegyével) és nagy sírás-rívás közepette ő is beszállt a tutajra, amellyel útnak indultunk. Keservesen sírt özvegy Zawzahné az új ruha miatt, mert barnát szeretett volna; az Istenben boldogult Zawzah, ahogy férjhezment hozzá, minden esztendőben csináltatott neki egy barna ruhát és ő szeretett volna megmaradni ennél a színnél.

Néztem özvegy Zawzahnét, fáradtan, dagadt lábbal ült a zsámolyon, mellén a királyi csecsemővel. Egyre a dajka szép fiacskája járt az eszemben. Katalin macskaléptekkel járt-kelt körülöttünk, a dajka körül, László körül és sokáig elbajlódott a pelenkákkal, noha én már mindent kézhez készítettem. Mintha várna valamit, valami titkos jelt vagy üzenetet, össze-rezzen, ha nyílik az ajtó s este, egész este az üres bölcső felé lopakodik tekintete, ha senki sem figyel. Mert Lászlót nem lehet levenni a dajka melléről. Úgy aludt el, szájában a csecscsel, ha el akarták venni tőle, kakastaréjnél is vörösebb lett s óbégatni kezdett. A dajka is csak úgy aludt el, előrebillent fejjel, a zsámolyon. Mi is éppen nyugovóra készülődtünk s Katalin még egy tiszta kendőt akart betenni a bölcsőbe, a friss szalma fölé. A királyné köhint egyet az ágyban. Ilona megfordul, kikapja hátulról Katalin kezéből a kendőt, eltaszítja a bölcső mellől és csúnyán rárivall:

- Megmondottam, ne nyúlj a bölcsőhöz! (Dehogy mondotta!) Tudod, mi a dolgod: te csak a tiszta kendőcskéket rakjad helyre. El innen!

Azt hittem, Katalin sírvafakad. De nem. A tejtestvérem most is mosolygott.

Talán a szokatlan szállás miatt hánykolódtam olyan soká az este s reggel elsőnek ébredtem - még föl sem kelt a nap. Három alvó csöndesen lélegzik a szobában. A gyermek pihegését a bölcsőben nem is hallom. Ilona mozgolódik legelőbb. Hosszú testével kikecmereg az ágyból, álmosan nyújtózkodik, azután lábujjhegyen a királyné ágyához lép. Nézi az alvó királynét, majd megérinti a vállát.

Erzsébet fölretten.

- Ilona, miért ébresztesz? Aludnék még...

- Asszonyom, nagyságos asszonyom, ébredj, keljünk föl. Nehéz álmom volt az imént - súgja.

- Azt álmodtam, hogy a szent korona sáros pocsolyába esett. És teli csúf folttal.

A királyné foga összekoccan a hajnali csöndben.

- Ez az álom jelent valamit - mondja dideregve.

Kiugrik az ágyból. A bölcsőhöz mennek. Ilona kiemeli belőle az alvó csecsemőt s karjában tartja. És Erzsébet... Erzsébet az üres bölcsőben motoz. Háttal áll hozzám, csak a szalma zizzenését hallom, majd nagysokára az ő megkönnyebbült sóhaját:

- Nem történt semmi. Fektesük vissza a fiamat, Ilona.

Nemsokára fölkelünk.

... és voltak velünk némely udvari emberek... s németföldi udvari emberek voltak... követték megrögzött szokásukat, letértek az útról és elvették a szegény emberek barmait... hát uramat, királyomat, Lászlót zsenge napjaiban már rablónak szidják...

(Kottanner)

Tatán néhány magyar úr várta már a királynét. És német urak és osztrák urak: valamennyi csapataival jött. Ezernél is több gyalogos és lovas katonával. Symkossky uramat várjuk és az ő zsoldosait. A cseh lovasokkal együtt mintegy kétezer főre rúg majd a had. Ezzel vonulunk Fejérvárra.

Azok ketten mégis félnek.

A második reggelre virradunk szállásunkon. Királyné asszony hajnal óta felhős arccal jár fel-alá a tatai várban. Nem tudom, mi történt. Az éjszaka kapott talán valami hírt? Kata is nyugtalan, de ő mintha örülne valaminek. Később mégis csak megsúgja nekem:

- A nádorispán nem akar elmenni Fejérvárra. Ez is cserbenhagyja.

- Mit tegyek? - áll meg hirtelen a királyné az asszonyság előtt. - Én addig nem indulok, amíg a nádorral nem beszéltem. Ma csütörtök reggel van. Holnapután szombat. Azután pünkösdvasárnap. Fiam egy órát sem késlekedhetik. Nos, mit tanácsolsz most? Legszívesebben három részre vágnálak. Szívesen megtartanálak magamnál, a fiammal is szívesen küldenélek és szívesen tartanálak a kis leányomnál is!

Abban egyeztek meg, hogy a csecsemő László Kottannernéval, a budai dajkával, erős fegyveres kísérettel és számos szolgálóval azonnal útnak indul. A királyné a haddal, a cseh zsoldosokkal és az udvari néppel utánuk siet; egy vadászlakban várják be őket. És Erzsébet könnyezve búcsúzott el fiától. Az asszonyság is nagyon sírt. A gyermek aludt. Kisütött a nap.

Egy álló napig várt a királyné tatai szállásán. Lőrinc úr nem mutatkozott. Péntek reggel magához hívatta a királyné, hogy valami beszéde volna vele. Jött is a nádor, nyájas arccal, sokat beszélt, szépen beszélt ömagyságával, olyanokat mondott, hogy az ő feje becsületben öszült meg, sírba hajtani is becsülettel akarja: ő nem megy ömagyságával Fejérvárra. Szépen elköszönt ömagyságától s meg is fordult legott.

- Budára megy! Ott várja be a lengyel királyt! - súgja sugárzó arccal Katalin.

Erre mi is felkerekedtünk. Vágtattunk a tűző napon a csecsemő után. S utánunk vonult az egész had. S amerre vonultunk, megelőzött bennünket a hírünk: elnéptelenedtek a falvak, a parasztok mind elmenekültek a bükkös erdőkkel borított dombok sűrűjébe. Sehol egy istenhozottal ránk nem köszöntöttek. Az üres istálló ajtaja tátongott. Minden jószágot elhajtottak. Csak a dühös kutyák kísérték bennünket egy darabig, bős csaholással.

Áthaladtunk olyan falvakon is, amelyeknek ura nagyságos asszonyunk pártján volt. A szegényes porták előtt állt a nép és gyanakodva bámult bennünket. A fehérnép ujjal mutogatott

ránk. Az öreg, barázdásarcú jobbágyok fejüket csóválták s befordultak a kapún. Nehány udvarnok - a szekerek mellett lovagoltak - intett a szolgálknak s egy kis csapat letért az útról s beugratott az egyik portára. Jajveszékeltés, ordítózás támadt. Egy-kettőre kint voltak az úton megint. Terelték maguk előtt a marhákat. Minden nagyobb portára bementek, összeszedtek egy egész csordát. Sírás, átkozódás fogadta őket mindegyik kapuban. Mikor a nagyobb jobbágytelkekkel elkészültek, benéztek a szegény viskók udvarára is. Egy asszony futott szemközt velük, lelkendezve, barna arcán folytak könnyei. A mezőről jött, messziről megismerte tehénkéjét. Az a néhány udvarnok röhögött. A jobbágyasszony egy ugrással az első udvarnok mellett termett, kengyelvasába kapaszkodott, úgy vonszoltatta magát és könyörgött az udvarnoknak, adja vissza egyetlen tehénkéjét, nyolc árva kis családja van otthon, jaj Istenem, te könyörületes jó Isten, csak ezt az egy tehénkét hagyd meg. Az udvarnok az arcába vágott a gyepelő végével. Az özvegy elterült a porban. Továbbvágattunk.

Csecsemőkirály! Rablókirály! Lászlókirály, rablókirály! - erre a rigmusra hányt a nyeregben a lovam. Még a dajka mellét szívja és máris rablónak nevezik! Máris átkozza a szegény népet, átkozza egész fajtáját, minden nemzetségét és megátkozza azt is, aki a rabló kenyerét eszi!

Átkos hírünk mindenütt megelőzött. Egy faluban pihenőt tartottunk. Csődület keletkezett csakhamar körülöttünk. Kaszával, bunkóval vállukon, tolongtak a jobbágyok, ki karikás ostort csördített a feje fölött. Olyan hirtelen gyülekeztek mint a viharfelhők.

- Sztétverni őket! - rikácsolja Cillei úr Symkossky kapitány felé.

Eyczing úr Cillei úr mellé ugrat.

- Ebből baj lesz. Inkább hallgassuk meg őket.

És választ sem várva leszáll a nyeregből és csupasz kézzel az emberek elé lép.

Kifulladt lovas vágat felénk, megáll az urak előtt:

- A falú végén vér folyik! - kiáltja. - Agyonverték Cillei uram egyik szolgáját!

S megtudtuk, hogy az idegen udvarnokok megint elmaradtak és erőszakoskodtak. Kint állt a nép a porták kapujában, kaszával, hadaróval, doronggal felfegyverkezve, hogy megvédje a magát és igen lármázott a marháik miatt. Az a szolga egy öreg anyó portájára akart betörni: az anyó egymaga állt a háza előtt s a szolga azt hitte, elkészül vele. Félrelökte. Az öregasszony sarlóval suhintott feléje s lemetszette a szolga három ujját. Az fölördített s épen maradt kezével megragadta az asszony üstökét s a ház falának verte ősz fejét. Kilocsant véres agyvelő folyt végig a ráncos arcon. A szomszédok nekiestek a szolgának. Ízekre tépték.

Eyczing úr szemrebbenés nélkül hallgatta. (Én hirtelen a torkomban éreztem az elköltött ebédet, marta a szájamat és a gégémet. Katalin nagyon sápadt lett.) Eyczing úr egy levágott-fülű öreg jobbágyhoz lépett, vállára tette kezét és azt mondta:

- Menj a bíróért.

Az fölívágt a fejét.

- Ti pedig - intett magához néhány felfegyverkezett parasztot Eyczing úr - menjetek és zárjátok le a piacra nyíló kaput. Senkifianak marhája sem kerülhet vásárra.

A kaszák, a hadarók leereszkedtek. Tágult körülöttünk a kör. Fellélegzettünk. Csak a német udvarnokok zúgolódtak: nem tetszett nekik, hogy vissza kell adni a szegény népnek a marhákat. Inkább beléjük lóttek volna.

De Eyczing úr tudta, mit tesz.

Pénteki nap volt.

És ő nem akart vért ontani pénteken, amely napon az Idvezítő vérét kiontották.

Nem akart vért ontani, keresztény vért, a koronázás előtt.

Ne mondják: menne a német inkább a török ellen!

... nem akart megmaradni sem a bölcsőben, sem a kocsiban... hol zuhogott az eső s akkor a király nagyon megázott... hol nagyon fújt a szél s port vitt a bölcsőbe, hogy a nemes király a szemét is alig nyithatta ki. Máskor meg olyan forróság volt, hogy teljesen áttizzadt, verejtékcseppek voltak rajta és sok helyen kipállott. Ennyit kellett a nemes királynak szenvednie az egész utazás alatt.

(Kottanner)

Éjszaka lett, mire a vadászlakhoz értünk.

A sok lovaglás kifárasztott s nagyon megéheztem, noha mindig összeszorult a torkom, valahányszor arra a szétloccsantott fejű öregasszonyra kellett gondolnom. Szívesen megvacso ráztam volna. De szűkös volt a vendéglátás a szép vadászlakban, nem sok ételmet találtunk, mivelhogy péntek volt, böjt napja.

A királyné mindjárt a fiát kívánta.

Kottannerné karján hozta elébe a csecsemőt.

- Sokat gyötrődött szegény? - kérdezte Erzsébet nyugtalanul.

- Sokat, bizony nagyon sokat gyötrődött az én nemes uram, a nagyságos király - feleli körülményesen az asszonyság. - Tudod, nagyságos asszonyom, hogy amikor fölkerelkedtünk, kisütött a nap. Olyan forrón tűzött naphosszat, mintha nyár derekán járnánk. És sehol semmi árnyék. A nagyságos király teljesen áttizzadt. Verejtékcseppek ütöttek ki rajta. A nagyságos úrnak a pólyái is vizesek lettek az izzadságtól. Este láttam csak, hogy a nemes király sok helyen kipállott. Legerősebben a combja között pállott ki. Egészen piros ott.

- Szegény fiam - sóhajt a királyné.

- Tűzött a nap, hogy én is majdnem összeroskadtam - panaszkodott Kottannerné. - A nemes király nem akart megmaradni a bölcsőben: sokszor fel kellett vegyem s karon vittem a rekkenő forróságban. Mélyre hajlott már a nap, amikor erős szél kerekedett. Port vitt a szél a bölcsőbe s a nemes király alig nyithatta ki a szemét. Szája, orra is tele lett. Mindene folyt tőle. S alighogy fődél alá jutottunk, megindult az égszakadás, szakadt a zápor egész éjjel. Azt mondják, ilyen felhőszakadás nem is volt errefelé emberemlékezet óta. A nemes király sokat sírt és nyugtalankodott. Ilyen nehéz éjszakám sosem volt még az én jóságos, nemes urammal!

Jóságos uram! Természet szerint való uram! Nemes és örökös királyom! - Egyebet sem hallok. Holnap tölti be tizenkettedik hetét és óbégát éjjel-nappal: senkinek sincs nyugovása mellette. A dajka fiacskájára kell megint gondolnom, arra a szép, egészséges gyermekre. Hát ez a csecsemő, ez a László miért volna különb amannál? Lopva Katára nézek. Ő rámvillantja szemét. Furcsa mosolya azt mondja:

- Várj! Még nincsen elvetve a kocka!

Nem sokat tünődhettem, mert Symkossky kapitány, néhány cseh vitézzel, azon porosan, ahogy leszálltak a nyeregből, körülfogták a királynét s hangosan követelték: azonnal látni akarják természet szerint való urukat! A királyné meghökkent, nem tudta, mitévő legyen, mire vélje éjnek idején ezt a dolgot. Ilona azonban mást gondolt. Egy párnára tette a csecsemőt, úgy vitte a cseh urak elé.

- Jejeje! - mondta Symkossky. Térdére csapott, hogy csak úgy csörrent a vas és hangosan nevetett.

Erre a többi urak is földerültek, csapkodták lábvértjüket és hahotáztak, jóízűen.

A csecsemő ettől megijedt - nemigen hallott nevetést a komáromi várban - és torkaszakadtából sírni kezdett, hogy elkéült belé. Hívni kellett a szerecsenyfiút. Sokára jött. Álmosan totyogott be csörgős bolondruhájában (mert mielőtt útnak indultunk, Erzsébet kívánságára bolondnak öltöztették), de a bölcső mellett a szerecsenyfiú most nem akart énekelni. Hiába unszolták. Elsírta magát ő is és a blasno hóna alá dugta gyapjas fejét mint egy beteg kis fekete madár.

A királyné kikergette őket.

Az ajtóban a blasno odasúgta Katalinnak:

- Menj el velük Fehérvárra!

Meghallottam.

Eközben az urak mind lefeküdtek a vadászlak körül, ahol a királynéval és csecsemő fiával el voltunk szállásolva. Egyik sem vetette le páncélját. Tüzet raktak és örködtek egész éjjel, amint az szokás. Körben járt a kupa, de csak mértékkel ittak s az elfogyatkozó hold tünődve nézte csöndes mulatozásukat.

*... mi, asszonyok és kisasszonyok a nemes nemzetség körül
ültünk, ha valaki a kocsiba lő, felfogjuk a lövést.*

(Kottanner)

Alig pirkadott, amikor másnap reggel lóra szálltunk. A kerek erdei tisztáson lovak és emberek tiporták a harmatos fűvet. Eltűnt szemem elől a vadászlak. Bent az erdőben még éjszaka volt. Megint tisztásra értünk. Nyugaton, a haloványkék égen zöldsínű, sápadt hold nézett szembe a hajnali pirossággal. Mi arra vonultunk, amerre felkel a nap.

Üres falvakon vitt át megint utunk. A jobbágyok a Vértes sűrű erdeibe vetették magukat. Csöndes völgyek mentén kapaszkodtunk a fiatal, zöld erdők felé. A királyné Örszikével most szekéren utazott. Könnyű pára ült a dombokon, vállamat melengette a májusi nap, eleresztettem lovam kantárját s oly boldogan poroszkáltam ezen a tavaszi reggelen, mintha... Igen, mintha hazamennék, mintha utam végén ölelő karok várának s régnemlátott barátságos arcok... kinek az arca? Pedig ahol elzörög a sok szekér s a zsoldosok lovainak patkói csattognak, ott a madáracsicsergés is elnémul és halál leselkedik a frissen kizöldelt bokrokban. Ahogy elérkeztünk a Vérteshez, Kottanner Ilona leszállt a lóról. Megállt az egész menet. Gyalogos szolgák futottak előre s felkutatták a bozótot, nem lappang-e ellenség az erdőben, aki ártalmunkra törekszik. Kottannerné kivette a csecsemőt a bölcsőből s betette a kocsiba, amelyen asszonyunk utazott. Intett nekünk, leányoknak, mi is leszálltunk a lóról. Felkapaszkodtunk a királyné szekereére. Katalin vállat vont, hogy ő nem fáradt, inkább lovagolna, de az asszonyság úgy nézett rá, hogy nem ellenkezhetett. A királyné mögé kellett ülnie, Kottannerné a csecsemőt vette ölbe s a kisasszonyok úgy helyezkedtek el a nagyságos nemzetség körül, hogyha valaki a

kocsiba lő, testükkel fogják fel a lövést. Dehogyan is utazott volna Erzsébet máskülönben kocsin! S most így hányatta, dobatta testét a keserves szekéren, a mi törődött testünkkel körülbástyázva, így vergődött át a Vértesen. A kocsi mellett Albert herceg lovagolt.

- Tíz lovat hajsoltam halálra, hogy pünkösdre László öcsém mellett lehessek - szolt a szekéren ülő királynéhez. - Ne félj, Erzsébet, nem hagyok cserben, ha baj ér. Természet szerinti rokonságunk jogán felajánlom barátságomat és kardomat. S ha szükség lesz rá, az életemet is - mondta mosolyogva s ábrándos kék szeme a királyné telt alakján nyugodott. Szőke fürtjei síma, üde arcába hullottak, oly kecsesen ült karcsú lován mint egy leány.

A királyné szépen rámosolygott. És egy újabb csapat fegyveres szolga tűnt el a tüskés cserjék között s mígnem ki nem jutottunk a Vértesből, azokat küldték mindíg előre, jobbra is balra is. Szerencsésen túljutottunk az erdön. Senkinek sem történt baja. Kottanner Ilona ekkor ismét kivette a csecsemőt a kocsiból, a bölcsőbe fektette. Lóra szállt s a bölcső mellett lovagolt. Le nem vette szemét a lassan himbálódzó gyermek arcáról.

Alig vitték egy darabon a csecsemőt, hangosan sírni kezdett. Nem akart megmaradni a bölcsőben. Vitték egy darabig az óbégató csecsemőt, azután a dajkát beülteték a szekérbe, a királyné mellé s mellére tették. De a dajka mellén sem csöndesedett le, nem akart szopni, nem maradt meg a szekérben sem. Ekkor az asszonyosság karjára vette s így vitte jó darabig. Verejték folyt már sápadt, szeplős arcán, botladozott, nem bírta tovább. Akkor a dajka vette karjára. De ez hamar kifáradt. Most a bölcső volt soron. Így váltogatták egymást az egész utazás alatt.

Fehérvár előtt Ujlaki Miklós vajda lovagolt élénk, vele ötszáz lovas. A királyné szemlátomást megkönnyebbült. Én már nem gondoltam semmire: csak vártam én is, szívdobogva, a holnapi napot... Pünkösöd vasárnapját...

Fehérvár alatt, a zombékos lápon zümmögő szúnyogok raja lepette meg bennünket. A csecsemő megint sírni kezdett, nem maradt meg a bölcsőben. A kocsiba tették. Még jobban óbégatott. Így hát az asszonyosság megint csak a karjára vette. Így vitte be Fehérvár városába.

A kapu előtt állunk. Az urak mind leszállnak a lóról. Vértes vitézek széles körbe vesznek bennünket. Kivont kard a kezükben s a kör közepén viszi Kottanner Ilona a csecsemőt... olyan áhítatosan, mint processzióban püspök az oltári szentséget. Bertalan úr, a korbovai gróf megy az egyik oldalán, másfelől egy másik úr, így kísérik a király tiszteletére. És mögötte a királyné, utána két kezénél fogva, a kisasszonyommal, én vezetem a kis Örzsikét (egyik frájla kezét sem akarta megfogni). Azaz: vonszoljuk inkább. Mert a kis magzat a hosszú utazástól úgy elálmosodott, hogy szempillái le-lebuknak s összegabalyodnak kis lábai. Így megyünk végig a városon, szállásunkra. Az uccákon, az ablakokban ezer meg ezernyi fej az alkonyati ég vörös fényében. Pünkösöd előtti este van.

*Ekkor asszonyom önmagysága elhívatta a legvénebb polgárokat,
mint az régi időktől fogva szokás és megmutatta nekik a Szent
Koronát...*

(Kottanner)

- Menjetek át a leányokhoz - mondja Kottanner Ilona barátságosan. - S jól megvacsorázzatok.

A fehérvári szálláson is egy szobában lakunk majd a királynéval. Azaz hogy egy nagy díszes teremben (a fala csupa piros kárpit), a prépost vadonatúj palotájában. Olyan nagy ez a terem,

hogy visszhangzik benne a lépés. Egyik végében áll a királyné függönyös, oszlopos nyoszolyája, másik végében a mi keskeny ágyaink - olyan messze vagyunk asszonyomtól, hogy meg sem halljuk csöndes szavát. Ilona rikolt érettünk, mintha a szomszédban volnánk. A terem közepe egészen üres, akár táncolni lehetne benne - de kinek van itt kedve táncolni? A királyné kívánsága, hogy együtt háljunk vele, mert Kottanner Ilona nem győzi szolgálatát asszonyunk körül meg a sok vesződtséget a csecsemővel s kit rendeljen melléje belső szolgálatra a palotáskisasszonyok közül, ha nem Katalint, a rokonleányt? Amit a kelekótya, lusta Kata nem végez el, azt én őhelyette rögtön megcsinálom. Így hát megmaradhatok én is a teremben.

Kata hozzá sem nyúl az ételhez, hogyan is költötte volna el jó étvággal az estebédet, amikor holnap olyan nehéz napra virrad! Az én torkomon is nehezen csúszott a falat, pedig reggel óta egy falathoz sem jutottam, de alig várom én is a holnapi napot, más gondolatom sincsen - nem hittem, hogy én ilyen pünkösdvásárnapot valaha megérjek! S hogy lenyomtam az ételt, szaladunk vissza a terembe, de a Kottannerin nem enged be.

- Várjatok - mondja furcsán. - Még nem lehet.

Egészen besötétedett már, mire kinyitotta előttünk a terem túlsó, kisebbik ajtaját, azt, ahonnan egyenest a mi ágyainknak megy az ember.

Hát csak ámultunk, amikor beléptünk. Kata a kezem után kapott.

Tizenkét szál hosszú, vastag gyertya égett a terem közepén, nagy, lábas gyertyatartókban. És az égő gyertyák előtt asztal állt, bíborvörös terítővel letakarva. A terítőn egy szép bársonypárna, az is vörös. És a párnán kikészítve a szent korona. Az, az, ép és sértetlen, ahogyan Visegrád várában láttam! Az abroncon a két kis aranylánc a kék meg piros kővel jobbról-balról szép egyenesre kinyujtva fekszik a párnán.

Katára nézek. Tekintete a bölcsőt keresi. A bölcső a terem túlsó végén áll a sarokban. Üres. A csecsemő a királyné nagy mennyezetes ágyán fekszik - a hirtelen támadt csöndben a függönyök mögül idehallatszik kétségbeesett sírása.

- Jönnek-e már? - kiáltja felénk a királyné odaatról.

- Órája, hogy értük küldöttem - rikkant vissza Ilona, aki a csöpögő gyertyákat igazítja. - Nem sokáig késlekedhetnek.

Valóban! Csoszognak, dörmögnek, szipákolnak odakint. Megnyílik a terem középső szárnyas ajtaja és csupa vénség totyog be rajta. Reszkető fejű, reszkető kezű-lábú emberek, a vörös, pillátlan, szemhéjjak alól csupa csorgó, vizes szem bámul bele a szépen lobogó gyertyákba - öregapám öregapja sem lehet éltesebb.

- Ez az, ez az, István királynak valóságos és szent koronája... - mondja egy hajlotthatú, magas, ősz ember. Egészen közel lépett az asztalhoz, a párna fölé hajolt fáradt szemével: homloka szinte érinti a koronát. - Ez az, mindnyájan láthatjátok, mint ahogyan láthattátok ötvenhárom esztendőnek előtte, siheder korotokban. Én akkor már ember voltam. Huszonkilenc esztendő. Feleségem is látta, Isten nyugosztalja szegényt, éppen viselős volt, amikor Zsigmond király urat koronázták. Arra ment el a menet a házunk előtt.

A fehérvári vén polgárok reszkető feje föl is inog meg le is. Jobbra is, balra is... ki tudja, helyeselnék-e, vagy nem-et intenek. De tisztességnek veszik a régi szokást, hogy őket imígyen elhívták, hites tanúbizonyságra, a szent korona elé, s megindultan dörgölik szét kezük fejével vaksi szemükben a csöppé gyűlt könnyet. Azután kicsoszognak a teremből. Ilona minket is kiküld. Már azt sem mondja, hogy miért, csak terel kifelé az ajtón, talán taszítana is - de Kata gyilkos szemmel mered az arcára - erre megáll az asszonyság keze, akárminő sietős is a dolga. Mire visszaenged bennünket, a nagyteremben már csak egyetlen szál gyertya ég.

Az asztalt letakarították. A királyné lefeküdt. A csecsemőt ágyába vette mint akkor egyszer Komáromban. Az üres bölcső a sarokban áll, itt, a mi oldalunkon. Kottannerné az arannyal hímzett, maszatos pelenkákat szedi halomba s az üres bölcső elé dobja. A hosszú utazás alatt utolsó szálig elhasználtuk a kendőcskéket.

- Kimosod a pelenkákat. Még ma este. Reggelre mind megszáradjon. De előbb gyorsan megfürösztöd kisebbik asszonyunkat, Erzsikét - veti felém türelmetlenül.

- Hiszen alszik. Hogyan ébresszem fel szegénykét?

- Ne ellenkezz, te leány! Holnap nem lesz időd fürdetésre. Katalin! - hívja türelmetlenül a tejtestvéremet - gyere ide. Most megmondom, mi a te dolgod holnap. Pontosán betartod a sorrendet, hogy a templomban botránkoztatás ne legyen és a mi nagyságos urunk, a nemes László király alól el ne folyjon a víz.

Kata merően néz az asszonyság arcába és - csak ámulok! - mosolyog, mosolyog mint az alvajáró, aki sötét, zibongó uccák felett, holdfényes, meredek háztetőkön jár s nem tudja: ha megbotlik, halálosat zuhan a mélységbe.

- Mit bámulsz, Katalin? - rivall rá az asszonyság. - Hol jár az eszed megint? Még egyszer a lelkedre kötöm: holnap virradatkor kelsz te is a többiekkel. Nagy nap lesz a holnap. Én hajnalban megfürösztöm a nemes királyt, hogy idejében elkészítsem a koronázásra. Te segítesz nekem: elkészíted a fürdőhöz a kendőket. Ami nem kell, azt összehajtogatod és mind ebbe a tarsolyba csomagolod. A tarsolyt viszed magaddal. Lelkedre kötöm, Katalin: holnap egész nap az én hátam mögött maradsz, szorosan a hátam mögött, nyitva tartod a szemedet, várod, mikor intek!

Kata áll és néz. Az Ilona pedig ájtatos arccal köti egy csomóba a királyi kendőcskéket és így folytatja:

- Nagyságos asszonyunk fontos hivattal bízott meg engem, Kottanner Ilonát, az ő hűséges szolgálóját. Én fogom tartani a nemes királyt a koronázás szent szertartása alatt és én viszem őt a koronázási menetben. Te, Katalin, a holnap napon az én szolgálatomra vagy rendelve. Mondom neked, szorosan mögém állsz és minden lépésemet követed és ha intek a fejemmel, kiveszel három kis kendőt ebből a tarsolyból és gyorsan a kezembe adod, hogy mindjárt belécsavarhassam nagyságos urunk nemes testét. Az elhasznált kendőcskéket én a te kezébe nyomom, te gyorsan eltünteted egy másik tarsolyban - ezt a tarsolyt is magaddal viszed. A elevációnál⁵ és az inthronizációnál⁶ különösen vigyázz. Nagyságos urunk holnap nem lesz pólyába csavarva. Koronázási ruhájába öltöztetjük. Az aranyruha kemény. Ha kifolyik a nemes király alól a víz, belécsorog a kis arany sarúba és még a pádimentumra is lefolyhat. Ebből nagy baj történhetik.

Katalin vállat vont. Mosolyogva mondja:

- Hoppmesternévé emelkedtél, Ilona. És engem dajkává akartok alacsonyítani. Illendőbb volna, ha én tartanám a csecsemőt és te raknád alája a pelenkákat.

- Mit mondtál? Mit mondtál? - Ilona mint a fergeteg ront a leányra.

- Ugyan, hadd. Nem érünk most rá ilyenekre - hallatsz a nyoszolyából a királyné bosszús hangja. - A sziléziai hercegnő rokonom. Másfél éve él az udvaromban - kegyelemkenyéren. Nem várhatunk tőle semmit.

⁵ magyarul: felemelés.

⁶ trónraültetés.

- Inkább kimosom azt a rakás szennyes pelenkát, de a tarsolyokat nem viszem! - mondja Katalin furcsán.

- Kimosod? - csattan fel Ilona. - Hát csak mossad! Vigyed, ne! - S löki a sarúja hegyével Kata felé a ruhát.

Kata elpirul, de lehajol a kis batyúért. Fölhúzza szép kis orrát, két ujjal fogja meg nagyságos urunk pelenkáit és messzire eltartva magától, emelt fejvel viszi máris kifelé. Az ajtónál, hogy-hogynem, beleütközik az üres bölcsőbe. Lecsúszik róla a rádobott takaró. A tejtestvérem rögtön fölemeli, gondosan ráteríti megint a bölcsőre, még a széleit is begyűri a vánkos meg a szalma alá. Azután avval a furcsa mosolyával kisiet a teremből.

Idebenn a holnap gondjai s reményei közepette senki se törődik már vele.

... és jöttek folyók és fúttanak szelek...

(A huszita bibliafordításból)

A vizen sötét hullámok kelnek. Az égboltozat minden sarkából fúj a szél. Lila éjszaka borul ránk. Görnyedeznek a fák és a nád barna buzogányai földig hajolnak. És mi ketten mereven, nyílegyenesen fekszünk a zöld fűben s aluszunk. Anyám a túlsó parton óriásivá egyenesedik s lehajol érettünk. Karjára veszi elnyúlt testünk s költöget:

- Ó, leányok, ébredzzetek!

Nagyon messziről jön a hangja. Megrettenek. Kinyitom szememet. Lábam hideg. Az éjszakában gyertya ég. Hol vagyok?

- Anna! Katalin! Keljetek! Töltsétek ki a fürdővizet! - kiáltja az asszonyosság odaátról, a terem túlsó végéből, ahol a gyertya ég. Ő, ő ébresztett. Anyám eltűnik mellőlem a borzongató tavaszi hajnalon. Ruha van rajtam - mikor aludtam én el...? - s kábán, tántorogva megyek végig a hosszú, hideg kőkockákon, öhozzájuk. Ilona az ágy fölé hajol, a csecsemőt hámozza ki gyoicsaiból. A kőpadlón dézsában párolog a meleg víz. Ki hozta be? Korsóval merítem a vizet a nagy fatálba. Kezdődik a fürdetés, hisz ünnep van.

- Katalin! Gyorsan a pelenkákat! Katalin!

Semmi válasz a terem távoli végéből.

- Katalin! Ilyen napon sem kel föl ez a rest leány! Fuss, Anna, cibáld ki az ágyból kis-asszonyodat! Hozzátok a tiszta kendőket!

Sokáig állok az üres ágy előtt. Gyűretlen, mint ahogyan tegnap éjjel, a fürösztés után eligazítottam. A testvérem ünnepi új bársonyruhája szépen kitergetve a ládafián, a sárga ruha mellett a kis piros sarú. Ahogyan én tegnap éjjel kikészítettem. Hogyan, ó, hogyan mondjam meg nekik...

- Jöttök vagy nem jöttök! Átkozott fehérnép! - toporzékol maga-feledten Ilona.

- Kisasszonyom ágya gyűretlen. Le sem feküdt az éjszaka. Nem tudom, hol lehet - mondom csöndesen, mielőtt azok rámtámadnak. - Ahogy este megfürösztöttem Örszikét, elnyomott az álom. Ruhástól...

A királyné abbahagyja az öltözködést. Ilona keze megáll a levegőben s kezében a vizes csecsemő óbégatásba kezd.

- Hazudsz! - sziszegi a királyné elvörösödve. - Hol bujkál a hercegnő? Ezek most is egy húron pendülnek - mondja az asszonyságnak. - Kerítsd elő! - fenyeget engem - vagy levágatom holnap a kezedet, te, te gaz cseléd, kalodába záratlak...

- Hagyjad a leányt most, asszonyom, és hagyjad a cselédjét - kiáltja Ilona. - Mindjárt fölkél a nap! - Ölébe kapja a csuromvizes csecsemőt és reggeli köntöse redőibe döngöli rángatózó testét. - A pelenkákat kerítsétek elő! Nagyságos urunk hideglelés nyavalyába esik! Hús a reggel! Fuss, te fattyú, ha kedves az életed!

Végigjárom a prépost úr konyháit, a mosóházat, a kemencék tájékát, a kisasszonyok szobáját - azok már mind felöltöztek - az udvart, a cselédházakat. A Fronacherin, a Dachpekchin és a Huentl kisasszony is keresgélnek. Katát tegnap este óta senki sem látta. Minden zúgba tekintünk. A kendőcskék nincsenek sehol. Visszamegyünk a királynéhoz.

Az, ünneplő ezüstös-selyembe öltözötten, a csecsemő bölcsője fölé hajol s a szalma között túrkál. Kiszór mindent a köre.

- Az ékszereim! Hol vannak az ékszereim! Ilona...!

- Eh, az ékszereid, asszonyom! Nyúlj a párnám alá! De most fogjad a királyt. Harmadszor rúgja le a kis sarukat. Nem győzöm egymagam, előbb a sarúkat kell ráadni. Így ni, no most... most a kis ruhát fogjuk ráöltetni... igen, édes uram, édes jó nagyságos uram, édes gyönyörűséges uram, ne sírj gyémántom, ne sírj galambocskám... Nagyon szúrja a nyakát az az aranystóla. Magdolna, fuss a szerezsenyfiúért!

A Fronacherin fejét fogva szalad ki. S most mindjárt a pelenkák miatt kezdenek gyötrenni engem.

- A kendőcskéket!

A szemközti ház meredek teteje mögül felbukkant a nap. Reggeli fényesség önti el a hús termet. A gyertya lángja szégyenkezve pislákol ebben a szép ragyogásban. Lehajtom fejemet.

- Nem lelem sehol.

Sápadt arcok merednek rám. A királyné keze ütésre emelkedik.

- Nem, asszonyom, nem! Majd holnap! - fogja le félkézzel Ilona. - Erre a cudarra máma még szükségünk lehet! Nézd, milyen magosan áll a nap! Az urak mindjárt értünk jönnek! Fogjad megint a királyt, nagyságos asszonyom!

És a csillogó ezüst-szövetbe öltözött asszony remegő kezébe rakja az aranyszövetbe öltöztetett gyermeket, s az a hóna alatt fogva, kinyújtott karral, messzire eltartja magától, mintha nem is a testéből való test volna, aki gyötrelmes dísze alatt kapálódzik. Ilona pedig fut a mi ágyainkhoz, felkapja Katalin bársonyruháját és marcangolja, tépi, foggal, körömmel, kendőcskényi darabokra. Kettőt hóna alá csap, a többit gyömöszöli a tarsolyba. És szétszagatja az én puha zöld cselemetruhámot is, annak darabjait is beletömi a többihöz. Visszafut a királynéhoz s felhajtva a csecsemő kemény aranyruháját, becsavarja hasát a sárga rongyokba. Az még keservesebben óbégat.

- A szerezsenyfiút! Miért nem hozzák a szerezsenyfiút? Úristen, hiszen mindjárt indulnunk kell! Ki öltözteti kisebbik asszonyomat? Magdolna, te, nem, a Huentlin, igen, te, te viszed a tarsolyokat és...

De a Huentl kisasszony keservesen sírni kezd, egészen maszatos lesz az arca és rázza a fejét, hogy ő nem és nem és nem...

És a Dachpekch kisasszony is sír és a Semaynin kifut a teremből és a Rorerin úgy remeg, hogy kihull kezéből a tarsoly és kis hijja, hogy a fürdővízbe nem esett, ami benne van és a

Michelperkin földönti a dézsát és mindenkinek vizes lesz a sarúja. A Borbála felhúzza az orrát és nyugodtan azt mondja, hogy ő nem tudja, mit kell csinálni, előbb magyarázzák el neki, elejétől-végig, remélhetőleg emlékezik majd...

A királyné szája széle fehér lesz. Az asszonyosság toporzékol.

- Most magyarázzam el? Most! Mikor indulunk! Akkor hát vigye ez a cudar, ni! Ez tudja, mit kell csinálni! Kerítsetek neki tisztességes ruhát! Siessetek, siessetek! Galambocskám, édes jó nagyságos uram, ne sírj, ne sírj már! Úristen, ki dörömböl?

A nagy rívás, sikongás közepette nem hallották, hogy a terem ajtaja előtt türelmetlenkednek.

Hangos emberek tódultak be. Mindenki egyszerre beszél:

- Albert hercege... eltűntek az istállóból! Két legjobbik tüzes paripája! Elkötötték...! Ki kötötte el? Nincsenek sehol...! Két arabs mén! Azon lovagolt volna a menetben! A prépost úr...

És amint így kiabálnak, egyszerre csak a hoppmesterné hátulról, könyökkel, utat tör magának a férfiak között. Két kezében holmi batyúk.

- A szerencsenyfiú is megszökött! A blasno is megszökött! És itt van, ni, ez is! A prépost úr istállójában találtam meg! Tessék!

És egy rakás szennyes kendőt lök Ilona lába elé.

Engemet a Fronacher Magdolna kituszkol, hogy díszbe öltöztessen.

... tudjuk és hisszük... hogy méltó és hasznos... ezen ország királyságira...

(Pontificale Romanum, a koronázási szertartásból)

*

Erzsébet királyné a pártján levő bárókkal Székesfehérvárra vonult és László nevű fiacskáját, aki még négy hónapos sem volt, szakadatlan s hangos bömbölése közepette fölkenette királlyá és megkoronáztatta... sűrűn hullottak a királyné könnyei, de a vele levő bárók csoportját is megindította sírása és szívből vele könnyeztek.

(Thuróczi)

*

... az üvöltő, síró, nyöszörgő gyermeket királyi koronával ékesítették fel...

(Thomas Ebendorffer: Chronion Austriacum - Az osztrákok krónikája)

Azok még mindig kiabálnak, heveskednek, midőn csillogó rózsaszínű, kemény altambászbba bujtatottan visszavisznek hozzájuk.

Ilona és a kisasszonyok, mint a megabajgatott hangyák, össze-vissza futkosnak a teremben. Innen is onnan is felkapnak valamit és viszik a hangyaboly közepébe, majd szétszaladnak megint. Csak a királyné áll egyenesen, két kezével maga elé tartva a fiát. A gyermek immár

teljes miséző papi díszében kapálódzik: kemény arany-vörös brokátruhája alól kilátszik a fehér alba, kopasz feje előrebukik, nyála a nyakába akasztott stólára folyik; manipuluma, kényelmetlen karkötő, gyatra lábacsájáig lóg. A kis sarú is rajta van; püspöki kesztyűjét nem húzhatták apró ökleire, hát a brokátban elvesző csuklóira kötötték. Nézem, kábultan, szent ornátusában ezt a csodálatos, ördög-kieszelte kicsiny antikrisztust, midőn nagy robajjal kivágódik az ajtó.

- Erzsébet! Meddig késlekedtek még! Szécsi Dénes uram egy egész órája várakozik már Szent István oltára előtt, érseki székében, a teljes papsággal és az oltár körül ülnek már a püspökök is! Minő botránkoztató dolgot művelnek megint asszonyaid! Induljunk, húgom, induljunk, mert...

Cillei uram haragos szavába belésüvölt Ilona kétségbeesett kiáltása:

- Kisebbik asszonyom! Felöltöztettétek kisebbik asszonyomat? Hol a bölcső? Hol az aranyos takaró? Tegyétek be a bölcsőbe az aranyos takarót! Látjátok, tele van mindkét kezem! Ne ezt a takarót, az ég szerelmére, azt az aranyos-vöröset, húzzátok ki a ládafiából, azt, azt a hermelinnel béleltet... hajtsátok össze, így ni! Anna, akaszd övedre ezt a tarsolyt, ezt meg a karodra... Irgalmas Isten, ne hagyj el...

Meg kellett tennem, amit parancsolnak.

És lassan elül a zaj és lassan megalakul a kis menet. Néma csöndben jutunk ki a napsütötte uccára.

Mennyi fej az ablakokban! Mennyi asszony a kapukban! Mennyi polgárember az alig megszikkadt uccaszélen! A háztetőket ellepte a gyereksereg: és ez a temérdek nép, mind pünkösdi ünneplőbe öltözve, bennünket bámul, tátott szájjal, elcsodálkozva. A föld alá süllyednék, de menni kell, tapodtat sem tágíthatok az asszonyság mögül: ő, Kottanner Ilona megyen ma legelől, karján az aranyaöltöztetett gyermekkel. Énmögöttem halad a királyné, szinte egy sorban velem, keményen, egyenesen előre néz. És sarkában mindjárt Cillei gróf fekete köntösben, festett haján rózsakoszorú. És Albert herceg. Ezek mögött csupa fehér karing: a Komáromból jött papok, azután az udvari népség és, igen, a kisasszonyok és Ujlaki Miklós és Bothos András uram, a két Tamási, azok mögött a lyndbachi herceg, Rozgonyi Istvánnal. Kevesen vannak, gondolom, de milyen ékesek! Ruhák, násfák, kardok - sok szín, sok csillogás. Új uccába kanyarodunk és látom: a bárók mögött bandériumaik vonulnak, zászlók és katonák... katonák... rengeteg fegyveres katona... És a háztetőkön ujjal mutogatnak a gyerekek és vihognak... mit nevetnek?... engem csúfolnak...? nem, nem, ez a szurtos kölyök, annak a földbesüllyedt viskónak a tetején, kinek mutat orrot? A csecsemőnek legelől, akit aranya öltöztettek.

Így érünk a Boldogságos Szűz négytornyú székesegyháza elé.

Hűvösség árad a kőkockákból és égő gyertyák szaga csapja meg orromat. Elvakulok, óvatosan csúsztatom előre lábamat minden lépéssel, a májusi napfényes ucca után olyan sötét a csarnok, mintha alkonyat borult volna hirtelen reám. Megtorpanok - mindenki megáll. Mi ez? Lassan kibontakozik előttem az asszonyság feje, háta - előttünk egy rács, milyen erős, milyen díszes... a rács ajtaja zárva van. Lezárták előttünk a kórust...? És a rács mögött, belül, emberek vannak. Mit akarnak? Kik ezek? Férfiak, asszonyok, de ezek csak barna, szürke, zöld ruhákban vannak és a hajzatuk is olyan másforma mint az uraké.

- A fehérvári polgárok - suttogják körülöttem, de már nem figyelhetek, mert Ilona hátralép a gyermekkel és én a tarsolyokkal bajlódom és nem értem, mit kiáltoznak ki a királynénak a fehérvári polgárok és a királyné válaszol.

- Esküszöm és fogadom...

Esküszöm és fogadom, igen, így kezdte, ezt magyarul mondta és azt is a végén, hogy: „Isten engem úgy segítjen” és ekkor nagy csikorgással kinyílt a kórus ajtaja és bebocsájtottak bennünket.

Az oltár körül annyi gyertya ég, mintha egy fiatal erdő fáinak csúcsait gyujtogatta volna sorra valamely bukott angyal. És a gyertyák lobogó fényében láttam, hogy a Boldogságos Szűz temploma megtelt emberrel. A kis Örsikét Magdolna fölviszi az orgonához, hogy baja ne essék a tolongásban. Négy vitéz tör utat felénk, a csecsemő bölcsőjét hozzák. Megállnak Ilona balján.

És most... most Ilona lassan előrelép és megpillantom az oltárt.

Szécsi Dénes uram az oltár közepe előtt ül egy emelvényen, díszes karosszékben, mitrával a fején, nehéz arany ornátusban, s jobbról, balról székeiken Mátyás uram, a veszprémi püspök s a győri püspök, Benedek úr, ők is nagy-ékesen. Az oltáron hófehér csipketerítőn kikészítve a korona s mellette, mi ez...? Egy kard, a kis László kardja, én ezt ismerem, szép ezüstveretű, aranyozott kard, Cillei úr ajándéka: az a neve: „GYŐZHETETLEN”. Igen, megyünk, előre, az oltár felé és midőn Ilonával már csaknem az emelvényhez érünk, a két püspök feláll, Ilona elé megy, fejüket kissé meghajtva, az asszonyságot, karján a gyermekkel, az esztergomi érsek elé vezetik.

A királynéra nézek. Ő int, menjek én is és fellépek az emelvényre. És most Ilona két kézzel szorítva kebléhez a síró csecsemőt, alázatosan földig hajol Szécsi uram előtt. Nem tudom, mit tegyek, bókoljak-e én is, ne bókoljak, elvégre engemet nem azért hívtak ide... de nincs időm fontolgatni, mert a győri püspök hangos szóval fordul az érsek felé:

- *Reverendissime pater, postulat sancta mater ecclesia catholica, ut praesentem egregium militem ad dignitatem regiam sublevetis.*

- Mit mond ez? - szalad ki a számon, de szerencsére csupán Mátyás úr hallja meg, a veszprémi püspök, annak a széke mellett állok és ő rám mosolyog. És alig mozgatva száját, súgja felém:

- Főtisztelendő atyám, a katolikus anyaszentegyház azt kívánja, hogy ezt a jeles vitézt királyi méltóságra emeljed...

Már kérdezi Szécsi Dénes uram:

- *Scitis illum esse dignum et utilem ad hanc dignitatem?*

És szinte fülemhez hajolva súgja Mátyás úr:

- Méltónak és alkalmasnak tartjátok-e őt e méltóságra?

És feleli a győri püspök fennhangon:

- *Et novimus et credimus eum esse dignum et utilem ecclesiae Dei et at regimen huius regni...* Tudjuk és hisszük, hogy méltó és alkalmas... méltó és alkalmas e királyság kormányzására...

Alkalmas a kormányzásra? Ez a jeles vitéz? Ez a rángatózó, nyálas kis béka? Meg akarok fordulni, hogy oldalba lökjem Katát, jaj, belémnyilal, hol-merre jár most az én tejtestvérem? No lám, Ilona a gyermekkel közben leült a két püspök közé az aranyos karosszékbe, s midőn a templomban ismét csönd lett, az esztergomi érsek az asszonyság felé fordul és beszél, beszél:

- ... *Optime princeps... regiam hodie suscipis dignitatem... Justitiam sine qua nulla societas diu consistere potest... administrabis... Viduas, pupillos, pauperes ac debiles ab omni oppressione defendes...*

És súgja fülembe Mátyás úr:

- ... Jó fejedelem... ki a mai napon fölveszed a királyi méltóságot... igazsággal kormányozz, mert nincsen közösség, mely nélkül tartósan fennmaradhat... védelmezd meg minden szorongattatástól az özvegyeket, árvákat, a szegényeket és nyavalyásokat...

Tamtam-ta-tam, tamtam-ta-tam! László-ki-rály - rabló-ki-rály! László-ki-rály - rabló-ki-rály! Gyilkos király! - hallom lovak patáinak csattogását és egy öregasszony ősz, véres feje suhan el a márványkoporsók felett, lehúnytszemű, imára kulcsolt kezű királyok és királynék sírszobrai felett, kik száz meg száz év óta itt nyugosznak, békességben. És egy szép kis fiúcska sírásra görbülő száját látom, dajkaságba adták valahová, Komárom mellé, hogy ez a jó fejedelem a kis árva anyjának a tejét szívhatta... De az öregasszony véres feje és a sírásra görbülő kis száj elröppennek, elfoszlanak az üveglablakok kék és piros mezőiben.

Ilona pedig a gyermekkel az érsek elé térdel, lehajtja fejét és mellettük Cillei úr mostan azt mondja:

- Én, László, Isten kegyelméből Magyarország leendő királya, ígérem és fogadom Isten és az ő angyalainak színe előtt...

Szécsi uram elébe nyújtja a kinyitott evangéliumot és ő ráteszi két kezét, így mondja:

- Isten engem úgy segéljen és e szent evangélium - és alázatosan kezet csókol az érseknek.

Az most feláll, leveszik fejről az aranyos mitrát és felállnak a püspökök is és ők is leveszik püspöki süvegüket és Szécsi uram Ilona felé fordul és hangos szóval imába fog:

- *Omnipotens sempiterna Deus, Creator omnium...*

- *Omnipotens sempiterna Deus...* - mormolják a püspökök, a papok - ó, be hosszú az ima... - *qui es gloria humilium et vita salusque populorum: qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia saecula saeculorum...* Amen... - ki érti itt önkívülük, miért imádkoznak? És miért borul most rá székére az érsek meg a püspökök az ő kisebb székeikre és Ilona, keblén a gyermekkel, miért borul nagy alázattal a pádimentumra? Az énekesek litániába fognak és a kar válaszol:

- *Kyrie eleison. Christe eleison.*

Ezt már én is értem. Kezdődik a mise. Ilona magasra emeli a kapálódzó gyermeket és - ó, be furcsa! - Szécsi uram megbérmálja, mintha tizenkétesztendő volt már, pedig tizenkéthetes csupán! Igen, épp ma lett tizenkéthetes, jaj, hogy üvölt megint, igen, nyujtom már a kendőt, mit csináljak, mit csináljak most már a másikkal...? Ilona gyilkos szemet mereszt rám, hiába, mégse értem. Most karjára veszi a gyereket. Miklós bán odaáll az asszony elé. Mit művel avval a karddal? Hát lovaggá üti! Lovaggá üti a csecsemőt! Hát ez gyorsan megy, mint a parancsolat, de a nagy sietségben jól megütötte a rívó vitézt, Ilona is érezhette a karján, rándul egyet, mellette a királyné elsápad és így szól a vajdához:

- Istenemre, meg ne sértsed!

A vajda csak nevet:

- Nem! - feleli jó hangosan a királynénak és félreáll, mert Szécsi uram most megint érseki székébe ül. Fejére teszi a mitrát, Ilona, karján a kisfiúval, letérdel előtte s míg a főpapok köréjük állnak, felnyújtja a csecsemőt és az érsek bemártja hüvelykjét a szentelt olajba és felkeni a kis Lászlót: előbb a csuklóján, majd a könyékhajlatban, azután a hóna alatt. És a gyermek abbahagyja a bőgést: szereti az olajat.

Egy kis selyemkendőt vesz fel az oltárról Szécsi úr, megtörli a hüvelykjét, kezet mos, leszáll az oltár lépcsőjéről és megáldoz papjaival. A fejek még mélyebbre buknak. Nagy csönd van. Azután Szécsi úr az oltár elé lép és folytatja a misét.

- Alleluja! - éneklő a kórus és most ráakasztják a csecsemőre az aranyos királyi palástot. Most... most Szécsi úr fölemeli az oltárról a koronát, inog rajta a két kis aranylánc, a püspökök is tartják... László kopasz kis feje fölött... s a templomban a csecsemő keserves sírása visszhangzik csupán a dermedt csöndben, a drágaságokkal szikrázó oltárok fölött. A királyné szeméből némán patakzik a könny, és könnyeznek a bárók, s ahogy lassan jobbra-balra forgatom fejemet, látom, hogy könnyezik az egész ideseregelett gyülekezet... miért sír itt mindenki? Hiszen ők, ők akarták, hogy király legyen a síró-rívó csecsemő. Mit akarnak vele, a tehetetlennel? Az országot akarják! A várakat, a falvakat, a bányát, az aranyat, a sok-sok katonát, jobbágyi portákról, a sok-sok jobbágyot is, mind a kilencedet, a harmincadot, a dézsmát, a verejtéküket, a robotot - a földek és városok kincsét! Ezért, ezért verejtékeznek a robotosok milliói, hogy ők, ez a maroknyi úri népség, a bárók, a főpapok, az urak henyélhessenek és dúskálódjanak... - *in saecula saeculorum* - örökönvaló századokon át! Milyen kövér, milyen ékes valamennyi! Fogtatok-e egyszer is markotokba kapát, ti urak? Megragadta-e húsos kezetek az eke szarvát, mint az én öregapám? Meg a nagyanyó! Egymaga szántotta ő föl a kilenc véka ekealját, egymaga aratta le, helyette ő ment úrdolgára, amikor nagyapámat Gara úr keresztesháborúba vitte a cseh ludasok ellen - igen, így mesélte nekünk anyám! Ezek most azért sírnak, mert félnek! Milyen sápadtak! Mitől félnek? A csecsemőtől, hogy nem lesz elég erős és elfolyik ujja között a temérdek kincs? *A másiktól* félnek, aki talán már Buda felé közeleg? Félnek, hogy a másiké lesz az ország? A másiké lesz a kincs és a hatalom? Jaj, mikor jön el Krisztus urunk igazi országa? Az ezeréves ország. Akkor nem lesz király és nem lesz jobbágy. Az Ő országában a vádló egyben bíró nem lehet. Holnap a királyné leütteti a kezemet. Miklós azt mondta, hogy...

- Pelenkát...! - sziszeget felém az asszonyosság és szaporán a kisdud ruhája alá gyömöszöli, mialatt egy kis lépcsőn fölviszi az emelvényre. Megint a tarsolyokkal kell bajlódnom s közben fönt az emelvényen Szécsi úr gyorsan mint a hadaró olvas valamit:

- ... *profiteor et promitto...*

- Esküszöm és fogadom - ismétli meg Cillei úr magyarul. - Egy takarót! Gyorsan! Egy aranyos takarót! - hebegi pulykavörösre vált arccal Ilona füléhez hajolva - a királynak most aranyos takarón kell ülnie, hol a fejetek? - és én már rángatom ki a bölcsőből László hermelinnel bélelt aranyvörös takaróját, elejtem a tarsolyt, megbotlom benne, nem baj, fölnyújtom a takarót, Ilona félkézzel a gyermek hátulja alá tölja és most gyorsan megy minden, nagyon gyorsan, mintha a templom kapujában bosszúálló angyal állana lángpallossal és mindjárt kiüzné őket, a kufárokat, az ördöggel szövetezőket.

Ilona tartja a csecsemőt az aranyvörös takarón és Ulrik úr a rivalkodó csecsemő feje fölött tartja a koronát, folyvást tartja, míg a misét éneklők s a csecsemő sírása olyan konok és erős a homályos templomfalak visszhangjában, mintha egyéves fiú sírna. Hátul, messze, a fejevári polgárok összedugják fejüket: min csodálkoznak?

- *Te Deum laudamus!* - Gyorsan, gyorsan jönnek a vitézek és Miklós vajda lovaggá üti őket a király helyett. Erzsébet int és Ilona a csecsemőt leviszi az emelvényről. Bölcsőjébe teszi, arasznyira roskadt, olyan fáradt, sokáig emelték a magasba. És most kivonulunk mind a Boldogságos Szűz templomából. De még most sincsen vége ennek. A kezemre gondolok, jaj, hogy süt a déli nap és mennyi nép! Szent Péter templomába viszik a királyt, Ilona újra kiemeli a bölcsőből és egy trónszékbe ülteti. Úgy tartja, két kézzel, de a kis nyomorult folyvást összecsuclik. No, dehát ezt így kell, ez a szokás, megkoronázták, hát most trónusra kell üljön. Megint csak a kezemet nézem, én sohasem fogok írni tudni, mert nem lesz jobbkezem, nem látom, mit csinálnak, de most már vége, a gyereket visszafektetik a bölcsőbe. Megyünk. Az urak gyalogszerrel kísérik vissza minket a szállásra. Ulrik úr, a német rokon lovagol egy-

maga a bölcső mellett, a koronát viszi, a himbálódzó csecsemő feje fölött tartja, hogy mindenki jól lássa.

A szent korona! Lássátok és figyeljétek! Szent István valóságos koronája ez! Ezzel koronázták Szent Istvánt és mind a magyar királyokat! A korbavai gróf viszi az országalmát. A lyndbachi herceg a kormánypalcát. Hát ezeket is ellopta volna az asszonyság Visegrádról? Legátusi botot is visznek a király előtt. - Mivelhogy Magyarország nem hűbérese a római királynak! - hallom. Az uccaszélről egy mágiszterformájú fekete ember magyarázza a másinak. És a kardot is viszik, a „Győzhetlent”, amivel a csecsemőt lovaggá ütötték. Mikor lesz mind ennek vége? Mit nevetnek? Mi ez a sikongás? Pénzt szórnak a nép közé, marokkal szórják a pénzt és annak a szegény özvegyasszonynak miért vették el a tehénkáját? Rablókirály! Gyilkos király!

Hátranézek. Erzsébet őnagysága Ilona meg a bölcső mögött halad, igen alázatosan. Így tiszteli a fiát. Leszegett arca olyan sápadt, mintha az angyal pallosának suhintását érezné válla fölött.

Mikor a nemes király a szállásra ért és megpihenhetett, őnagysága egészen meghülyült a sok felemeléstől... mikor a nemes királyné magára maradt a fiával, letérdeltem a nemes királyné előtt és figyelmeztettem őnagyságát, minő szolgálatokat tettem őnagyságának és a nemes királynak is és őnagysága többi gyermekének, a nemes fejedelmi nemzetségnek.

(Kottanner)

Az urak, a papok, a kisasszonyok, mindenki kiment a teremből.

- Egészen meghülyült szegény a sok felemeléstől. Fektesd le gyorsan, Ilona. Hadd pihenjen már - mondja türelmetlenül a királyné. - Magam is aludni térnék.

Párnával támasztja meg derekát a karosszékekben. Az asszonyság a kisdud kesztyűjével vesződik. A lankadt kis csuklón meghúzódott az aranyzsinór, amivel rákötötte. Végre lekerül a gyermekről méltóságának utolsó jelképe is. Fölfelé fordult szemmel szunnyad a bölcsőben.

A délutáni égbolt szép tiszta búróján fénnel szegélyezett, gyapjas fehér felhő emelkedik. Kint a prépost úr kertjében a sűrű zöld gesztenyefák között megállt a szél. Erzsébet megtörli izzadt homlokát. Az asszonyság hirtelen letérdel előtte. Két nagy szeplős kezével átkulcsolja a királyné térdét és beszél:

- Isten segedelmével elmúlt pünkösdi szent vasárnapja: fiadat, a nemes királyt, az én nagyságos uramat annak módja szerint királlyá koronázták! Nem történt itt semmi hiba, nagyságos asszonyom! A magyarok három törvényét tökéletesen betartottuk nemes László királyunk koronázásánál. Egyik sem hibázott: igazi király ő! Első törvény, hogy a királyt a szent koronával kell megkoronázni. Így történt. Ezt mindenki láthatta. Kinek nem volt helye a templomban, az kint, az uccán eleget szemlélhette. Másodszor: hogy az esztergomi érsek koronázza meg. Hála a jóságos Istennek Szécsi uram nem vonakodott. Harmadik törvény, hogy Fehérvárott legyen a koronázás. Ide is eljutottunk. Minő veszedelmek után! Mennyi ellenség leleselkedett rám! Mennyi gond környékezett! El ne feledd, jó asszonyom, hányszor kockáztattad a te szegény szolgálód életét! Ha akkor Visegrádon felriad az őrség, engem felkoncolnak...

- Igen, Ilona. Aludjunk most már.

- És én akkor meg sem gyónhattam. A lelkem üdvössége is ráment volna a koronára.

- Aludjunk, aludjunk... Hadd ezt most. Majd holnap...

Ilona karja még szorosabban kapcsolódik a másik asszony térde köré.

- Holnap? És most egy jó szavad sincs hozzám? Elfelejtetted az én nagy ínségemet? Az én hites uram még mindig Bécsben rostokol. Kedves kis magzatom, Katherinám, két esztendeje nem láttam. Ha számbaveszem, minő szolgálatokat tettem neked, meg a nemes királynak, meg a többi gyermekednek, a nemes fejedelmi nemzetségnek...

- Igen, Ilona, igen...

- És ajándékot tőled még nem kértem. Én nem. Itt az udvarban az a sok naplopó, mindenki...

Erzsébet arcán kétoldalt folyik a verejték. Odakinn a fényességgel szegett felhőre szürke viharfelhő terül. Elsötétül a terem. A kárpitos falak elfakulnak. A királyné lefejtí térdéről a két erős kart és ezüstös ruhájában fölegyenesedik.

- Kelj fel. Értlek. Most kelj fel! Ha az ügy jóra fordul, ha megvalósul, amit terveztünk, föl-emellek minden nemzetségeddel. Méltán megérdemled. Magamtól sem tellett volna annyi, mint amennyit te énértem tettél meg a gyermekemért. Ez igaz. És még szükségem van rád. Még... még nincsen vége mindennek. Ha csak egy fillérem marad, azt is megosztom veled. Most eredj. Aludni akarok. Vigyázz a királyra. Ez az én legdrágább kincsem a nap alatt. Eredj, Ilona - és a királyné felállván székéről, kezét nyújtja az asszonyságnak.

Az alázatosan meghajol, alázatosan és olyan mélyen, hogy hosszú dereka eltűnik szoknyája ráncai megett.

Kint megdördült az ég. És a nyoszolya függönyeit meglengető szélviharban kivágódik az ajtó.

- Jóságos Isten...

Megtelt a terem emberekkel. Cillei úr vérvörös arccal, poros, izzadt vitézt tuszkol előre. Az ijedten kapkodja fejét. A lobogó függönyök mögött felsír a csecsemő.

- Beszélj! - ordítja Cillei. - A királynénak mondd! - és Ulrik úr letépi magáról a nyakából lógó, kókadt rózsakoszorút. - Megnémultál, bitang? Óbudán van! Erzsébet, a Lengyel Óbudán van!

- Irgalom Anyja...!

- Átkelt a Dunán! Dunántúl vonul Budára!

- Hédervári... A kétszínű... Átpártolt...

- Végünk van... Elfognak... Nálunk a korona... Ha a Lengyel kezébe kerül... Jaj, hová fussunk...?

- Könyörületes Isten, ne hagyj el...

- A nép a Lengyelt ünnepli. Rozgonyi Simon megszállva tartja Buda minden tornyát... Ágyúkkal. A budai polgárok újjonganak...

- Szekerekkel, haddal, fegyveres csapatokkal közeleg... Lovon félnap...

- Menekülni! Menekülni!

- Irgalmas Szűzanyám... csak most segíts...!

Jajveszékelnék, ordítanak mind egyszerre. A pokoli kavarodásban Ilona szétdobálja a nyoszolya függönyeit s a hermelines takaróba csavarja a csecsemőt. És odaáll vele Erzsébet mögé. De az csak a kezét tördeli.

- Hová fussunk? Urak, urak, hová?

- Reggelre itt lesznek...!

- Veszprémbe, az közel! Mátyás...

És Mátyás püspök kurta lábaival a csecsemőhöz furakszik és széles arcán folynak a könnyek:

- Ó, kegyes gyermek! Adja Isten, hogy előbb lássalak az ország trónusán, semminthogy engemet az öregség... Nőjj nagyra, gyermek! Nőjj nagyra! Senki téged elevenen le nem taszíthat Magyarország trónjáról! Csakhogy az én embereim nem megbízhatók.

- Akkor Győrbe! Még az éjjel...! Az osztrák határ felé... A rokonaim... Benedek püspök... kérj akármit... megkapod... csak bocsáss be... bocsáss be Győrbe... bocsáss be a fiammal...

- Küldjed néped Buda ellen! Foglald el! Foglald el a fővárost!

- Bennfogod a Lengyelt! Bennfogod mind a híveit!

- Küldj lovasokat a Lengyel ellen!

- Jaj, merre fussak? Milyen utat kövessünk?

És amíg ők, vesztüket érezve, tanakodnak, én az ágyamhoz futok. Ledobom magamról gyorsan a rózsaszínű rokolyát. Viselőruhát öltök, azt a kinőttet, kissé vásottat, amiben a mosást meg miegymást végeztem a csecsemőnek. Csöndesen kimegyek a teremből.

A gesztenyefák fehér gyertyái jobbra-balra hajladoznak a szélben. Átmegek nyugodtan az udvaron. Jó az eső, húsíti arcomat. Az istállók mögé kerülök. Palánk-kerítés állja el utamat. Derékba gyűröm szoknyámat, átmászok rajta. Egy darab rét, azután megint egy udvar, egy ház, egy másik ucca. Szekér zörög el mellettem. Utána kiáltok. Megáll.

- Hová igyekszel ebben az esőben, galambom?

- Öregapámhoz. Vegyetek fel...

Vásárosok. A pécsi vásárra mennek. A városkapúnál az őrség egy kis tető alatt húzódott meg: csak int, kieresztenek. Jó az ekhó alatt, a száraz, szagos szénán. A lovak fara fénylik az esőben. Sötét van.

... ezek a tiszteletreméltó férfiak, csak ülnek a nagy házukban, a bíborbaöltözöttek, szép köntösökben, bő kámzsákban, magos süveggel, a hájashasúak - nagy dicsőséggel csavarják ezek az isteni törvényeket...

*

... a hóhérok, a poroszlók, a városi tanács vérebei, a városok, az erős várak gonosz hatalmasai: ezek mind a szegény dolgozó nép véréből és verejtékéből táplálkoznak: ők csak a hasukat hízlalják és kurálkodnak.

(Čelčicei Péter: Vitairat Rokycana ellen)

*

Ó, minő sötét vakság! Mely nagy gonoszság! Mind gyilkos az, aki az ő felebarátját gyűlöli...

(Apologia Taboritarum - A taboriták védelme)

*

*Óh, mely mezétlen téged látlak
megveretve, meghúzlalva,
megtörtetve, megútálva
te kénodban én ne legyek megútálván?*

(Szent Bernát himnuszából a felfeszített Krisztushoz)

- A kezemet akarta leüttetni, nagyapám! A kezemet! És miért? Miért? Mit vétettem én? Félttem. A templomban is egyre a véres csonkot láttam jobbkezem helyén. Én nem leszek többé senkinek a cselédje!

Öregapám nehéz kezét fejemre teszi. Ülünk a hűsön, az eszterhéj alatt. Az udvaron a kendermagos előrenyújtott nyakkal fut felénk, fölszegezi fejét, mintha kíváncsiskodna, mit beszélek. Nem szeretem a kendermagost. Elmarja a jércéket a szemtől. Beléjük vágja a csőrét, hogy neki több jusson. A jércék félnek tőle. Karcsú, nyalka, jó fejtartású. Hetykén jár. Olyanforma ez a jérce mint az Ilona. Öregapám nevet engem, hogy a lábasjóságban is asszonyt-embert látok. De most a meleg déli napon arca sötét.

- Azoknak nem leszel többé a cselédje. Nem. Hát aztán? Jobbágyleány vagy, jobbágylány volt anyád, jobbágy a nagyapád, jobbágy volt minden nemzetséged. Baromnál is hitványabb jószág az urak földjén. Ha elhullunk, ki törődik most már velünk? Kinek gondja az ezernyi, milliányi rabszolga? Meghalt Ziska apánk, minket, az ő árváit szétverték a keresztes urak. Urak, urak! Mindenütt az urak! De a jobbágy nép nem felejt el, amit ő mondott: Ki kell irtani az urakat! Utolsó szál! El ne feledd ezt te sem! El ne feledd, lányom, hogy véres csonkot láttál a kezed helyén. El ne feledd, ha ötven évig is élsz. Én sem felejttem el... *azt*. Nem felejttem el, amíg élek. Erről a nyomorúságos jobbágytelekről kiverhet Gara úr. Az is az övé. De a gyűlöletem az enyém. Ivadékaimra hagyom. Ők megsokasodnak, mint a mag a földben és megérik a vetés. Akkor majd mink aratunk, mink, akiknek vérével és verejtékével az urak a földet öntözték. Hogyan is felejtethném!

- Mit, nagyapám?

Kezefejével végigtörli forradásos homlokát. Félszeme elsiklik a diófa tövében virító muskátlik fölött, a gyümölcsös felé száll, a kis völgyön túl, az idenéző domb felé, ahol emberek venyigét kötöznek. Barna gunyák mozognak barna karók között. Ő nem látja a karókat, nem látja a dolgos népet, messze a multba néz.

- Bunzlau alatt történt. Én már a cseheknél voltam akkor, régen. Egy karácsonyeste szöktünk át a keresztes uraktól, éjjel, csupa nyolcadtelkes jobbágy meg háznélküli zsellér, innen, Baranyából, meg drávamellékiek. Nem akartunk az urakért harcolni. Se érettük, se a hitükért. Fázunk, éhezünk, rongyoskodunk. Egy pap vezetett át bennünket, az jó pap volt, sokat beszélt a néppel, mindig is közöttünk volt, velünk éhezett. Odaát, a cseheknél - az más volt. Ziska apánk fiai voltunk - testvérek valamennyien. Ott rend volt. Se gyilkosság, se fosztogatás, se hazugság. Se ital, se kocka. Ott, aki harcolt, a zsákmányban mind egyformán osztozott. Aki megtartott magának pénzt, élelmet, köntöst, halállal bűnhődött. És Isten ígését a nép nyelvén hirdették nekünk. Ott tudtam, miért harcolok. Az ezeréves országért. Krisztus urunk ezeréves országáért.

- Anyám is így mondta.

- Nem kellett templom, nem kellett oltár, nem kellett mise. Nem kellett nekünk hájas, henyélő pap. Kicsiny tömlőkben, gunyánk alatt magunk vittük a gyülekezetnek az Úr drága vérért. Hegytetőn vagy valami nagy mezőn gyülekeztünk - csak úgy sereglett hozzánk a sok nép. Emberek, asszonyok. És valamelyik testvérünk felállt és beszélt hozzánk az Úr dolgairól. Volt

úgy is, hogy fehérnép volt az, aki beszélt. Azután vettük a kenyeret és a bort, az Úr testét és véréét. Imádkoztunk és énekeltünk. És utána letelepedtünk a fübe és mindenkit egyforma szeretettel megvendégtünk. Egyforma volt ott úr és paraszt, nemes és jobbágy. Az asszonynak is annyi becsülete volt mint az embernek. Az asszony is csak úgy beszélt mint mi, emberek. Azt is meghallgattuk, ha tiszta szívből szólt. Az asszonyok is velünk harcoltak. Mindenütt.

- Mondjad tovább, nagyapám.

Ő két tenyerébe temeti arcát, mintha fájna most ez a verőfényes világ - vagy egy más hangra figyel?

- Odaát... odaát tanultam meg, hogy ez a világ nem a mi világunk. Ez az ország nem a mi országunk. Cseh paraszt, morva paraszt, horvát paraszt, magyar paraszt - egy a mi bajunk. Nyakunkon az urak meg a papok ülnek, gonosz urak, gonosz papok. Odaát tanultam meg. Lassan. Nagyon lassan. És lassan láttam, hogy sokan, egyre többen tudnak az ezeréves országról, ami eljön majd és az a mi országunk lesz. Mindenkié, mert ott nem lesznek urak és nem lesznek hatalmasok. Nem lesz király és nem lesz bíró, nem lesz adó és nem lesz dézsma. Nem lesz ott arany és nem lesz birtok és nem lesznek várak és városok a rablott jószág őrzésére és nem lesz mester és nem lesz tanítvány, aki tanuljon tőlük, mert mindenki egyformán részes lesz a test és a lélek javaiban. Ott nem lesz törvény és nem lesz bűn és nem lesz hazugság, nem lesz éhség és nem lesz félelem és az ember nem lesz erősebb az asszonynál és az asszony nem szolgálja az ő urát, mert a nő az embernek társa lesz. Mi akkor azt hittük, hogy az ezeréves ország közeleg már. Így mondta ezt akkor az én hűséges társam, Ljubosa. Ó, Istenem, Istenem.

Nem vontam le arcáról a kezét. Nem vettem az én hús kezembe. Nem mondtam, hallgasson most. Tudtam, hogy óriási melléből kiszakad a fájdalom és ez ment meg engem.

- Éjszaka vonultunk egy hegy tövében. Középen a szekérhad. Minden szekér tömve puskásokkal. A gyalogosok két oszlopban, két oldalt. Azoknak csak szekercéik meg kopjaik meg husángjaik voltak. Asszonyok, gyerekek is voltak velünk, az volt a parancs, mindegyik község a haddal menetel, mert a keresztetek fölgyujtják a falvakat. Három oldalt törtek ránk, menetelés közben. Iszonyú öldöklés lett. Amikor a gyermekekkel és a fehérréppel végeztek, szétszórtak bennünket a csillagtalán sötétben.

- Kilenc napig bujdosam étlen-szomjan, erdőben, árokban, kazlakban lappangtam. Azután Čelčicében befogadott egy paraszt. Padlásán rejtőztem. A húga mászott fel éjjel vízzel és eledellel. Ő kötözgette sebeimet.

- Egy napon aztán megváltozott minden. A keresztetek elvonultak arról a vidékről. Lehívtak a házba. Szép öreg ház volt, szép föld tartozott hozzá meg majorság, voltak ott csűrök, volt ott malom meg minden. A termésen az egész község osztozott. Talán nem is volt paraszt a Ljubosa testvérbátyja, legalábbis nem volt mindig az, csakhogy ő maga járt szántani a földre, maga etette a barmokat, elvégzett minden munkát, maga meg a testvérei, négyen voltak, három ember meg az asszony, a Ljubosa. Az is kijárt a mezőre. Írni-olvasni, azt mindegyik tudott. Nem olyan ház volt az, mint a többi. Péter, aki engemet befogadott, sokszor a nap derekán abba hagyta kint a munkát. Hazament, leült a csöndes házban és írt, írt, írt, vakulásig, írt a mécses lángja mellett, míg nem eltűnedeztek a hajnali szürkülésben a csillagok. Azt mondják, Prágában is járt, két álló esztendeig vitázott ott a mesterekkel, de nem engedték be az egyetemre, mivelhogy deákul nem tudott. És ahogy a keresztetek elvonultak arról a vidékről, Péter háza megtelt mindenféle emberrel. Vitakoztak vele, sokszor naphosszat, még éjszaka is. Leveleket hoztak és vitték Péter leveleit. És sokszor a széles udvarra tolongott a temérdek nép, jöttek mindenfelől, asszonyok is, kézenfogva a gyermekeket. Olyan sűrűn

álltak az udvarban, hogy egy kos sem furakodhatott volna át közöttük. Pétert jöttek hallgatni. Ilyeneket példázott Péter:

A tüskés galagonya így szólt a mező virágainak sokaságához: „Engem választottatok magatok urának, ám lássátok, hogyan uraltok engem! Úgy uralkodom én, hogy az én országomban senkinek sem marad meg épen a bőre. Mit keresel itt, te paraszt? Lenyúzóml rólád a bőrt, le én, mint a hársfáról a kérget!” - A bogáncskóró pedig csak bíztatja a kegyetlent: „Hajrá, nyúzd a parasztot, nyúzd, nyúzd le a bőrit, majd új kérget ereszt, mint a fűz a patak partján.” - És arra ment egy hájashasú kurafi és így kiáltott: „A paraszt, ahány van, mind a miénk! Ránktesztálták örök jusson a mi atyáink: ők megvették a jobbágyokat, jó pénzért, benn van a levéltárba...” - Én pedig mondom nektek, ti kurafiai, a poklot is rátok testálta apátok! Embereket vásároltak? Telket? Földet? Haj, idegen birtokot vettek, idegen földön! Mert az Úr így szólt: „Enyém a föld!” Hol adott néktek testámentumot az Úr, hogy az ő javait átengedné nektek? Embert vásároltok? És meggyötritek, mint a vágóra szánt barmot és gyönyörködtök az ő kínjaiban? A kutyáját jobban tartja az a kurafi mint a tulajdon jobbágyait! Kutyájához így szól: „Bodri, gyeride, feküdj a vánkosra!” - Embert vásárolsz, te hájas? Meglásd, milyen vásárt kötöttél! Mert addig Istené volt az ember, míglen förtelmes pénzeden megvásároltad...

- Zúgott a nép. Öklök emelkedtek a levegőbe. És rárontottak volna a földesurak szép házaira, a püspökök és a rossz papok cifra palotáira, ahol azok a tisztos uraságok ülnek, a zsírosok, a bujálkodók, hájukat gyarapítván. De Péter intette a népet: Még nem jött el az idő. Egy napon azután ide is megjött a parancs: a község vonuljon hadba, mindenki. Az emberek vigyének csépet, szekercét, nyársat, dorongot, botot, korbácsot, ami a háznál van. Az asszonyok is. A gyermekekre az öregek ügyeljenek, azokat szekerre kell ültetni. Az eleséget magukkal vigyék. Amit nem győznek, égensék fel. A jószágot vágják le. Házát mindenik gazda gyujtsa föl indulás előtt.

- Harminc paraszt állított be Péter portájára: hogy ő legyen a kapitányuk. Péter hallgatott, csak a fejét rázta. Emitt is, amott is láng csapott föl a zöld gyümölcsfák között, a patak partján sorban égtek a tetők. A malom alatt éles asszonyi hangok énekelték Ziska apánk harci dalát:

*Boldog az ember,
ki az igazságért
halált szenved.
Állj, társam,
állj híven
társad mellett!
Zengjen a kiáltás,
hívjon harcra:
Rajta! Menjünk rájuk!
Rajta! Rajta!*

- A küszöb elsötétült. Ljubosa állt oda, kezében korbács, övében szekerce. Hátán teli zsák, de erős teste meg sem görnyedt alatta. Péterre nézett és várt. A harminc paraszt arca sötétebb lett mint a viharos ég.

„Mit késlekedsz még, Péter? Vezess bennünket!”

Süvöltött az ének, mint a fergeteges szél, a malom felől:

*Rajta! Rajta!
Fogjuk, fogjuk fegyvereinket!
Kiáltsd: Isten vezérel minket!
Ne kíméld! Üsd, vágd! Öld le mindet!*

„Ó, ti vakok! Ti vakok! Ti balgák! Ti gyilkosok!” - jajdult fel ekkor Péter. - „Hová mentek? Megálljatok! Testtel rohantok az ellenség testének? Kézbemarkolt fegyverrel? Ki keltheti életre miközülünk az ember testét? Te, Jan? Te, Bohuslav, Te, Jaromir? Egyik sem! Senki! Mondom nektek: Akkor ne ölj! Ne ölj, mert gyilkos az, aki az ő testvérének életét veszi!”

- Az ének már a kert alatt dübörög:

Ne kíméld! Űsd, vágd! Öld le mindet!

- Péter széttárja karját:

„Ne ölj bírói székből! Ne ölj a harctéren!”

„Péter! A németek máglyára rakják a két szín alatt áldozókat! Az asszonyokat lefejezik! És mi itten...”

„Tízszer annyian vannak ellenünk, Péter!”

- Áll, mint a keresztrefeszített:

„Ne magatokat védjétek, szerettem! Az isteni igazságot védjétek! Az eszme fegyverével! Vállaljuk Krisztus urunk mártíriumát!”

Ljubosa, kezében a korbáccsal, odalépett Péter elé:

„Kutnán nem volt elég hóhér. Ezerhatszáz testvérünket lökték le a tabori bányák aknáiba. A gyermekeket tízesével kötözték össze, úgy vetették le! Zsigmond katonái minden csehet megégetnek! Veszélyben van a nép és az igazság. Veszélyben vannak testvéreink. Mennünk kell. Bátyja!”

- De Péter eltakarta arcát. Nem mozdult. Ekkor Ljubosa a parasztok elé állt:

„Utánam, testvérek! Én vezetlek benneteket! Nem a mi akaratunkból, de szükségből viseljük ezt a háborút! A gonoszság ellen! Előre, az ezeréves ország és a haza védelmére!”

- Vele mentem.

- Együtt meneteltünk. Együtt heveredtünk le széljárta sátrakban, vagy a puszta földön, ha megpihenhettünk. Együtt harcoltunk. Testével melengette testemet, bekötözte sebeimet. Az isteni ösztön adta szájába a szót, amikor tanított engem, az isteni értelem fénylő napja ragyogott rám az ő szeméből. Ő volt a kapitányunk. Mi ketten legelől küzdöttünk. Győztünk. Mindíg győztünk. Azután egyszer bekerítettek. Minden fölfordult. A szekértáborig törtek. A kapitányainkra vadásztak: húsz-húsz dukát volt kitűzve fejeikért. De Ljubosa nekik másra kellett. Leteperték, ott, énelőttem, húszan és én meg voltam kötözve és szájamból a vérrel dőlt a szitok. Megvakítottak, félszememre - hogy ezzel a másikkal mindent végignézzek. Vallatták: a másik ezred honnan vonul? Hallgatott. Harapófogóval tépték a mellét. Nem ordított. Csak a nyitott szeméből szakadt a könny és egyre engem nézett. A német urak röhögtek: - Te szajha, te katonaringyó, felnyársaljuk a kanodat, elevenen megsütjük, ha nem beszélsz! - Ő már csak annyit mondhatott: - Igaz keresztény nem hátrál meg az Antikrisztus előtt! - Erre megragadták és felkötötték egy körtefára. Fejjel lefelé. És a lekonyuló ág alá gyorsan tüzet raktak.

... mely igen szoros a kapu és keskeny az út, mely viszen az életre és kevesen vadnak, kik meglelik őtet.

*

... Tü vattok kedeg földnek savi...

(A huszita bibliafordításból)

*

*... a barna föld, amelyből sok jelzőkövet
kitéptem, itt is, ott is, mely leverve volt:
így lett, mi addig szolga volt, a föld szabad.
S az istentől rendelt hazába is sokat
vezettem vissza, kit rabként hurcoltak el,
ezt jogtalan - más régi törvények szerint
adósságáért volt földönfutó, amíg
Athén nyelvén többé beszélni sem tudott.
Voltak, kik itthon szenvedtek rút szolgaság
alatt, szeszélyes gazdáik parancsait
rettegve: én szabaddá tettem őket is.
Hatalmat és jogot kibékítettem, így
mindent véghez vittem, mit elvállaltam én.*

(Szolon)

Kapálásból jöttem. Odaát, a szőlőshegyen kapáltam egy sorban a leányokkal. Reggeltől, míg csak szemközt, az aranyba mártott dombok vonulata mögé le nem merült a nap. Álltam a munkát, végig, nekidülve a partnak, bontottam a rögöt a tókék alatt. A leányok már nem fitymálnak: - Udvari cseléd! Te! Gyöngye vagy te erre a dologra! Te csak ülj a hűsre! Te csak ülj a diófa alá! - A derekam jobban hajlik mint az övék. Karom erős.

Beléptem hát a házba és rögtön megpillantottam a vendéget. Háttal ült a küszöbnek, az evőszék előtt. Az evőszék lyukában, a közepén gőzölt a birkagulyás. Nagyapám csöndesen kavarta. A vendég háttal ült és a szikes falak, a repedezett padló, amit annyi bánat taposott, a szegletből szálló szürke este megtelt vígassággal. Elgyöngültem. Nekidőltem az ajtófélfának.

- Gyere be - szólít nagyapám. - Ez az úrifüú téged keres.

Miklós. Miklós. Ekkora boldogság. Lekuporodok én is az evőszék mellé. Némán kanalazunk. Remeg a kezem. Vigyázok folyvást, hogy a kanalam össze ne verődjön a vendég kanalával. Ő ügyet sem vet rám. Le nem veszi nagyapám arcáról a szemét. És beszél, beszél, mintha esztendeje mindíg csak hallgatott volna:

- Budáról jövök most. Egy hosszú hétig időztem ott. Egy kis púpos bolondot vittem oda meg azt a szénfekete gyermeket, aki vele volt. És egy halott leányt. Hogy a bolond kívánságára királyi mátkához illő dísszel eltemessék.

Kata. Édes Kata. Tudtam. Már akkor, Fehérváron tudtam. Te szegény! Te mindenkinél árva szegény árva!

- Szánoki uram is Budán időzik - mondja Miklós. - Ulászló kíséretében. Őrá, Szánoki uramra bíztam a bolondot és a kis szerecsenyt. Ezekkel nem kell sokat bajlódjék. A bolondnak nincsen maradása Budán, se Krakóban, nem marad Ulászló udvarában. Itáliába szeretne menni a kis szerecsennyel. Ott meleg van, süt a nap, ott nyájasak az emberek és a hölgyek műveltebbek, finoman el lehet társalogni velük a szerelemről. A bolond kasztráltatni fogja a kis szerecsenyt. Énekest csinál belőle. Valamelyik bőkezű kis olasz udvarba küldik őket. A temetés - a leány temetése Szánoki uram gondja volt csak. A lengyel király - márminthogy az új magyar király, Ulászló - annak mostanában máson jár az esze. A többieké is. Fejérvárra készülődnek, koronázni.

- Koronázni? Megint? Kicsodát?

- Hát az Ulászlót. Az új magyar királyt. A másodikat. Két királya lesz az országnak. Egyiket a német rokonság koronázta meg, a másikat a magyar atyafiság keneti fel, azután: aki bírja,

marja. A pápai szent székben nemrég három pápa ült - a magyar apostoli király trónusa sem marad el mögötte - annak nagyobb dicsőségére. A török meg nevet a markába és zaklatja a végeket! Fölperzselt falvak, rabláncra fűzött emberek mögötte. Előtte a földönfutó nép nyomul az ország belseje felé. Azok is ott voltak Pest alatt, amikor Ulászló díszes seregével, a hadi kocsikkal, ágyúkkal tábort ütött, hogy átkeljen a Dunán. Ott voltak. Annyian lehetnek mint a királyi sereg. De *azok* nem ujjongtak. Nem örvendezett a menekülők sokaságában senki sem. Némán nézték a készülődést.

- Mert aki most Fejérvárra vonul koronázni, nem az ő királyuk - mondja nagyapám. - És aki Fejérvárról elfutott, az sem az ő királyuk volt. Még nem teljesült be az idő, úrfi! Az üldözötteknek, a háznélkülieknek, a jobbágynépnek is lesz királya ebben az országban: csak hogy annak a királynak nem aranyból lesz a korona a fején. Vasból lesz a koronája, vasból és vasból lesz az eke is és az a király kezében vasjogart tart. Tűz és vér és könny hozza el az idők teljességét, úrfi! És ha betelt az idő, a földön béke lesz és miénk lesz a föld és annak gyümölcse - minden föld és minden gyümölcs. Én... én azt már meg nem érhetem. De ti... ti ifjak és erősek, ti vagytok a földnek savi és megbomlasztjátok a korhadt gyökereket. Új élet serken, amint fordul az idő és eltűnik minden, ami volt. Rettenetes erők feszülnek a rög alatt.

- Ki vezet bennünket, András? Ki fogja egybe a sokak jószándékát? Ki vezet bennünket a keskeny útra, ami Isten országába visz? Én ezt az utat még nem leltem meg. Keresem. Szüntelen.

A szobában megsűrűsödött a sötétség. Nagyapám fölkel, eltolja az evőszéket, veszi a lócát a fal mellől s a ház elé viszi. Én a küszöbön telepszem meg. Tengerek csillag szikrázik fönt az égen. Annak fényénél figyelem Miklós arcát. És ő megint beszél:

- Nem megyek vissza a lengyel udvarba, András. Énnekem tanulnom kell. Meg kell tanulnom, milyen a föld, ahol mi mindnyájan lakunk. Meg kell járnom minden tájkát. Meg kell ismerem az embert és az ember alkotásait. Mennyi tájék és hányféle arculata van az embernek! És mennyit alkotott! És mennyi alkotás merült el az elveszett idő sodrában! A görögök és a latinok művei. Nagy mesterek voltak ők. Egy világot építettek. Az a világ letűnt. Köveit is széllyelhorodták, amiből épült. De a rögből, a borona nyomán, a tenger fövényéből előkerül miegymás, ami az övék volt, pénz, sírtábla, szerszám, ékszer, mezítelen, szépséges istenképmás - és a szántóvető, a szerencsés halász fut örvendezve az urakhoz a mult drága emlékeivel. Itália alatt van egy sziget, görögök laktak ott, valahol a tengernél, egy domb keskeny gerincén kilenc oszloptemplom áll sorjában ma is. Kétezer esztendeje.

- De nem ezt akartam most elmondani. Hanem azt, hogy miként találtam én ide, a portádra, András. Siklósra.

A fekete fák lombja összeborul. Milliárd kicsiny csillag hallgat az égen, mozdulatlanul. Az orgonabokorban rebben egy madár. Milyen messze van mindaz, ami volt! S a szőlőshegy mögött szelíd fényesség kél az ég peremén.

- Újesztendőkor Visegrádon jártam. Egyszer alkonyatkor titokban kezembe nyomott valaki egy képmást, egy kövér kis leány képmását és megkért, vinném el Krakóba. Megígértem. És hogy másnap, ugyanakkor, ugyanott, a várfalakon kívül megvárom, akkor levelet is hoz és elmond mindent. Ránksötétedett és ő futott vissza a várba, hogy kint ne rekedjen. Másnap én nem jöttem el. Nem jöhöttem. Még az éjjel megkötözve lóra dobtak s visszahurcoltak Krakóba. Zonka királyné emberei. A szeszélyes asszony parancsára. Megbánta, hogy Erzsébethez küldött. Már a magyar urakkal akarta fiának az országot megszerezni.

- Nem tudtam, ki az a leányka, akinek a képmását vittem. Nem tudtam, kinek szánták a képet. Ám egy napon furcsa levelet nyomott kezembe az én Długoss barátom, hogy adjam

Ulászlónak - de senki ne lássa. Furcsa levél volt. Igen-igen hosszú és gyönyörű szép betűkkel megírva. Ulászló forgatni kezdte, de restelte a fáradságot, elég tölta, olvassam fel. Előbb betűzzem ki az aláírást: mert az aláírás a szép levél végén inkább macskakaparáshoz volt hasonlatos, noha sok vastag cikornya díszítette.

- Katalin, Liegnitz és Brieg hercegnője: az állt a levél végén. Szívetindító panasz volt az eleje. A hercegnőt, árvaságra jutván, Erzsébet királyné udvarába vitték palotás szolgálatra. Nehéz ott a sora, nem szereti ott senki, de senki, a királyné sem, noha a rokona, csak az Anna, a tejtestvére, az jó hozzá. Elmúlt már tizenöt éves, írta, és várja, hogy értejöjjön Ulászló, az ő kedves mátkája.

„Mi a kő!” - nevetett Ulászló. - „Sosem láttam ezt a leányt! Olvasd csak! Kicsoda?”

- Az is kiderült a levélből. Együtt gyerekeskedtek Krakóban, vagy négy esztendeig, ott a Wawelban. És nyolcesztendőskorában megígérte Ulászló a kislánynak, hogy feleségül veszi, ha majd megnő. A hercegnő nemrégiben el is küldte a képmását, emlékeztetőül, csakhogy azon a képmáson ő még kicsi volt. Azóta... - „Miféle képmást?” - mérgelődött Ulászló, mert únta már a hosszú levelet. A hideg folyosó végében álltunk. A meleg szobában hangos nevetés volt, labdajátékkal mulatoztak társai s ő türelmetlenkedett. - „Kicsoda lehet ez a leány? Nem emlékszem! A nevére sem!”

- Eszembejutott valami. Megmutattam a fiúnak a mellem fölött őrzött képet. Nézte. Jó sokáig. Végül ráismert. És emlékezett egy régi játékra, valamelyik dajka szobájában, erősen zúgott a harang és ők lakzit játszottak. A lakzi végén szánba ültek, elvágtattak Ulászló várába. Az volt a legjobb. Két kis széket kötöztek egy nagy szék elé, azok voltak a lovak, a nagy szék volt a szán, abba ültek. A dajka húzta végig a szobán. De milyen szeplős lett ez a lány!

- Továbbolvastam a levelet. A hercegnőhöz hírek érkeztek Komáromba, mert ott sínylődik most, mint a rab, a királyné szobájába bezárva, Erzsébet várában. Hírek jöttek hozzá, hogy Ulászló elfogadta a magyarok trónját és az országba tart.

„Hűséges mátkáját jószívvel figyelmezteti” - így hangzott a levél: - „Siess, mert Erzsébet királyné királlyá akarja koronázni csecsemőfiát! Álnok és ravasz fortéllyal titkon elorozta Visegrád várából Szent István koronáját és most itt őrizi, itt rejtegeti valahol Komáromban! Való igaz, amit írok, Isten engem úgy segítjen! Hűséges cselédem, az Anna, tulajdon szemével látta az istentelen rablást. A királyné cinkosain kívül senki sem tud róla, csak én meg a cselédem meg a *blasno*, a segítőtársam, aki ezt a levelet írja. A blasnonak mindenhová van bejárása. A blasno keze mindenhová elér. A blasno figyel. A blasno résen áll. És ha meg tudjuk hová rejtette Erzsébet a koronát, megint üzenek... Síríg hű mátkád” és így tovább.

- A fiú bosszankodott is, nevetett is, nem tudta, mire vélje ezt a levelet. Talán csak a blasno üz bolond tréfát vele? Csapdát vetnek neki? Be akarják csalogatni az országba? Ám a magyar korona az anyja dolga, az anyjáié meg a tanácsosoké - azok határoznak, ő csak igent mond vagy nemet, ahogyan neki előírják. Rettenetes hideg télben jártunk még és a fiúnak nem volt kedve útra kelni. Fogta a levelet, összehajtogatta és mellére rejtette. Nem kell erről anyjának tudni. Sajnálta is kis játszótársát, emlékezett, milyen jó volt régen a dajka szobájában. Feleségül vegye? No, előbb mégis csak látni szeretne, hátha nagyon kövér, ő nem szereti a kövér lányokat. Azzal az Erzsébettel is úgy erőltették, telebeszélték a fejét, az anyja meg Sbígnev, a püspök, hogy Istennek tetsző dolog volna a törökök fenyegette magyar királynét hitvesévé tenni. Hát rájuk hagyta, elveszi. Jó, hogy az özvegyasszonynak időközben fia született, most hát nem kell házasodni. Minek is házasodni? Ha majd Budára megy, kirándulhat Csepelre, ott gyönyörű vadaskertek vannak és ha már jól kimulatta magát, megy a török ellen. Minek ehhez mátká?

- Nem is felelt a leánynak. De Zonka valahogyan megneszelte a dolgot és hitte is, nem is, amit a blasno az elorozott koronáról írt, valami cselszövést sejtett és a krakói püspökkel íratott a hosszú levélre egy még hosszabb levelet. Ravasz levél volt, mert Sbigneus úr érti a körmönfont udvari diplomácia minden csínját-bínját. Ez már Czorstinban történt, a határon, odáig kísérté Zonka a fiát: magyar földre nem mert lépni Erzsébet miatt. Sbigneus úr ott Czorstinban megfogalmazta a hosszú levelet, nekem kellett szépen lemásolni. Így tudtam meg, hogy a magyar királyné udvara Komáromba vonult. És megkértem az én Długoss barátomat, a krakói püspök titkárát - mert mi is Ulászló kíséretéhez tartoztunk - vegye rá a gazdáját, hogy azt a levelet én vihessem Komáromba. Mert Komáromban volt akkor valaki, akit meg kellett keresnem, erre adott szavam kötelezett.

Így mondta Miklós. A hold már magosan úszott az égen és fehér fényt hintett arcunkra. Ránéztem. De ő most sem néz rám. Tovább beszél:

- Indultam volna Czorstinból azonnal a levéllel, de a nagy olvadás miatt fölázott minden út, farkascsoordák dúltak, így hát Ulászlóval s a kíséretével kellett tartanom. Mennyi késedelem hátráltatott! Viszlón a király titkos levelesdeákját elsodorta a megduzzadt Hernád vize. Nekem kellett helyébe állnom. Még mindig nem indulhattam. Egerben azután hír érkezett, hogy Erzsébet híveivel és minden háznépével átkelt a Dunán. Erre útnak eresztettek. Mindenki úgy hitte most már, hogy való igaz, amit a blasno írt: a királyné koronáztatni viszi a fiát. Lóhalálában Fehérvárra vágattam.

- Éjjel-nappal nyeregben ültem. Pünkösd másodnapján érkeztem a koronázó városba. Fejetlenség, izgalom, álmélkodás mindenütt. A frissen koronázott király még az éjjel elfutott. Vele a lovascsapatok és az udvarnép.

- A királyné szállására siettem. A prépost háza olyanforma volt, mintha a tatár dúlt volna ott. Az ajtók tárva-nyitva. Széthasított kárpitok a falon. A pádimentumon széthányt ruhák, kalapok, takarók, szalma, szőnyegek, étel. A prépost úr sehol. Az istállóknál végül egy mérges vénasszonyra találtam. Azt nem költötték föl az éjjel, nagyon erős az álma, panasolta, mire fölcihelődött a nagy lármára, azok már elmentek. Őtet itthagyták, pedig telket ígértek neki Bécs mellett. A mérges anyó énhozzám szíves volt. Őtőle tudtam meg, hogy a hercegnőnek nyomaveszett. Eltűnt a koronázás hajnalán. Vagy talán még az éjszaka, hogy Fejérvárra érkeztek. És vele együtt nyoma veszett a bolondnak is meg egy kis szerecsenygyermeknek, aki mindig vele volt.

- És a kis cseléd? - kérdeztem. - Az Anna? Az is a kisasszonnyal ment?

- Azzal - erősködött a vénasszony. - Ha magával vitte. Mert az Anna nem hagyja el a kisasszonyát ilyen dologban. De ne engem kérdezz, úrfi, én nem láttam őket.

- Tűnődtem, merre forduljak, mit tegyek. Egy egész nap meg egy éjszaka elsőbbséget nyertek a szökevények. Talán gyalogszerrel mennek. Megsarkantyúztam lovamat és vágattam előre szélesebben a Budára vezető úton. Sok vásáros jött szembe, egész nap. Megállítottam valamennyit s megkérdeztem: találkoztak-e útközben két szép leánnyal, egy kis púpossal meg egy fekete gyermekkel? De azok csak fejüket rázták. Rámalkonyodott. Lépésben poroszkáltam. Hol keressem őket? Lovam megszomjazott. Egy patak folydogált arra, leereszkedtem a parton a mederbe, megittattam. Valami furcsa neszt hallok. Keresgélek, hát egy fűzfabokor alatt, a harmatos fűben egy csúf kis emberke ül, tenyerébe hajtott fejjel és zokog, keservesen. Őlében egy gyapjasfejű fiúcska szendergett.

- A blasno volt. Igen, Budára igyekeztek... az átkozott pépesfazékkal. A hercegnő azt hitte, Ilona a fazékban rejtegeti az elrabolt koronát. Ott is rejtegette, egészen szombatestig, talán. Ők a koronát Ulászlónak akarták elvinni Budára. A hercegnő éjjel, mikor mélyen aludt mindenki, kiemelte az üres bölcsőből a fazekat. Kisurrant vele a teremből, ahol háltak, le az

istállóba. Ott mindenki részeg volt - előre ittak a koronázás örömére. Elkötöttek két lovat. Katalin a szorosban lekötött pépesfazekat a nyeregkápa alá erősítette - meg se nézte, mi van benne. A bolond az alvó szerezsenyfiút vette maga elé a nyeregbe. Hajnalig a kertek alatt bujkáltak. Katalin a bokrokban vitézi ruhát öltött. Hosszú haját a sisak alá tömte. Azután ki a városkapún. A Budára vezető országúton száguldottak.

- Erősen alkonyodott már. Sehol falu a közelben. Katalin jó néhány hosszal megelőzte a blasnót - szinte állt a nyeregben. A bolond nem tudja mi történt. A patakon kellett átugratni. Fáradt volt-e már a hercegnő? Megbokrosodott-e tüzes lova a szélben, egy lengő fűzfaág hajolt felé? A blasno csak egy sikoltást hallott s a vágató ló patáinak csattogását. Sokáig várt a leányra a patak partján a gyermekkel. Hajnalban keresni indult. Nem találta. Majd egy bokorban bukkant rá. Összetörve. Messze ívben röpítette le a ló. Az arca, a halovány arca tiszta volt és nyugodt, csak a száján szivárgott lassan a vér. Nem volt benne élet.

- A fazekat előbb megtalálta a blasno. Az is a füvek közé repült. Csodálatosképen nem tört össze. Ott hevert mellette, a fűben. Leoldottam róla a kendőt, amivel le volt kötve. A korona nem volt benne. Holmi kis csip-csup ékszer, fülfüggő, gyűrű, boglár, miegymás és egy kicsiny gyermek festett képe. Talán a vörös komorna holmija volt.

- Budára vittem őket. De a levélről, amit a hercegnő sohasem olvasott el, hallgattam. Ki törődött ott most azzal a levéllel? Azt a levelet én a hercegnő testvérének akartam elhozni. Hogy ő olvassa el. Olvassa el ő, az egyetlen, aki Katalint szerette. Akkor talán megnyugszik a szegény leányka sorsában. A blasno megmondta, hol keressem a hercegnő testvérét. Ő tudta, hogy a kis udvari cseléd már Komáromban el akart szökni azoktól, Siklósra, a nagypajához s bízta Katát, hagyja ott ő is a rokonait. De Kata szétfoszló álmokat kergetett.

Öregapám mécsesért ment a házba. A mozdulatlan, meleg éjszakában a láng nyugodtan ég. Nagypapám tartja elém a mécses, amíg az én régi játszótársam nagypecsétes, pergamenre írt levelét olvasom:

„Mi, Ulászló, Lengyelország királya, Lodoméria fejedelme... (és itt még sok cím következett) - üdvözlétünket és kegyességünket küldjük Katalinnak, Brieg és Liegnitz hercegnőjének.

A Szent Korona fondorlatos elorozásának híre, miről leveledből értesültünk, szomorúsággal töltötte el szívünket. Elhatározásainkban mindazonáltal e hír nem befolyásol Bennünket. A Mi tetteinket és cselekedeteinket nem a forgandó szerencse változása vezérli, sem pedig a múltó földi dolgok arcúata, hanem az egy és öröktől való Isten akarata és az Ő népeinek java. Sem a nagyobb hatalom vágya, sem a gazdagodás, sem önös érdek nem készítetett Bennünket, hogy Pannóniába jöjjünk. A magyar trónt a magyar királyné és a magyar rendek, a főpapok és bárók és Magyarország egész közönsége ajánlotta fel Minékünk és elküldötték követeiket Mihozzánk, Krakóba. Anyánkkal, a Királynéval és tanácsosainkkal, a prelátusokkal s bárókkal, kik ifjú elménk hűséges támaszai, hosszasan megfontoltuk: elfogadjuk-e a magyar trónust? Vajjon nem leendő magyar királlyá való felkenetésünk s az idegen ország kormányzása édes örökös hazánknak, Polóniának kárára?

Reminiscere vasárnapján Krakó ősi városának székesegyházában, az ünnepi szentmise után, orgonazúgás közepette, a szövetségünket kereső hatalmas török császár követének jelenlétében, térdet hajtva, nagy könnyhullatással könnyörögtek Néünk a magyar követek, hogy fogadjuk el a magyar koronát. Mi mindenkoron beértük lengyel királyságunkkal, Mi sohasem kívántunk semminémű idegen országot, de a magyar követek sűrű könnyek záporával erősködtek, fogadjuk el mégis a felajánlott koronát, mert a török keményen szorongatja a szerencsétlen országot: noha Erzsébet királyné fiat szült, míg-

len a gyermek férfiúvá serdüül, sem a pogány előzőnlése, sem a bárók hatalmaskodása ellen az országot megvédelmezni nem tudja.

Noha Elménk és Szívünk mást diktált, nem szegülhettiünk ellen az isteni rendelkezésnek. Az örök Isten, Szűz Mária és a mennyei Hierarchia dicsőségére beleegyezésünket adtuk, s Isten nevében elfogadjuk a választást, az ősi katólikus keresztény hit iránt érzett szeretetüinkből, féltő kegyeletből s az egész keresztény közösségért érzett szánalomtól indítva, hogy a keresztény hívek békességben éljenek s megoltalmaztassanak az idegen barbárok sanyargatásaitól.

Nem erényeinkért, nem erőnk miatt, hanem Isten nevében és az ő dicsőségére választottak meg Minket Pannónia királyává. A pannon koronát azon ígérettel fogadtuk el Reminiscere vasárnapján, hogy házassági frigyre lépünk Luxenburgi Erzsébet királyasszonnyal és annak utószülött fiát, Lászlót - saját fiörökösünk híjján - a magyar korona örököséül elismerjük, hogy belső háborúság ne támadjon az országban.

Katalin sziléziai hercegnőnek, a Mi kis pajtásunknak különös hajlandóságunkkal üzenjük: ezen házassági frigy megkötésére nem szívbéli hajlamunk indít. Nem a boldogító ifjú szerelem örömeit keressük e nászban. Ezzel a lépéssel Mi Istenben boldogult Atyánk első hitvesének, Szent Hedvig királynőnek magasztos példáját követjük: a szent nő lemondott ifjú jegyeséről, noha már előbb házassági kötelékbe lépett vele s Atyámnak lett a hitvese, hogy Őt a pogányságból az egyedül üdvözítő keresztény hitbe vezethesse. Isten örök dicsőségére!

Álljon teelőtted is a szent asszony példája, hercegnő.

Élj boldogul!

Ulászló”

Elszédültem. A fele nem sok, de annyit sem értettem a tekervényes levélből. Miért nem írták meg mindjárt a lengyelek Katának, hogy az a mátkaság csak játék volt, hogy nem lehet Ulászló felesége? Miért hagyták, hogy továbbszövegesse gyilkos reményeit?

Eltakartam arcomat.

Midőn föltekintettem, az esthajnali csillag mélyen állt már a nyugati égen. Leszállt a harmat. Nemsokára megpirkad. Fölálltam a lócáról. Bementem a mécsessel a szobánkba. A sutban begyujtottam a kemencét, fölállítottam a tekenőt. Dagasztani kezdtem a hajnali kenyérsütéshez.

Odakint, a lócán, ők észre sem vették, hogy bementem a házba. Miklós azt mondta:

- Ilyenek ők! Így hazudnak. Képmutató szép nagy szavakkal, körmönfont mondatokkal. Hedviggel hozakodnak elő! Hedviggel! Nagy Lajos árvájával! Azt is eladták! Az anyja adta el, a Bosnyák Erzsébet, eladta a pogány litvának, a Jagyellónak - az kétszázezer forintot ajánlott fel az özvegynek, ha eltaszítják a kis királynő férjét. És a kapzsi anyja eladta. Pénzért. A lányt is meg az országot is. Így volt. Az én Dlugoss barátom ezt is kikutatta. Tizenhárom éves volt Hedvig, amikor Krakóba vitték s hogy igen erőltették volna, fogadná el a litvánt, a leányka titkon, kötélhágcsón bebocsájtotta szobájába hites mátkáját, Vilmos herceget, akivel együtt nevelkedett: házasságukat az Anyaszentegyház még kicsiny gyermekkorukban szentesíté s az a leányka hitében fölbonthatatlan volt. S ott, a Wawel toronyszobájában tizenhat napig együtt hált a két szerető gyermek mint férj és feleség. Azok is voltak Isten előtt. Azután egy éjszaka rájuk törtek. Vilmost a szolganépség kiverte a várból. Hedvig utánaszökött. Kolostorokban bujkált vele. Onnan is visszahozatta az anyja. S a szomorú kis Hedviget addig sanyargatta az özvegy meg a sok lengyel úr, hogy végezetül mégiscsak

hozzákényszerítették a Jagyellóhoz. S a szegény, ki az Egyháznak hű leánya volt, halálos órájában - gyermekágyban halt meg Hedvig, esztendő múlva, első magzata után - halálos óráján is föloldozásért könyörgött, merthogy halálos bűnben élt a Jagyellóval... Azután az Egyház szegény, bűnös leányát igen-igen gyorsan szentté avatta... Miért? Kinek a keze volt ebben? Az én falumban a jobbágyasszonyt, akitől katonának vitték el az urát, ha összeáll egy emberrel, hogy legyen, aki megművelje az ekealját - s ha házába is veszi azt az embert, máglyára vetik s nem nyer föloldozást, mivelhogy a házasság szentsége ellen vétő pokolra vettetik. A magyar királyleány is a hús bűnös közösségében élt a Jagyellóval - s ő a szentek koronáját nyeré el... azért, amiért a zselléasszonyt megégetik! Ó, micsoda hazugság ez a levél! Micsoda hazugság! Így játszanak ők az országok és az ember sorsával. A gyermeket sem kímélik. Katalin botor kis szíve hogyan viselte volna el az árultatást? Honnan merített volna erőt? Kire támaszkodott volna? Mikor azok tagadták meg, akik közül való volt!

Két öklöm alatt a kenyér a tekenőben egyre szívósabb lesz. A kemence forrósodik. Szaporán dolgozom, összeáll a tészta, púposodik. Miklós a küszöb előtt egyre beszél:

- Én meggyűlöltem őket. Nem megyek vissza közéjük. Nem megyek vissza az udvarba. Vándorútra indulok. Másfelé talán jobb a világ. S ha nem jobb: megtanulom, hogyan kell jobbra formálni. A régiek egykor sokat gondolkoztak ezen, írtak is róla és én az ő elfelejtett tanításukat is meg akarom ismerni. Ezt tanítják az egyetemeken a mesterek. Párisban, Oxfordban, Bolognában. A görög és a latin bölcselők, a történetírók, az államférfiak és a költők munkáit. Majd Párisba megyek, de előbb bejárom Itáliát, azt a földet, ahol ők éltek. Ahol egy szép világot teremtettek. És elmegyek Itália alján arra a nagy szigetre is, Szánoki uram beszélt róla: Sziciliába, amit úgy hívtak régen: Nagygörögország.

Ez a szó szíven ütött. A kenyeret beleejtettem a szakajtóba. A nyúlós tésztát lefejtettem tenyeremről, hagytam a tekenőt a sutban s a lócához mentem, a ház elé. Hely csak a vendég oldalán volt: megálltam mellette. De ő most sem ügyelt rám. Észre sem vette, hogy előjöttem a szegletből. Pedig az ég alja már világosodott a hajnal új fényében.

- Hosszú útra indulok - mondta hirtelen s meghajlítva derekát, lekönnyökölt a lócára. Úgy nézett fel öregapám arcába. - S a hosszú útra útitárs kellene. Olyan, aki bátor, fiatal, nem kényes. Győzi az utat meg a fáradságot. Ha kell - a koplalást is néha. És gondomat viseli. Jó asszony módjára. De férfigunyába bújik, mikor az országok útját járja velem. Megfőzi ebédünket az erdőszélen. A szálláson is, mikor városban megtelepszünk. Megtanítom a társamat szépen írni, jól olvasni deákul. Másolja nekem otthon, a szálláson, a tudós mesterek tanításait. Mindazt, amit az egyetemen megtanultam, tollbamondom a feleségemnek. Tanuljon ő is. András bátyám - mondta nagyapám szemébe nézve, de félkezével megfogta tésztás csuklómat és odahúzott kettejük közé - András bátyám, én Annával már megegyeztem: ő velem jön.

Szörnyű izgalom fogott el. Mióta a vendég nagyapám hajlékának küszöbét átlépte, egy árva szót sem szólt hozzám. Én se őhozzája. Nem is igen nézett rám - lopva se. És mégis magával vinne...?

Lázás hullám öntötte el testemet: a két mellem hegyéig forró lettem. Magával visz! Átkelünk a lapon, meghágjuk a rettentő fekete hegyeket és talán esztendőre eljutunk arra a nagy szigetre is, amiről Szánoki uram mesélt nekünk Sziléziában. Ott a barna szőlőtőkék hosszú kacsai jobbra-balra szürke olajfák ágaira futnak s ezüstszínű levelek közt csüng le a lila fürt. Ott a szőlőskertben, az olajfák között búza nő és a búzát illatos levendula és szagos lilium szegélyezi. Mindent aranyba önt a nap: a sárga kőszirt hajlatából sárga oszloperdő serken: a templomcsarnok. Hófedte tűzhányó magasul mögötte a kéklő égbe: s az örökhó takarta csúcs tavaszba zöldülve szelíden lejt a part felé. A partszegély fővenyén Nausikaa lengő ruhában, arcán szép, szíves mosollyal lépdél az idegen Odysseus felé. A parti vizek mélyén az

elsüllyedt Naxos márványpalotáinak fala fehérlik. Azon túl, napban és szélben, lobog a sötétkék tenger...

Nagyapámra néztem. Lehajtotta fejét. Ősz üstöke arcába hullt: eltakarta homlokán a bélyeget s a vörös beforradt üreget szeme helyén. Két karja bénán, nehezen csüngött le. És én tudtam: ő, aki két hűséges asszonyt vesztett el, most elveszíti szíve egyetlen vérét: gyermekét. Másodszor. Mert nagyapám szeretetében én egy és azonos lettem Orsolyával. Orsolyával, akit azon a téli éjszakán ölben vitt úrdolgára, mikor hajtották, hogy megszült engem: Orsolyával, kinek a jeges szélben mellén melengette elkínzott kis testét s leheletével tízenötéves homlokát. Orsolya elment tőle, messzire. A herceggel? A kisdéd miatt? Az ismeretlen szebb világ felé? Az égbenyúló, hófehér, kőcsipkés székesegyház hívta? A lebegő, ékes ének ezer hangja, mert egy és örök vágyban száll a cél felé?

VÉGE.

A REGÉNYHEZ FELHASZNÁLT FONTOSABB FORRÁSOK:

Helene Kottanner: Denkwürdigkeiten aus den Jahren 1439-1442

Długoss: Historia Polonica

Petr Čelčický: Sít viry pravé... stb. és a Postillák

Thomas Ebendorffer: Chronicon Austriacum

Laurentius de Brezova: Historia Hussitica

Thomas Sitny, *Hus* és *Wyclef* írásai

Aeneae Silvii Piccolomini Opera omnia

Pez: Fontes rerum Austriacarum

Fontes rerum Bohemicarum (főleg: *Index errorum*, *Nicolaus von Pilgram*: Taboritenchronik, *Apologia Thaboritarum*, *Brod*: Tractatus de origine Hussitarum)

Yircek: Codex iuris Bohemici

Pez: Thesaurus anecdotarum novissimus

Palacky: Urkundliche Beiträge

Fejér: Codex diplomaticus

Székely oklevéltár

a *Pontificale Romanum*

valamint

Bartoniek Emma: A magyar királykoronázások története (Szent István Társulat)